

Ilkka Vuorinen

**NUORTEN JA NUORTEN AIKUISTEN
PSYKOSOSIAALINEN HYVINVOINTI JA
RAHAPELIONGELMAT YHDYSVALLOISSA**

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Yhteiskuntatutkimus

Pro gradu -tutkielma

Ohjaajat: Atte Oksanen ja Iina Savolainen

Maaliskuu 2020

TIIVISTELMÄ

ILKKA VUORINEN: Nuorten ja nuorten aikuisten psykososiaalinen hyvinvointi ja rahapeliongelmien Yhdysvalloissa

Pro gradu -tutkielma, 72 sivua + 6 liitettä
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimus (Sosiaalipsykologia)
Maaliskuu 2020

Rahapelaaminen on nostattanut viime vuosina runsaasti keskustelua. Myös Yhdysvalloissa kasinot keräävät yhteensä kymmenien miljardien dollareiden voittoja samalla kun monet ajautuvat vakaviin taloudellisiin ja psykososiaalisiin vaikeuksiin rahapelaamisen vuoksi. Virallisista rajoituksista huolimatta rahapelaamisen arvioidaan olevan yleistä nuorten keskuudessa, ja noin 2–8 prosentin arvioidaan täyttävän ongelmapelaamisen kriteerit.

Tutkielman keskiössä on addiktio psykososiaalisena ja historiallisesti rakentuvana ilmiönä sekä rahapelaaminen addiktiona. Ihmisten toiminnan kontekstisidonnaisuutta painottavat tutkijat ovat esittäneet addiktioon liittyvien ongelmien kumpuavan psykososiaalisista ristiriidoista ja kielteisistä kokemuksista, jotka voivat olla osa jo varhaisina ikävuosina alkanutta kielteistä kehityskulkua. Yhdysvalloissa kasvanut eriarvoisuus, elämän epävarmuus ja sosiaalinen eristäytyminen voivat tuottaa monille hallitsematonta stressiä, mikä altistaa lukuisille sosiaali- ja terveysongelmille. Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten psykososiaalinen hyvinvointi on yhteydessä 15–25-vuotiaiden yhdysvaltalaisien kokemien rahapeliongelmien voimakkuuteen.

Tutkimuksen aineistona käytetään *Rahapeliongelmien ja verkkoyhteisöt: sosiaalipsykologinen tutkimus nuorten toiminnasta sosiaalisen median peliyhteisöissä* -hankkeen Yhdysvaltojen kyselyaineistoa, johon vastasi 1212 15–25-vuotiasta henkilöä. Yksinäisyyden, elämänhallinnan, psyykkisen oireilun ja rahapeliongelmien välisiä yhteyksiä analysoidaan monimuuttujamenetelmillä ja mediaatioanalyysillä.

Analyysien tulosten perusteella psyykkinen oireilu on yhteydessä rahapeliongelmiin. Lisäksi psyykkinen oireilu välittää sekä yksinäisyyden että hallinnan puutteen epäsuoria yhteyksiä rahapeliongelmiin, mikä tukee oletusta rahapelaamisesta yhtenä mahdollisena selviytymiskeinona psykososiaalisen integraation puutteeseen. Yhteydet ovat kuitenkin vähäisiä, eikä yksinäisyydellä ole suoraa yhteyttä rahapeliongelmiin. Sen sijaan hallinnan puutteen ja rahapeliongelmien välinen suora yhteys säilyy johdonmukaisesti voimakkaana. Myös kohtuullisuus-, sukupuoli- tai ikänormeihin mukautuminen saattaa vaikuttaa rahapeliongelmien ilmaantumiseen, sillä valtaosa vastaajista ei koe ongelmia, mikä on yhteydessä psyykkisen oireilun vähäisyyden lisäksi naissukupuoleen ja alhaisempaan ikään. Sosiokulttuurisen kontekstin ja pitkän aikavälin kehityskulkujen huomioiminen voikin auttaa ymmärtämään laajemmin paitsi addiktioita, myös ihmisten ja yhteiskuntien hyvinvointia.

Avainsanat: *Addiktio, rahapelaaminen, rahapeliongelmien, psykososiaalinen hyvinvointi, psykologiset perustarpeet, individualismi, stressi, psyykkinen oireilu, elämänhallinta, yksinäisyys*

SISÄLLYS

1 Johdanto	1
2 Rahapelaaminen addiktiona	4
2.1 Addiktion määrittely	4
2.2 Historiallinen konteksti	7
2.3 Käsitukset patologisuudesta	10
2.4 Psykologiset mallit	15
2.5 Bruce Alexanderin dislokaatioteoria	20
3 Nuorten aikuisten psykososiaalinen hyvinvointi.....	25
3.1 Nuoruuden pitkittyminen ja integraation haasteet.....	25
3.2 Yhdysvallat sosiokulttuurisena kontekstina	28
3.3 Mielenterveys, osattomuus ja elämänhallinta	32
4 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit	36
5 Tutkimuksen toteutus	37
5.1 Aineisto	37
5.2 Operationalisointi	38
5.3 Regressioanalyysi.....	41
5.4 Mediaatio- ja polkuanalyysi	46
6 Tulokset.....	49
6.1 Korrelaatiomatriisi	49
6.2 OLS- ja ZIP-regressiomallit	49
6.3 Mediaatioanalyysi	53
7 Johtopäätökset	56
7.1 Yhteenvedo	56
7.2 Tutkimuksen rajoitteet.....	57
7.3 Pohdinta.....	59
7.4 Lopuksi.....	61
8 Lähteet	62
Liitteet	73

1 JOHDANTO

Rahapelaamisesta ja siihen liittyvistä ongelmista on tullut suuri puheenaihe niin Suomessa kuin muualla maailmassa. Siitä on raportoitu koituvan haittoja niin pelaajalle itselleen kuin hänen läheisilleen, verkostoilleen ja yhteisöilleen taloudellisten, fyysisten ja mielenterveydellisten ongelmien muodossa (Sulkunen ym. 2019, 37). Pelaaminen on myös hyvin suosittua: vuonna 2015 kerätyn aineiston perusteella noin 80 prosenttia suomalaisista 15–74-vuotiaista oli pelannut edeltävän vuoden aikana jotakin rahapeliä (Salonen & Raisamo 2015, 29), ja maailmanlaajuisesti tarkasteltuna rahapelimarkkinat ovat kasvaneet kymmenien miljardien eurojen laajuiseksi liiketoiminnaksi (Sulkunen ym. 2019, 23–25). Ilmiö koskettaa siten hyvin laajasti ihmisiä ja yhteiskuntia, joten ei ole ihme, että kiinnostus sitä kohtaan on suurta.

Tutkielmassani lähestyn rahapelaamista addiktiivisen omistautumisen kohteena. Mainintoja rahapelaamisesta yhtenä mahdollisena addiktioon muotona on kuvattu jo vuonna 1975 Stanton Peelen ja Archie Brodskyn (2015, 185) sekä vuonna 1985 Jim Orfordin (2001a) teoksissa, mutta myös näitä teoksia edeltävinäkin aikoina esimerkiksi psykoanalyttikoiden tekemissä analyysissä sellaisista historiallisista henkilöistä kuten Fjodor Dostojevski tai lukuisat antiikin Rooman keisarit (em., 35–38). Richard Rosenthalin ja Loreen Ruglen (1994, 22–23) mukaan jo Sigmund Freud mielsi rahapelaamisen addiktioksi alkoholin- tai huumeidenkäytön tavoin. Kuitenkin vasta viime vuosikymmenen aikana ”rahapelihäiriö” yhdistettiin virallisesti samaan kategoriaan päihteiden käyttöön liittyvien häiriöiden kanssa (Petry ym. 2014), mikä kertoo addiktioon tulkintatapojen ajallisesta muutoksesta tutkimustiedon kertyessä.

Aineistonani käytän sosiaalipsykologian professori Atte Oksasen johtaman *Rahapeliongelmat ja verkkoyhteisöt: sosiaalipsykologinen tutkimus nuorten toiminnasta sosiaalisen median peliyhteisöissä* -hankkeen Yhdysvalloista vuonna 2018 keräämää YouGamble-kyselyaineistoa. Kuten monissa muissa maissa, myös Yhdysvalloissa rahapelialan kasvu on ollut 1970-luvulta lähtien hyvin suurta laajentuen Las Vegasin kaltaisista rajatuista paikoista yhä useampiin osavaltioihin jokilaiva- tai reservaattikasinoiden sekä raviradoille sijoitettujen rahapelikoneiden muodossa (Orford 2011, 8–10). Reservaattikasinoiden yleistyminen liittyy Yhdysvaltain hallinnon 1980-luvulla tekemään päätökseen tukea alkuperäiskansojen pyrkimyksiä parempaan taloudelliseen toimeentuloon, mikä onkin nostanut tähän tulonlähteeseen tukeutuneiden heimojen taloudellista ja terveydellistä tilannetta suhteessa muihin heimoihin (Wolfe, Jakubowski, Haveman & Courey 2012). American Gambling Associationin (2019) raportin perusteella

vuonna 2018 Yhdysvalloissa käytettiin ennätyselliset 41,68 miljardia dollaria kasinoille, mikä näyttää olevan hyvin pitkälti seurausta rahapelimarkkinoiden edelleen jatkuvasta laajentumisesta osavaltioiden kilpaillessa keskenään verotuloista. Tähän liittyen joukko tutkijoita kirjoitti *Addiction*-julkaisuun kirjeen (Weinstock 2018), jossa he vaativat kaikkia asianosaisia ottamaan aiempaa enemmän vastuuta rahapelihaittojen, kuten taloudellisten ja sosiaalisten menetysten sekä häpeän, syyllisyyden, epätoivon ja itsemurhien vähentämisestä Yhdysvalloissa.

Vaikka rahapelaaminen koskettaa monia ikäryhmiä, tarkastelen tässä tutkielmassa erityisesti 15–25-vuotiaiden nuorten aikuisten rahapelaamista. Nuoruus on häilyvä konstruktio epäitsemäiseksi mielletyn lapsuuden ja itsenäiseksi mielletyn aikuisuuden välissä. Viimeisen reilun sadan vuoden aikana sitä on usein pidetty eräänlaisena myrskyisenä riskikäyttäytymisen aikakautena, ja poliittinen kiinnostus nuorisotutkimusta kohtaan kumpuaakin monesti nuoriin liittyvistä huolista. (Furlong 2013, 1–5.) Aikuisuuteen liitettyjen asettumista ja vakiintumista edistävien elämäntapahtumien tapahtuessa huomattavasti aiempaa myöhemmin muun muassa Jeffrey Arnett (2015a) on nimennyt ikävuodet 18–29 muotoutuvaksi aikuisuudeksi (*emerging adulthood*), mikä ilmenee eräänlaisena epävakana oman identiteetin ja siihen liittyvien mahdollisuuksien kokeilun välivaiheena. Asiaa voi tulkita myös Jean Twengen (2006) tavoin minäkeskeisyyttä korostavan kulttuurin tuottamana minä-sukupolvikokemuksena (*generation me*), jossa suuret tavoitteet törmäävät lisääntyneisiin aikuiselämän haasteisiin.

Ikärajoituksista huolimatta rahapelien saatavuus on parantunut myös nuorten kohdalla esimerkiksi teknologisen kehityksen tuomien mahdollisuuksien myötä. Osansa voi olla myös elokuvien ja tv-sarjojen tarjoamilla malleilla ja toiminnan sosiaalisella hyväksyttävyydellä. Vaikka kasinoille ja pelikoneille pääsy olisikin estetty, alaikäisten rahapelaaminen voi silti mahdollistua esimerkiksi arpoja ostamalla tai pelaamalla kavereiden kesken rahasta omissa tiloissa. (Derevensky & Gilbeau 2019, 297–298.) Vaikka arvioiden tarkkuus voikin vaihdella muun muassa käytössä olevien mittareiden tai erilaisten demografisten tekijöiden myötä, arviolta jopa 60–80 prosenttia nuorista ilmaisee tutkimuksissa pelanneensa edeltävän vuoden aikana rahasta. Ongelmapelaamisen kriteerit täyttyvät arviolta 2–8 prosentilla nuorista. Tämänlaiset suhteelliset prosenttilukemat ovat pysyneet melko tasaisina ajan kuluessa olosuhteiden ajallisista muutoksista huolimatta, mikä toisaalta merkitsee myös ongelmia kokevien määrän kasvua väkimäärän kasvaessa. (Volberg, Gupta, Griffiths, Ólason & Delfabbro 2011; Welte, Barnes, Tidwell, Hoffman & Wieczorek 2015; Derevensky & Gilbeau 2019, 299–300.)

Perustan tutkielmani addiktion ja psykososiaaliseen hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden välisten yhteyksien tutkimiselle. Lähtökohtani on erityisesti Bruce Alexanderin (2008) teoria addiktiosta yhtenä mahdollisena sopeutumiskeinona pitkittyneeseen psykososiaalisen integraation eli yksilön ja hänen yhteisönsä välisen yhteyden puutteeseen. Teoria kääntää addiktion ja hyvinvoinnin välisen kausaaliyhteyden päinvastaiseksi, jolloin ongelmien oletetaan ilmenevän ennen addiktiota, ja siksi se tarjoaa hyvin kiehtovan lähestymistavan addiktion tutkimiselle. Keskeisiä tutkimuskysymyksiäni on kaksi: ensinnäkin kysyn, *millainen yhteys on yhdysvaltalaisen 15–25-vuotiaiden psykososiaalisen hyvinvoinnin ja rahapeliongelmiin välillä*, ja toisekseen kysyn tarkentavasti, *välittääkö psyykinen oireilu yksinäisyyden kokemisen sekä hallinnan puutteen yhteyttä rahapeliongelmiin ja kuinka voimakkaasti?* Etsin vastauksia näihin kysymyksiin aineistosta monimuuttujamenetelmiä hyödyntäen.

Tutkielma alkaa teoreettista taustaa kartoittavilla luvuilla, joissa käyn läpi ensinnäkin rahapelaamista ja addiktiota käsitteellisinä, moraalisisina, historiallisina ja psykologisina ilmiöinä. Kartoitan näissä luvuissa addiktioon liitettyjä lukuisia ominaisuuksia sekä vastaamaan kysymyksiin siitä, mitä addiktio on ja mitä yhtäläisyyksiä rahapelaamisessa on muihin addiktion kohteisiin. Rakennan luvuissa myös keskeisen pohjan tutkimuskysymyksilleni. Etenen tämän jälkeen käsittelemään nuoria aikuisia ryhmänä sekä heidän hyvinvointiinsa vaikuttavia sosiaalisia tekijöitä psykologisten perustarpeiden näkökulmasta erityisesti Yhdysvaltojen kontekstissa. Tutkielman jälkipuoliskolla siirryn esittelemään tarkemmin käytössäni olevaa aineistoa, muuttujia ja tutkimusmenetelmiä, minkä jälkeen käyn läpi saamiani tuloksia. Tutkielman päättää yhteenvedo- ja pohdintaosuus, jossa pohdin tulosten merkitystä suhteessa teoreettiseen taustakirjallisuuteen sekä esitän ehdotuksia mahdolliselle jatkotutkimukselle.

2 RAHAPELAAMINEN ADDIKTIONA

2.1 Addiktion määrittely

Yleisyytensä vuoksi raha- tai uhkapelaaminen ja rahapeliongelmat voivat vaikuttaa arkisesta näkökulmasta helposti määriteltäviltä ilmiöiltä. Sama koskee addiktiota ja sen synonyymina usein käytettyä riippuvuutta. Luultavasti lähestulkoon jokainen osaa liittää nämä käsitteet melko vaivattomasti ilmiöihin, joita niillä käsitteellistetään. Tämänlaisten itsestäänselvyyksien takaa voi kuitenkin paljastua monenlaisia ristiriitaisiakin tulkintatapoja, jolloin näiden käsitteiden avaaminen ja niihin liittyvien määritelmien rajaaminen selkeyttää keskustelua.

Määrittelyn haastavuutta ilmentää jo se, että englannin kielen sana *gambling* merkitsee tarkalleen ottaen uhkapelaamista. Kielitoimiston sanakirjan (2019a; 2019b) määritelmien perusteella rahapelillä tarkoitetaan ”rahapanoksin pelattavaa peliä”, mutta uhkapeli viittaa laajemmassa mielessä peleihin, joiden ”tulos riippuu olennaisesti sattumasta” tai joissa mahdollisesti saavutettavat voitot tai tappiot ovat ”epäsuhteessa pelaajan varallisuuteen”. Se ei siten viittaa vain rahapelaamiseen, vaan myös strategisesti uhkarohkeaan käytökseen. Uhkapelaamisen ja siihen liittyvien haittojen riskin voi kuitenkin tulkita olevan läsnä silloin, kun pelejä pelataan pelkän ajanvietteen ohella tai sen sijasta rahapanoksiin sidottuna (Mikkeli 2012, 40–41), mikä ymmärrettävästi puoltaa näiden sanojen käyttöä toistensa synonyymeina. Lisäksi on käytännössä vaikea tulkita englanninkielisten lähteiden perusteella, kumpaa suomenkielistä vastinetta milloinkin kannattaisi käyttää, joten jatkossa kirjoitan yksinkertaisuudessaan rahapelaamisesta.

Jim Orford (2011) on luokitellut julkisesti käytävissä keskusteluissa ilmenevät rahapelaamista koskevat lähestymistavat yhdeksitoista toisistaan eroavaksi diskurssiksi. Kun rahapelaamista vastustavissa diskursseissa korostetaan pelaamisen epäesteettisyyttä, moraalittomuutta, järjetttömyyttä, epärehellisyyttä ja tuhovoimaa, rahapelaamista puoltavissa diskursseissa korostetaan sen sijaan valinnan vapautta, pelaamisen viihdearvoa, yksilön luonteenpiirteiden kehittämistä, liiketoiminnan normaaliutta, vastuullisuutta sekä pelaamisen merkitystä osana kulttuuria ja taloudellista kehitystä (em., 123–145). Diskurssien kohdalla on huomioitava, että ne eivät kuvasta puhtaasti tosiasioita, vaan ovat enemmän kielellisiä keinoja, joilla tietyn ilmiön väitetään olevan todellisuudessa jotakin eli niillä pyritään ohjaamaan aihetta koskevia yleisiä tulkintatapoja kyseistä diskurssia vastaavaan suuntaan (Burr 2015, 74–76). On tärkeä tunnistaa diskurssien

merkitys myös rahapelaamisesta käytävissä julkisessa keskustelussa, mutta aikomukseni ei kuitenkaan ole käsitellä niitä tätä syvällisemmin.

Addiktio on abstraktiudessaan rahapelaamista monimutkaisempi käsite. Sen alkuperä on latinan kielessä, ja ennen 1800-luvun loppua se merkitsi ensinnäkin velkaantuneen henkilön juridista orjuuttamista toisen henkilön palvelemiseen. Toisessa merkityksessään sanalla kuvattiin intohimoista omistautumista tavoille tai päämäärille niiden haitallisuudesta riippumatta. (Alexander 2008, 27–30; Maté 2010, 135–136; Salasuo 2014, 106; Alter 2017, 33.) Addiktio on siis alkujaan merkinnyt paljon laajempaa ilmiötä kuin nykyisin sisältäessään myös myönteiset omistautumisen muodot, ja sen pystyisi näin ollen määrittelemään väljimmillään enemmän tai vähemmän vastustamattomaksi omistautumiseksi suhteessa tiettyyn kohteeseen (Alexander 2008, 34–36). Pelaamiseen monissa muodoissaan voi hyvinkin liittyä omistautumista, kuten moniin muihinkin toimintoihin, ja tämä alkuperäinen addiktion määritelmä näyttäytyy siksi kiinnostavana tapana tulkita inhimillistä toimintaa.

Vaikka addiktio saatetaan edelleen joissain yhteyksissä ymmärtää päihteidenkäytön tuottamaksi fysiologiseksi poikkeavuudeksi, jossa käyttäjän normaali toimintakyky riippuu päihteen saamisesta, tämä tulkintatapa on nykyisin vanhentunut. Syy on erityisesti siinä, että psyykinen tarve haitallisenkin toiminnan jatkamiselle on osoittautunut huomattavasti pidempiaikaiseksi ja suuremmaksi uhkaksi hyvinvoinnille. Addiktio ei myöskään edellytä fyysisiä oireita, sillä mielihaluja voi ilmetä pitkään, jopa vuosia vieroitusoireiden päättymisen jälkeen. Toisaalta esimerkiksi kipulääkkeitä saaneet potilaat voivat saada vieroitusoireita kokematta silti lääketieteellisesti perustelematonta tarvetta lääkityksen ylläpidolle. (American Psychiatric Association 2013, 484; Thombs & Osborn 2013, 142–143; West & Brown 2013, 11–13.) Näin ollen tulkitsemisen fysiologiset tekijät psyykkisille ja sosiaalisille tekijöille alisteisina.

Tässä yhteydessä totean myös, etten käytä käsitteitä ”addiktio” ja ”riippuvuus” (*dependence*) toistensa synonyymeina. Syy on erityisesti siinä, että riippuvuuksia on joka puolella, eikä käsite vaikuta siksi erityisen täsmälliseltä ilmiön kuvaamisen kannalta. Kuten filosofi Susanne Uusitalo (2014, 91) muotoilee, ”[t]äysin muista riippumaton ihminen vaikuttaa poikkeavalta”, sillä ihmiset ovat yleisesti ottaen riippuvaisia monista asioista. Ihmiset tarvitsevat happea elääkseen, lapset ovat riippuvaisia huoltajistaan ja kaksi muuttujaa voivat olla tilastollisesti riippuvaisia toisistaan. Tätä logiikkaa seuraten miellän riippuvuuden neutraaliksi käsitteeksi, jolla on useita addiktioon liittymättömiä merkityksiä.

Erilaisia addiktion kohteita tai addiktiota yleisemmin koskevissa keskusteluissa kenties harvemmin huomaa, kuinka suuressa osassa moraaliset kysymykset ovat. Muun muassa Pauliina Raento ja Tuukka Tammi (2014) huomioivat, miten paljon vallitsevat asenteet sekä poliittiset ja taloudelliset intressit vaikuttavat siihen, mitä pidetään toivottavana ja mitä haitallisena. Esimerkiksi addiktiosta saatetaan puhua nykyään arkisesti melkein minkä tahansa toiminnan yhteydessä, johon liitetään mahdollinen itsekontrollin menetys (em., 7–8). Asiaa ei helpota se, että jopa rakkaudesta tai kiintymyksestä voisi hyvinkin nykyisten neurotieteen havaintojen perusteella puhua addiktiona (Earp, Wudarczyk, Foddy & Savulescu 2017), vaikka tätä ei virallisesti ole juuri huomioitu. Jos siis rahapelaamisesta voi puhua addiktiona, mitkä kaikki muut käyttäytymisen muodot voitaisiin lopulta mieltää addiktioksi ja mitä tästä seuraisi? Brian Earpin ja kumppanien (em., 84–86) mukaan asialla on käytännön merkitystä kahden addiktiota koskevan eettisen peruskysymyksen – toiminnan omaehtoisuuden ja vastuun sekä toipumisen ja toimivien hoitomuotojen – suhteen. Näistä kysymyksistä jälkimmäiseen paneutuminen ei ole kuitenkaan kiinnostavuudestaan huolimatta juuri tässä tutkielmassa tarkoituksenmukaista.

Addiktiota koskevissa keskusteluissa käsitellään usein intohimoisen omistautumisen ja koettujen haittojen välistä suhdetta. Esimerkiksi johdannossa esittelemieni tilastollisten arvioiden perusteella näyttää siltä, ettei rahapelaaminen johda usein ongelmiin. Toisaalta pelaamiseen liittyy pahimmillaan hyvinkin vakavien taloudellisten, sosiaalisten ja psykologisten haittojen riskejä. West ja Brown (2013, 15–18) suosittelevatkin, että toiminnan mahdollisen haitallisuuden tulisi olla keskeistä ilmiön määrittelyssä. Nähdäkseni tällöin olisi täsmällisempää käyttää epätarkan addiktion sijaan käsitteitä, jotka kuvastavat jo itsessään haittojen mahdollisuutta. Kiinnostavana vaihtoehtona voisi olla esimerkiksi addiktion tulkitseminen laadulliseksi mieltymysten jatkumoksi, jolla voi joskus ilmetä kohtuuttomuuteen tai liiallisuuteen liittyviä haittoja (Earp ym. 2017, 80; vrt. Orford 2001a; 2001b). Mark Dickersonin ja John O’Connorin (2006, 10–13) mukaan käyttämällä patologisoivien psykiatristen käsitteiden sijaan psykososiaalisia käsitteitä, kuten liiallinen tai ongelmallinen pelaaminen, huomio pystytään kohdistamaan myös arkisiin ja vielä vähäisiin haittoihin, jotka ovat yhtä todellisia kuin vakavammatkin haitat. Lähestyn siksi tässä tutkielmassa kohtuutonta ja haitallista pelaamista osana rahapeliaddiktion jatkumoa, jossa ei ole yksiselitteistä rajaa ongelmien ja niiden puuttumisen välillä.

Tarkoitukseni on käsitellä tässä luvussa rahapeliaddiktion ja kohtuuttoman rahapelaamisen mekanismeja erityisesti psykologisen, mutta myös neurologisen, sosiologisen, historiallisen, filosofisen ja sosiaalipsykologisen tiedon avulla. Uskoakseni tämänlainen eri lähestymistapojen

integraatio mahdollistaa paljon syvemmän kokonaiskäsitteksen kuin tiettyyn näkökulmaan lukiutuminen. Haitallista addiktiota koskevat selitykset ovat tyypillisesti jakautuneet pääasiassa kolmeen näkökulmaan: addiktiota pidetään joko tietoisesti tehtyinä normienvastaisina valintoina, toiminnanohjausta ja tahtoa heikentävänä sairautena tai opittuna, stressitekijöiden hallitsemiseen huonosti soveltuvana käyttäytymismallina (Thombs & Osborn 2013, 20–24; vrt. West & Brown 2013). Sivuan mahdollisimman laajasti näitä eri näkökulmia tämän luvun aikana, edeten historiasta lääketieteelliseen näkökulmaan ja edelleen psykologisiin teorioihin. Psykologisista teorioista hyödynnän erityisesti Jim Orfordin (2001a; 2001b), Blaszczynskin ja Nowerin (2002) sekä Anja Koski-Jänneksen (2004) kattavia malleja. Etenen lopulta Bruce K. Alexanderin (2008) dislokaatioteoriaan, jonka pohjalta muodostan tutkimusasetelmani.

2.2 Historiallinen konteksti

Artikkelissaan *Social psychology as history* Kenneth Gergen (1973) esittää, että sosiaalipsykologia on ensisijaisesti osa nykyajan historiaa, koska inhimillisestä toiminnasta ei voi juontaa samanlaisia ajasta ja paikasta riippumattomia säännönmukaisuuksia kuten luonnontieteissä. Siksi on syytä kiinnittää huomiota myös rahapelaamista ja addiktiota koskevan ymmärryksen historialliseen muotoutumiseen ja kehitykseen.

Riskinottoon perustuvia pelejä on pelattu muun muassa nopan kaltaisilla esineillä jo hyvin varhaisessa vaiheessa ihmiskunnan historiaa, alkujaan monesti osana uskonnollisia rituaaleja. Ihmisten välisen vaihdannan kehittyessä myös rahapelaaminen yleistyi noppapelien lisäksi lautapelien, ravien ja arpajaisten muodossa Välimeren ympäristössä sekä korttipelien muodossa Kiinassa. (Sulkunen ym. 2019, 12–15; Ferentzy & Turner 2013, 6–8.) Pelaamiseen suhtautuminen on aikojen saatossa vaihdellut hyvin pitkälti sen myötä, kuinka paljon peleissä on ollut kyse taidosta ja kuinka paljon pelaaminen on vienyt aikaa muilta tärkeämpinä pidetyiltä aktiviteeteilta tai johtanut moraalittomaan toimintaan ylenpalttisen tuhlailun tai varastelun muodossa. Ennen matemaattisen ymmärryksen kasvua pelejä ja sattumaa käytettiin paljon onnen ja kohtalon määrittämiseen, joskus myös esimerkiksi kuolemanrangaistusten tai omaisuudenjaon kaltaisissa käytännön yhteyksissä. (Korpiola & Sallila 2012, 43–50.) Todennäköisyyslaskennan ja teknologian kehittyminen edistivät muun muassa kasinojen perustamista ja rahapeliautomaattien rakentamista, minkä myötä pelaaminen ja peliongelmat ovat viime vuosisatoina päässeet

yleistymään (Ferentzy & Turner 2013, 10–13). Kontrasti rahapelaamisen varhaisten ja nykyaikaisempien muotojen välillä on Dickersonin ja O’Connorin (2006, 5) mukaan suuri, sillä siinä, missä arpajaisiin osallistumisella ei näytä olevan yhteyttä rahapelihaittojen kasvuun, automaattien yleisyyden ja suosion lisääntymiseen puolestaan liittyy pelihaittojen kokemisen kasvua.

Harry G. Levinen (1978) mukaan nykyinen addiktiokäsitys sai alkunsa 1700–1800-lukujen vaihteessa Yhdysvalloissa raittiusliikkeen vaikutuksesta. Päihtyminen saatettiin tätä ennenkin esittää paheena tai syntinä, mutta pelkkään päihtymykseen ei juuri puututtu ennen kuin keskiluokka alkoi peräänkuuluttaa itsehillintää ja erilaisia laitoksia sosiaalisten ongelmien ratkaisussa (em., 163–166). Nykyinen tulkinta addiktiosta sairautena ei näytäkään lähtökohtaisesti pohjaavan lääketieteelliseen näyttöön, vaan se kumpuaa viime vuosisatoina muotoutuneesta ihmiskäsityksestä, jossa ajatellaan järkevän ihmisen tahtovan aina edistää omaa parastaan. Tästä syystä itsetuhoisena pidettyä käytöstä on pyritty selittämään hoitoa tarvitsevana hallintakyvyn menetyksenä (Heyman 2009, 98–100; Ruuska & Sulkunen 2014.) Thombsin ja Osbornin (2013, 8) mukaan sairaus (*disease*) myös ymmärrettiin 200 vuotta sitten hyvin erilaisena tilana kuin nykyään, eräänlaisena kehollisena epämukavuutena (*dis-ease*), ja lääketieteen huomio kohdistuikin ennemmin addiktion kielteisiin seurauksiin kuin toimintaan itsessään.

1900-luvulle tultaessa alettiin uskoa, että hallintakyvyn menetys johtuisi päihteiden – aluksi alkoholin ja opiaattien, sittemmin myös muiden päihdyttävien aineiden – fysiologisesta ”koukuttavuudesta”. Vian nähtiin kuitenkin usein olevan myös päihteitä käyttävässä. Erityisesti köyhien työläisten ja etnisten vähemmistöjen päihteidenkäyttöä selitettiin herkästi rikollisena toimintana varsinkin päihteiden ollessa laittomia, sillä heihin yhdistettiin prostituution ja uhkapelaamisen kaltaisia paheksuttavia aktiviteetteja. (Alexander 2008, 173–180; Thombs & Osborn 2013, 13–15; Peele & Brodsky 2015, 50–59.) Rahapeliongelmiin – ja päihdeongelmiin – lääketieteelliset selitykset alkoivat saada jalansijaa 1900-luvun alkupuolella muun muassa psykoanalyttikoiden piirissä. Ongelmapelaamista selitettiin muun muassa masturbaation tai masokistisen häviämisen tarpeena ja päihteiden ongelmakäyttöä selitettiin itsetuhotaipumusten kautta, mutta varhaiset selitykset jäivät enimmäkseen aikansa tuotteiksi. Sen sijaan tulkinnat ”tiedostamattoman” vaikutuksesta, puolustusmekanismeista ja epäluotettavuudesta jäivät elämään addiktiota koskevassa ymmärryksessä. (Rosenthal & Rugle 1994; Thombs & Osborn 2013, 125–126; Ferentzy & Turner 2013, 79–102.)

Viime vuosisadan aikana myös behaviorismista kasvoi merkittävä addiktion selittäjä. Behavioristinen oppiminen jaetaan tyypillisesti klassiseen ja välineelliseen ehdollistumiseen. Klassisessa muodossaan ehdollistuminen tarkoittaa sitä, että aiemmin neutraaliksi koettu ärsyke, kuten kellon kilistely, saa toistojen myötä aikaan saman reaktion kuin jokin positiiviseksi tai negatiiviseksi koettu ärsyke, kuten ruuan aistiminen. Välineellisessä ehdollistumisessa käyttäytymismalli puolestaan vahvistuu tai heikkenee sitä seuraavan vahvistajan vaikutuksesta. (Thombs & Osborn 2013, 136–139; West & Brown 2013, 207–210; Purves ym. 2013, 266–270.) Rahapelaamiseen liittyvä mahdollisuus rahan voittamiseen on malliesimerkiksi tämänlaisesta välineellisestä vahvistajasta, joka voi houkutella pelin pariin ainakin aluksi. Näiden epä säännöllisten voittojen tuottama euforia vahvistaa pelin ääreen palaamisen todennäköisyyttä, mistä vähitellen muodostuu tapa. Väline-ehdollistuminen onkin edelleen suosittu osa lukuisia addiktioteorioita. (Orford 2011, 73–75; Ferentzy & Turner 2013, 109–110.) Klassisella ehdollistumisellakin on silti Orfordin (2011, 77–78) mukaan osansa addiktion kehittämisessä, sillä toiminnan toistuessa siihen yhdistyy yksilön mielessä entistä enemmän erilaisia paikkoja, tilanteita, ääniä, valoja, hajuja ja ärsykejä, jotka syventävät yhteyttä kyseiseen toimintaan. Siten toiminnasta muistuttavat tilanteet, kuten vastaavan toiminnan seuraaminen, siihen osallistuminen tai käyttöön liittyvät paikat voivat tuottaa houkutuksia (Orford 2001a, 217–218). Ehdollistuminen selittääkin uskottavasti paljon, vaikkei ehkä itsessään vielä riittävästi.

Vaikka lääketieteen piirissä oli jo aiemmin elätelty ajatusta kohtuuttomasta päihteidenkäytöstä sairautena, vasta alkoholi kieltolain kumoamisen jälkeen 1930-luvulla perustettu AA-liike keräsi tulkinnalle yleistä hyväksyntää. Liikkeen esittämä kuva alkoholista ”allergisena” yksilönä, jonka tulee pidättäytyä alkoholista, levisi julkisesti ja sai osakseen kannatusta samoin kuin liikkeen tarjoama, vertaistukeen perustuva lähestymistapa ongelmiin. Samaa ajatusta sovellettiin myöhemmin myös huume- ja rahapeliongelmiin. Suhtautumisessa oli kuitenkin eroavuuksia varsinkin Yhdysvalloissa, sillä moraalipaniikki johti yhä tiukempaan huumeiden kriminalisointiin samalla, kun alkoholismia pidettiin entistä laajemmin sairautena. (Ferentzy & Turner 2013, 107–108; Thombs & Osborn 2013, 15–18; Ruuska & Sulkunen 2014, 30.)

Orfordin (2011, 50) mukaan GA-ryhmiä oli muodostunut jo sadoittain 1990-lukuun mennessä. Rahapelaamista alettiin tutkia ja siirtää lääketieteen piiriin aktiivisemmin 1900-luvun jälkipuoliskolla pelaamisen ja peliongelmiin yleistyessä myös keskiluokan keskuudessa. Vaikka ongelmallinen pelaaminen miellettiinkin edelleen impulssikontrollin häiriöksi, sen vertailukohtana

käytettiin silti ”päihdehäiriöiden” kriteeristöjä. (Ferentzy & Turner 2013, 110–111.) Lisäksi 1990-luvulta lähtien tutkimusta ja tulkintaa on tehty entistä enemmän aivoissa havaittavien muutosten perusteella (Lewis 2016, 17–18), minkä perusteella yhdysvaltalaisen National Institute on Drug Abuse -tutkimuslaitoksen silloinen johtaja Alan Leshner (1997) julisti addiktion olevan ”krooninen, uusiutuva aivosairaus”. Tätä seuraten muun muassa psykiatrian professori Howard Shaffer (1999, 1446) esitti neurologisten, biologisten ja geneettisten menetelmien olevan todennäköisesti keskeisiä myös siinä, voidaanko rahapelaaminen mieltää addiktioksi. Suhdautuminen niin rahapeli- kuin päihdeongelmiin on siten vaihdellut hyvin samankaltaisten aatteellisten virtausten myötä vähitellen paheesta sairaudeksi.

2.3 Käsitteet patologisuudesta

Addiktioon sisältyy sekä määritelmällisesti että historiallisesti katsoen kiinnostavia kysymyksiä, kun sitä tarkastelee nykytilanteesta käsin. Kun aiemmin pohdin, mitä toiminnan muotoja voi mieltää addiktioksi, tämä alaluku perustuu kysymykseen siitä, voiko addiktio- ja rahapeli-ongelmia pitää sairautena ja jos voi, millaisista sairauksista niissä on kyse. Koska normaaliuden ja patologian rajat määrittyvät sosiokulttuuristen ja perheiden sisäisten normien kautta, tulkinnoissa voi ja jopa tulee ilmetä huomattavaa tapauskohtaista vaihtelua (American Psychiatric Association 2013, 14). Mistään yksiselitteisestä ilmiöstä ei siis voi tässäkään suhteessa puhua.

Ensinnäkin on tärkeää huomioida, että addiktion sairauskäsityksiä on useita erilaisia. Kun AA-liike viittaa toiminnan liiallistumiseen hengellisenä sairautena metaforallisessa mielessä, lääketieteessä sairaus ymmärretään kirjaimellisesti ja erityisesti biokemiallisena ilmiönä. Tällöinkin painotus vaihtelee fysiologian ja psykologian sekä genetiikkaan tai aivosairauteen viittaavien mallien välillä. (Thombs & Osborn 2013, 31–32.) Erilaiset sairauskäsitykset ovat saaneet myös paljon kritiikkiä osakseen: esimerkiksi neurotieteilijä Marc Lewisin (2016, 14–16) mukaan ne rajaavat ongelman yksilön sisäiseksi ja samalla tuottavat hänestä voimatonta vaikeuksiensa ratkaisijana. Sosiologit Arto Ruuska ja Pekka Sulkunen (2014, 33–36) puolestaan pitävät sairauskäsitystä paradoksaalisena, sillä käyttäytymisen hallinnan menetykseen ei ole olemassa uskotavaa lääkehoitoa, jolloin moraalinen vastuu ”paranemisesta” on pääasiassa muilla kuin lääketieteen ammattilaisilla, ja erityisesti ihmisellä itsellään.

Lääketieteellisessä diagnostiikassa rahapeliongelmiä voidaan arvioida kriteeristöihin tukeutuen. Nämä kriteerit on kirjattu Amerikan psykiatriyhdistyksen julkaisuun *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Health Disorders* (jatkossa lyhennettynä DSM, ks. American Psychiatric Association 2013) sekä Maailman terveysjärjestön julkaisuun *International Classification of Diseases* (jatkossa lyhennettynä ICD, ks. World Health Organization 2018). Kuten käsitteissä ja niitä koskevissa määritelmässä yleensäkin, myös näiden julkaisujen sisällöissä on tapahtunut muutoksia vuosikymmenien kuluessa.

Taulukko 1. Rahapelaamishäiriön diagnostiset kriteerit tautiluokitusjärjestelmissä.

DSM-5, koodi F63 (American Psychiatric Association 2013, 585–586)	ICD-11, koodi 6C50 (World Health Organization 2018)
<p>A. Neljän tai useamman kriteerin täyttyminen 12 kuukauden seurannan aikana:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) Toivotun innostuksen tason hakeminen kasvavilla rahapelaamiseen käytetyillä rahasummilla. b) Vähentämis- tai lopettamisyrityksiin liittyy levottomuutta tai ärtyisyyttä. c) Epäonnistuneet yritykset hallita, hillitä tai lopettaa pelaaminen. d) Ajatusten jatkuva harhailu rahapelaamiseen liittyviin asioihin. e) Pelaaminen usein kielteisten tunteiden yhteydessä. f) Valehtelu oman rahapelaamisen mitataavan peittämiseksi. g) On vaarantanut tai menettänyt merkittäviä ihmissuhteita, työpaikkoja sekä opinto- tai uramahdollisuuksia rahapelaamisen vuoksi. h) Turvautuu muihin paikatukseen rahapelaamisesta johtuvaa heikkoa taloudellista tilannetta. <p>B. Käytös ei selity paremmin manialla.</p>	<p>Vähintään 12 kuukauden aikana jatkunut tai toistuva rahapelaamiskäyttäytyminen verkossa tai sen ulkopuolella, johon liittyy:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. rahapelaamisen eri osa-alueiden heikentynyttä hallintaa; 2. rahapelaamisen priorisointia kasvavissa määrin muiden kiinnostusten kohteiden tai päivittäisten toimintojen yli; 3. rahapelaamisen jatkumista tai yltymistä henkilökohtaisessa elämässä ilmenevistä kielteisistä seurauksista huolimatta. <p>Mikäli kaikki diagnostiset kriteerit täyttyvät ja oireet ovat vakavia, vaadittua aikajaksoa voi tarvittaessa lyhentää.</p> <p>Poissulkien:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kaksisuuntainen mielialahäiriö, tyyppi I (koodi 6A60) ja tyyppi II (koodi 6A61) • Vaarallinen rahapelaaminen tai vedonlyönti (koodi QE21)

Olen koostanut taulukkoon 1 sekä DSM-5:ssä että ICD-11:ssä käytetyt rahapelaamishäiriön diagnostiset kriteerit. Julkaisujen käyttämissä kriteeristöissä on selviä samankaltaisuuksia, mutta huomattavaa on myös, että DSM-5:ssä kriteerejä on runsaammin kuin ICD-11:ssä. Molempien julkaisujen aiemmissa versioissa kohtuutonta rahapelaamista kutsuttiin termillä ”patologinen (sairaalloinen) rahapelaaminen”, ja se sijoittui impulssikontrollin häiriöiden kategoriaan. Tutkimuksissa ilmenneiden neurologisten ja fenomenologisten samankaltaisuuksien

vuoksi se kuitenkin päätettiin siirtää tuoreimmissa versioissa ensimmäisenä toiminnallisena addiktiona samaan kategoriaan päihteidenkäytön häiriöiden kanssa nimekkeellä rahapelaamishäiriö (*gambling disorder*). (Petry ym. 2014; Reed ym. 2019.) Nancy Petryn ja kumppanien (2014, 494–495) mukaan tämä nimike sai vaihtoehtoista eniten tukea työryhmältä ja kommentoijilta DSM-5:n sisältöjä päivitettäessä. Muiksi muutoksiksi he kertovat muun muassa rahapelaamisen rahoittamiseen liittyvien laittomien toimien kriteerin poistamisen epäoleellisena sekä pisteytyksen kynnsarvon asettamisen neljään kriteeriin.

Kriteerit ovat monilta osin samanlaisia kuin ”päihdehäiriöissä”. Poikkeuksena on oikeastaan lähinnä se, että päihteisiin liitetään näissä tautiluokitusjärjestelmissä myös fyysisiä vieroitusoireita ja sietokyvyn kasvua (esim. American Psychiatric Association 2013, 490–491; World Health Organization 2018, 6C40.2). Useiden muiden mielenterveyden häiriöiksi kategorisoitujen olotilojen tapaan addiktion diagnosoinnin ongelma piilee silti sen epämääräisyydessä. Sitä ei voi todentaa kuvantamalla tai konkreettisilla testeillä, vaan sen olemassaoloa joudutaan arvioimaan subjektiivisesti havaintojen ja niistä tehtyjen tulkintojen perusteella. Tämä heikentää tehtyjen arvioiden luotettavuutta ja yhdenmukaisuutta. (West & Brown 2013, 20–22.)

Esimerkiksi Neil Manson (2010, 378–383) väittää diagnostisten kriteerien johtavan helposti harhaan, jos kaiken aikansa rahapelikoneisiin tuhlaava sattuu olemaan myös erittäin onnekas tai kaiken tarvittavan tietotaidon omaava pokeria ammatikseen pelaava erittäin epäonninen. Kriteeristöjä on mahdollista edelleen kritisoida myös Jerome Wakefieldin (1997, 640) tavoin muun muassa siitä, että sosiaalisilla reaktioilla voi olla vaikutusta diagnoosin saamiseen, vaikka toiminta ei olisi tosiasiaassa erityisen haitallista. Siinä, missä yhden puoliso voi nähdä rahapelaamisen harmittomana ajanvietteenä, toisen puoliso voi pitää kaikkea pelaamista ongelmana, mikä monimutkaistaa asian tulkintaa. On vaikea päätellä, miten diagnostisten kriteerien täyttymisen arviointi ei olisi ainakin osittain subjektiivista.

Vaikkei genetiikka olekaan tämän tutkielman keskiössä, keskusteluissa toisinaan käsitellään geneejiä ja periytyvyyttä. Esimerkiksi Nora Volkowin ja Maureen Boylen (2018, 730) mukaan noin puolet addiktion kehittymisen riskistä selittyy geneettisten tekijöiden vaikutuksella – erityisesti sen suhteen, miten ihminen reagoi yksilöllisesti päihteisiin. Addiktioon yhdistettyjen välittäjäaineiden tuotantoa, impulsiivisuutta ja elämynshakuisuutta säätelevien geenien on havaittu olevan osaltaan yhteydessä myös pelaamishäiriöihin (Bellegarde & Potenza 2010, 41; Lobo ym., 2015). Toisaalta geenien osuus ei yllätä, kun huomioidaan, että ne antavat biologisen

pohjan hermoston ja aineenvaihdunnan toiminnalle. Ne voivat ilmetä monin tavoin olosuhteista riippuen, eikä geneettistä periytyvyyttä ole siksi helppo erotella vaikkapa kasvatuksen vaikutuksista. (Kalant 2009, 784–785; Poikolainen 2011, 193–194.) Onkin mahdollista todeta, etteivät geenit määrää kohtaloa tai edes käyttäytymistä, vaan ne tarjoavat perustan, joka kehittyy vuorovaikutuksessa erilaisten ympäristötekijöiden kanssa kohdusta alkaen (Maté 2010, 213–217; Lewis 2016, 34–35). Kuten Gabor Maté (2010, 218–219) asiaa pohtii, geenit näyttävät tarjoavan ihmisille helpon selityksen, johon vetoamalla voi paeta yksilöllistä tai sosiaalista vastuuta moraalisesti vaikeissa ja monimutkaisissa ilmiöissä.

Myös aivosairauteen ja neurologiaan viittaaminen on kiinnostavaa tässä asiayhteydessä, sillä niilläkään ei näytä olevan diagnostiikan kannalta merkitystä. Kun Alan Leshner (1997) muotoili addiktion olevan ”krooninen, uusiutuva aivosairaus”, hän samalla kritisoi päihteidenkäyttäjää leimaavaa moralistista lähestymistapaa. Artikkelissaan hän esittää, että kaikkia päihteitä ja addiktioita yhdistää se, että ne vaikuttavat samojen aivorakenteiden – erityisesti mesolimbisen dopamiiniradan – kautta ja pidemmässä käytössä muuttavat näitä rakenteita. Samaten hän korostaa, että hoitojaksoja tarvitaan usein toistuvasti. Vaikka hän huomioi, että sosiaalisilla olosuhdetekijöillä on oma osansa, artikkelin keskiössä on juuri aivosairauteen reagoiminen. (Em., 191–193.) Sama perusajatus toistuu myös Volkowin ja Boylen (2018) artikkelissa, joskin ”sairaus” on vaihtunut ”häiriöksi”.

Dopamiinia on pidetty keskeisenä välittäjäaineena addiktiossa. Se on hermoston välittäjäaine, joka osallistuu erilaisten motoristen toimintojen hallintaan, ja addiktion tapauksessa se liitetään palkitsevaksi koetun toiminnan arviointiin. Aiemmin ajateltiin, että dopamiiniradan aktivaatio liittyisi nautintoon, koska siihen kohdistettu ärsyke ehdollisti rotat toistamaan tiettyä toimintaa jopa nääntymiseen asti. Käsitys on kuitenkin muuttunut, sillä uudempien tutkimusten perusteella dopamiiniradan aktivaation ja muutosten on havaittu liittyvän lähinnä toiminnan himoitsemiseen silloinkin, kun siitä ei edes pidä. (Purves ym. 2013, 470–473; Thombs & Osborn 2013, 41–42.) Kiinnostava havainto tähän liittyen on se, että muun muassa Parkinsonin tautiin määrätyt dopamiinilääkitykset ovat lisänneet potilaiden pelihimoa (Purves ym. 2013, 466–467; Kaasinen, Halme & Alho 2009, 2078–2079), mikä voi hyvinkin johtua siitä, että dopamiini näyttäisi olevan neurobiologinen vastine muun muassa aiemmin mainituille ehdollistumisen mekanismeille (Humphrey & Richard 2014, 98–101). Addiktiota ei kuitenkaan voi pelkistää dopamiinin toiminnaksi, sillä tutkimusnäyttö on päihteidenkin suhteen asiassa ristiriitaista ja dopamiini ylipäättään on tärkeä välittäjäaine huomiokyvyn, työmuistin ja motivaation kannalta,

vaikkakin sen toiminta voi olla yhteydessä niin päihde- kuin rahapeliongelmiille altistavaan impulsiivisuuteen (Nutt, Lingford-Hughes, Erritzoe & Stokes 2015). Kuten Harold Kalant (2009, 783) asian ilmaisee, dopamiinin vapautuminen saattaa perustua vireystilan säätelyyn kokemuseräisessä oppimisessa, jotta eläimet osaavat varautua tulevaan.

Keskeisyydestään huolimatta dopamiinijärjestelmä ei ole ainoa addiktioon osallinen hermojärjestelmä. Itse asiassa addiktioihin ja rahapelaamiseen näyttää olevan yhdistettävissä melkeinpä jokainen välittäjäaine serotoniinista glutamaattiin, monenlaiset aivoalueet otsalohkosta keskiaivoihin sekä niihin liittyvät psykologiset piirteet impulsiivisuudesta elämishakuisuuteen ja stressaantuvuuteen (Volkow & Boyle 2018; Bellegarde & Potenza 2010). Kritiikkiä onkin esitetty myös neurotieteilijöiden taholta. Esimerkiksi Neil Levy (2013) julistaa, ettei ole riittäviä perusteita väittää addiktiota aivosairaudeksi, sillä siihen liitetyt haittapuolet riippuvat periaatteessa verrattain helposti hallittavissa tai vältettävissä olevista olosuhdetekijöistä, kuten sosiaalisista normeista tai ympäristön vihjeistä. Marc Lewisin (2016) mukaan neurotieteellinen näyttö puolestaan viittaa poikkeavuuksien sijaan pikemminkin siihen, että nämä aivot toiminnat ja -muutokset ovat lähinnä osa luonnollisia oppimisen mekanismeja – aivot ylipäätään reagoivat plastisuudessaan kaikkiin muutoksiin, mahdollistaen sopeutumisen uusiin tilanteisiin. Kun lisäksi ottaa huomioon, että paitsi rahapelaamisen, myös rakkauden ja kiintymyksen neurobiologia on linjassa addiktion neurobiologian kanssa (Burkett & Young 2012), voidaan Lewisin (2016, 166–168) tavoin päätellä, että perustelemalla addiktion sairausmallia hermoston toiminnalla saatetaan lopulta päätyä pitämään myös rakkautta sairautena.

Pelaamiseen ja päihteidenkäyttöön varsinkin liiallisuuksiin etenevissä muodoissaan voi liittyä monia ongelmia. Eri asia kuitenkin on, mistä nämä ongelmat kumpuavat. Sairauskäsitteisiin vaikuttaisi liittyvän omat teoreettiset ongelmakohtansa. Lisäksi ne saattavat perustua vinoutuneisiin tutkimusasetelmiin. Psykologi Gene M. Heyman (2009, 68–77) esittää kahden yhdysvaltalaisen väestötutkimuksen – *The Epidemic Catchment Area Study* ja *The National Comorbidity Survey* – sekä Vietnamin sodan veteraanien heroiininkäyttöä kartoittaneiden tutkimusten perusteella, että addiktion kriteerit täyttävistä suurin osa – jopa 59–74 prosenttia – lopettaa itsensä liiallisen päihteidenkäytön kolmenkymmenen ikävuoden kynnyksellä. Ero on yli kaksinkertainen erilaisiin psykiatriisiin häiriöihin nähden. Sen sijaan hoitoon hakeutuvien keskuudessa komorbiditeetti eli vähintään yhden psykiatrisen häiriön samanaikaisuus on yleistä, mikä näyttäisi vaikeuttavan heidän elämänhallintaansa ja ylläpitävän hoitokierrettä (em., 78–85).

Myös rahapeliongelmat ovat yhteydessä muun muassa samanaikaisesti esiintyviin päihde-, ahdistus- ja mielialahäiriöihin ja jopa erilaisiin fyysisen terveyden ongelmiin. Yksinkertaisia syyseuraussuhteita ei kuitenkaan voi näistä yhteyksistä esittää, ja yhteyksien taustalla on todennäköisesti monia tutkimusten ulkopuolelle jääneitä yhdistäviä tekijöitä. (Sulkunen ym. 2019, 64–69.) West ja Brown (2013, 229–230) esittävätkin, että addiktion liiallistumista ei tulisi pitää itsenäisenä häiriötilanaan, vaan ennemmin monista tapauskohtaisista tekijöistä ja taustoista kumpuavana motivaation oireiluna.

2.4 Psykologiset mallit

Oleellisuudestaan huolimatta neurobiologialla on vaikea selittää rahapelaamista ja päihdeongelmia tyhjentävästi, mikä jättää tärkeän puutteen addiktion tulkinnalle. Vaikka moraalisesta näkökulmasta tuskin on mahdollista päästä täysin eroon, neurobiologinen tieto näyttäisi tukevan psykologista lähestymistapaa. Esimerkiksi Jim Orfordin (2001a; 2001b; 2011) malli koostuu jo mainitun oppimisen ja ehdollistumisen lisäksi sosiaalisen kontekstin vaikutuksesta, emootioiden tuottamista impulsseista, kognitiivisista skeemoista sekä motiiveihin liittyvistä riskitiriidoista ja niiden ratkaisupyrkimyksistä. Anja Koski-Jännes (2004, 58) on puolestaan kuvannut addiktion kehittymistä kolmen psykologisen ulottuvuuden – biologisen, kognitiivisen ja sosiaalisen – välisenä vastavuoroisena ja kehämäisenä prosessina.

On myös mahdollista, että rahapeliongelmiin päädytään useita eri reittejä pitkin. Tätä kuvaavat psykologian professori Alex Blaszczynski ja sosiaalityön professori Lia Nower (2002) polkumallissaan, joka sisältää kolme erilaista rahapeliongelmiä kokevien ryhmää:

1. Pelaamista tukevien olosuhteiden ehdollistamat henkilöt, joilla pelaaminen kehittyy liialliseksi sitoutumisen kasvaessa.
2. Itsesäätelykyvyn vaikeuksista johtuen peliongelmiille alttiit henkilöt.
3. Neuropsykologisista tekijöistä johtuen peliongelmiille alttiit henkilöt.

Erilaisten addiktiivisten halujen kulutusjakaumat ovat yleensä erittäin vinoja. Toisin sanoen väestötasolla valtaosa ihmisistä mukautuu vallitseviin kohtuuden normeihin, sosiaaliseen paineeseen ja rajoitteisiin, ja vain pienellä osalla toiminta on kohtuutonta. (Orford 2001b, 19–20.) Kuten alkoholin ja tupakan, myös erilaisten rahapelaamisen muotojen kohdalla on voitu havainnoida pääpiirteissään samanlaisia yhteyksiä erityisesti helpomman saatavuuden mukana

kasvavien peliongelmien muodossa (Sulkunen ym. 2019, 87–105). Peele ja Brodsky (2015, 180–189) jopa väittävät yhteiskunnallisten toimijoiden itsessään ruokkivan liiallisia käyttäytymisen muotoja tuottaessaan mielikuvia siitä, että ihmiset eivät pärjää elämässä ilman turvautumista erilaisiin hankintoihin. Myös Minna Ruckenstein (2014, 176–179) huomioi, että normaalin ja ongelmallisen käyttäytymisen erottaa lopulta lähinnä arjen rytmien ja ”ajallisten syklien” häiriintyminen, jolloin ajanviete muuttuukin ”jatkuvaksi nykyhetkeksi”. Yksilöperspektiivistä tätä voi olla hänen mukaansa vaikea tunnistaa, ”jos muut toimivat samoin”.

Haastavimpia kysymyksiä asiaan liittyen on, löytyykö ”vika” lopulta käyttäjästä vai kohteesta (Orford 2011). Sulkusen ja kumppanien (2019) mukaan rahapeliteollisuuden on tietenkin tavoiteltava voittoja, mikä onnistuu houkuttelemalla pelaajia mukaan markkinoinnin keinoin sekä saamalla heidät pelaamaan pidempiä aikoja kerrallaan ja käyttämään enemmän rahaa. Mainonnassa korostuvat mielikuvitusta kiihottavat voittomahdollisuudet, ja altistuminen mainonnalle tuottaa myönteisiä mielikuvia ja peliaikomuksia. Luottokorttien, pelimerkkien ja digitaalisten pisteiden käyttö voi harhauttaa huomion pois tosiasiallisesta rahanmenosta, ja rahapelikoneiden interaktiiviset valot, äänet ja ”melkein voitto” (*near miss*) -tilanteet tuottavat kognitiivisia harhoja, jotka motivoivat jatkamaan pelaamista häviöistä huolimatta. Tämä korostuu kasinoilla, jotka hämärtävät ajantajua kellojen ja avoimien ikkunoiden puutteella sekä tarjoamalla alkoholin kaltaisia lisäetuja pelaajille. (em., 107–119.)

Olen käynyt jo aiemmissa luvuissa läpi ehdollistumisen osallisuutta addiktiossa, joten en käsittele asiaa tässä uudelleen. Silti myös behavioristisesta lähtökohdasta tulkiten tietyn toiminnan pariin päätyminen edellyttää paitsi toiminnan kielteisten seurausten sekä vaihtoehtoisiin käyttäytymismalleihin kannustavien tekijöiden puutetta, myös riittävää saatavuutta (Thombs & Osborn 2013, 140–141). Sosiaalipsykologisesti katsoen kyse on konformisuudesta, tai kuten Orford (2001b, 19–20; 2011, 99–100) asian ilmaisee, erilaisista sisäisistä tai ulkoisista houkutuksista huolimatta useimmat ihmiset ovat taipuvaisia mukautumaan yhteisiin normeihin, lakeihin ja rajoitteisiin. Heymanin (2009, 160–166) mukaan sääntöjen noudattaminen helpottaa päätöksentekoa ja palkitsee auttamalla noudattamaan pitkän aikavälin arvovalintoja, mikä näkyy esimerkiksi uskonnollisiin arvoihin sitoutuneiden alhaisempina päihdeongelmina myös stressaavissa elämäntilanteissa. Toisaalta muilla ihmisillä, erityisesti perheenjäsenillä ja läheisillä ystävillä sekä heidän jakamallaan arvoilla ja uskomuksilla on suuri merkitys yksilön omien pelaamista koskevien käsitysten voimistumisessa (Orford 2011, 79–80; Savolainen, Sirola, Kaakinen & Oksanen 2019), joten olosuhteet eivät läheskään aina tue kohtuullisuutta.

Addiktio on omistautumista, kiintymistä ja ehkä jopa rakkauden kokemista. Peele ja Brodsky (2015, 87–88) esittivät jo vuonna 1975 teoksessaan *Love and Addiction*, että rakkaussuhteetkin voivat vallata ihmisen tajunnan, jos niihin suhtaudutaan yksiulotteisesti elämän ahdistavuudesta pakenemisen väylänä. Oli kohteena sitten päihteet, toiminnat tai toiset ihmiset, kaikkiin voi muodostua euforinen kiintymys, joka näkyy samanlaisena aivojen opioidi- ja dopamiinijärjestelmien aktivaationa ja joka koetaan rakkauteksi (Maté 2010, 165; Lewis 2016, 165–167). Matéa (2010, 140) mukaillen kukaan tuskin väittää, että liiallinen rahapelaaminen aiheutuu vaikkapa pelikorteista. Enemmän kyse on toiston ja oppimisen myötä kehittyneestä huomiokyvyn kohdistumisesta kaikkeen, mikä liittyy omaan mieltymyksen ja kiintymyksen kohteeseen sekä tätä seuraavasta osittain automaattisesta odotuksen ja haluamisen kokemuksesta (Orford 2011b, 22–23; Koski-Jännes 2004, 56–57). Ongelmallisesti rahapelejä pelaavien aivosähkökäyrissä onkin havaittu voimistumista rahapelaamiseen liittyvien kuvien esittämisen yhteydessä (Wölfling ym. 2011), mikä antaa tukea tälle tulkinnalle.

Kun rahapelaamisen, seksikumppanien etsimisen, päihteidenkäytön tai vaikkapa kynsien purskelun kaltaiset tavat kehittyvät automaattisiksi, niitä voi olla vaikea muuttaa. Muutokseen tarvitaan tietoisia järkeilyä, suunnittelua ja itsesäätelyä, mikä ilmenee aivojen otsalohkon aktiivisuutena. Addiktion edetessä kohtuuttomuuteen otsalohkon aktiivisuus kuitenkin heikkenee selvästi, mikä voi viitata pitkään jatkuneeseen tietoisien toiminnanohjauksen vähäisyyteen. (Lewis 2016, 130–132.) Juuri huonosti säädeltynä motivaation kannalta tärkeät haluamisen kokemukset johtavat helposti monenlaisiin ongelmiin (Hoffman & Vohs 2016). Orfordin (2011, 102–103) mukaan tutkimuksissa on johdonmukaisesti havaittu päihde-, rahapeli- ja muiden addiktio-ongelmien kasautuvan samoille ihmisille, mikä viittaa yhteiseen, ennestään olemassa olleeseen alttiuteen, jota on kuvattu esimerkiksi sinällään monimutkaisella impulsiivisuuden käsitteellä. Oli alttius käsitteellisesti mitä tahansa, puutteellinen itsesäätely johtaa usein siihen, että ihminen päätyy kerta toisensa jälkeen valitsemaan lyhyen aikavälin palkitsevia kokemuksia pitkällä aikavälillä saatavien hyötyjen sijaan (Heyman 2009, 158–159; Poikolainen 2011, 195).

Ikävä puoli addiktiivisen käyttäytymisen kannalta on siinä, että oppimisen myötä toimintamalleista tulee ennen pitkää lähes automaattisia reaktiotapoja ulkoisiin ja sisäisiin ylläkkeisiin. Vaikka ihmisillä on sinällään tärkeä kyky reflektoida omaa toimintaansa ja harkita tekemisiään, se ei kuitenkaan suojaa virhearviointeja vastaan. Tällöin ”järki” päätyy palvelemaan ja perustelemaan ”huonojen tapojen” olemassaoloa. (Koski-Jännes 2004, 57–59.) Se, onko toiminta

hallittua vai ilmentääkö se hallinnan puutetta ja voidaanko asiaa luotettavasti päätellä käyttäytymisestä, on kuitenkin huomattavasti monimutkaisempi filosofinen kysymys, johon tuskin löytyy helposti tyhjentävää vastausta. Esimerkiksi Heyman (2009, 115–141) perustelee käyttäytymistaloustieteellisestä näkökulmasta, että liiallinen taipuminen samoihin mieltymyksiin kerta toisensa jälkeen voi opittunakin merkitä toiminnan vapaaehtoisuutta, mikäli nykyhetken mieltymykset päihittävät pitkän aikavälin tavoitteet. Alexander (2008, 69–70) kehottaakin vastaavista syistä luopumaan kahtiajaosta hallintaan tai sen puutteeseen, sillä väittely näiden kahden näkökulman paremmuudesta ei johda mihinkään.

Itsesäätelyyn tarvittavia voimavaroja pidetään rajallisina. Vaikka ihminen tiedostaisi tilanteensa sekä asettaisi periaatteita ja päämääriä, hän tarvitsee tahdonvoimaa noudattaakseen suunnitelmiaan ja vastustaakseen hetken mielihaluja. Harjoituksen puute, väsymys, mielialan lasku tai erityisen voimakas tarve – esimerkiksi virtsaamisen tarve – voivat kaikki heikentää tässä suhteessa ihmisen kykyä hillitä itseään. (Baumeister, Heatherton & Tice 1994, 17–20; West & Brown 2013, 216.) Tämä ”minän ehtymiseksi” (*ego depletion/fatigue*) kutsuttu ilmiö käytännössä viittaa siihen tilanteeseen, jossa ihminen pyrkii pelkällä tahdonvoimalla kamppailemaan voimakkaita mielihalujaan vastaan, johon hän ennen pitkää väsy (Lewis 2016, 156–158). Heather Marangesin ja Roy Baumeisterin (2016, 47–49) katsauksessa useat riskejä sisältävät toiminnot päihteidenkäytöstä seksiin, rahapelaamiseen ja jopa rikosten tekoon yhdistyvät johdonmukaisesti alhaiseen itsesäätelyyn ja tahdonvoiman ehtymiseen, joskin rahapelaamista ja tahdonvoiman ehtymistä koskeva tieto on puutteellista koeasetelmien vähäisyyden vuoksi.

Oman toiminnan valvomisen lisäksi toimiva itsesäätely edellyttää Roy Baumeisterin, Todd Heathertonin ja Dianne Ticen (1994, 9) mukaan myös selkeitä käsityksiä omista periaatteista ja tavoitteista sekä tahdonvoimaa hetken mielihalujen vastustamiseksi. Ihmisten kykyä säädellä itseään pidetään lähtökohtaisesti erittäin kehittyneenä muihin eläinlajeihin verrattuna, ja itseään säätelemällä opittujen tapojen kaltaiset automaattiset reaktiot on mahdollista korvata toisella tai pitäytyä näiden reaktioiden toteuttamisesta kokonaan (em., 6–7). Lewisin (2016, 203–207) mukaan tämä muutos edellyttää kuitenkin sitä, että ihminen kykenee muodostamaan kokemuksistaan sellaisen tarinan, jolla hän voi suhteuttaa itsensä osaksi merkityksellistä menneisyyttä ja toteuttamiskelpoista tulevaisuutta.

Tavan muodostuminen on jo oma askeleensa omistautumisen jatkumolle. Sen ei nähdäkseen kuitenkaan tarvitse itsessään välttämättä merkitä ongelmia, jos kyseessä on vaikkapa suhteellisen vähäisen rahasumman sijoittaminen lottoon viikoittain. Ongelmien tunnistamisessa voi olla omat haasteensa, kuten muun muassa diagnostisia kriteerejä kohtaan esitetystä kritiikistä (ks. Manson 2010) käy ilmi. Itse asiassa monet kriteeristöissä mainituista ongelmista koskevat Orfordin (2011, 87–88) termejä käyttäen vasta toissijaisia prosesseja, jotka perustuvat liiallisen omistautumisen tuottamiin ristiriitoihin elämäntavoitteissa ja sosiaalisissa suhteissa sekä tästä seuraaviin kielteisiin tunnekokemuksiin ja niiden yleensä kehnoihin ratkaisukeinoihin, kuten piilotteluun, epärehellisiin rahanhankintakeinoihin tai muiden syyttelyyn. Esimerkiksi rahapelaamiselle erityinen ilmiö on häviöiden jahtaaminen. Siinä aiemman, myönteisiin tunteisiin perustuvan voittojen tavoittelun rinnalle muodostuu harkintakykyä heikentävä kielteisten tunteiden sävyttämä tarve voittaa menetetyt rahat takaisin. Rahapelaajien on myös toistuvasti havaittu kokevan ärtymystä, levottomuutta, mielialan laskua ja erilaisia psykosomaattisia oireita silloin, kun he eivät pelaa, mikä vaikuttaisi perustuvan pelikokemusten ja niistä koituneisiin haittoihin liittyvien ratkaisukeinojen mielensisäiseen arviointiin. (em., 89–90.)

Motivaation muuttaminen voi olla haastavaa, muttei mahdotonta. Pohjakosketuksena kuvattu muutokseen sysäävä oivallus ei kuitenkaan ole välttämätön tai tarpeellinen, sillä jo pelkkä ihmisen omien muutosta koskevien pohdintojen tukeminen keskustelussa voi auttaa häntä eteneväin kohti muutosta, kun taas määräilevä lähestymistapa johtaa helposti vastarintaan (Miller 2015). Ihmisten reaktiot moraalisten ristiriitojen kokemiseen voivat olla moninaiset, mutta Orford (2001b, 24–25) esittää ihmisten pyrkivän lähtökohtaisesti pakenemaan niiden tuottamaa jännityksen, masennuksen ja ahdistuksen tilaa vaihtelevin keinoin joko vetäytymällä jännitettä tuottavasta toiminnasta tai pyrkimällä eroon niistä tekijöistä, jotka ovat ristiriidassa tämän toiminnan kanssa. Puolustuskanalle vetäytyessään ihminen voi helposti keksiä erilaisia selityksiä sekä järkeistää tai vähätellä kiintymyksen kohteeseen liittyviä haittapuolia, sillä muodostunut stressi hankaloittaa ajatusten pitämistä kasassa. Ristiriidan käsittelyn vaihtoehtona on myös paeta mieltymysten pariin, mikä voimistaa haitallista noidankehää. (Orford 2001a, 272–273.) Stressi ennakoikin Matén (2010, 318–319) mukaan odotettavimmin addiktioon liittyviä ongelmia ja niihin johtavan toiminnan uusiutumista, minkä vuoksi ongelmia kokeviin kohdistuva halveksunta todennäköisesti ylläpitää ja pahentaa tilannetta.

2.5 Bruce Alexanderin dislokaatioteoria

Addiktion tulkitsemista päihteistä johtuvaksi ilmiöksi on perusteltu osaltaan laboratoriotutkimuksilla, joissa muun muassa rotat päätyvät suosimaan niille tarjottua morfiinia vaihtoehtona olevan veden sijaan (esim. Stoleran & Kumar 1970; Khavari, Peters, Baity & Wilson 1975). Kanadalaispsykologi Bruce Alexander kollegoineen teki kuitenkin toisenlaisia havaintoja ”rottapuistoksi” nimetyissä kokeissaan (Alexander, Coombs & Hadaway 1978; Hadaway, Alexander, Coombs & Beyerstein 1979): metallihäkkeihin eristetyt rotat joivat seurannan aikana morfiiniliuosta moninkertaisesti useammin kuin sosiaalisesti ja virikkeellisesti mielekkäissä olosuhteissa olleet verrokkit. Vaikka rottapuistokokeiden tutkimusasetelmassa on puutteita – pienet otoskoot, epäjohdonmukaisuudet vertailtavien ryhmien välillä sekä replikointitutkimuksissa saadut jakautuneet tulokset – ja addiktio on muutenkin näitä tutkimuksia monimutkaisempi kokonaisuus, Suzanne Gage ja Harry Sumnall (2019) pitävät niiden ydinviestiä psykososiaalisten tekijöiden huomioimisesta silti erittäin tärkeänä.

Muun muassa rottapuistokokeiden inspiroimana Alexander päätyi kehittämään teoriaa addiktion liiallistumisesta sopeutumiskeinona olosuhteisiin. Alexander ja Hadaway (1982) kertovat ottaneensa vaikutteita myös Stanton Peelen sekä varhaislapsuuden kiintymyssuhteita apinavauvoilla tutkineen Harry Harlow’n ajatuksista. Alkujaan Alexander (1987) kehitti teoriaa adaptaatiomallin (*adaptation model*) nimellä verraten sitä biolääketieteelliseen ajatteluun. Mallissa liiallistunut addiktiokäyttäytyminen on seurausta yhteiskuntaan integroitumisen vaikeuksien tuottamasta epätoivosta, ja se kehystyy siten sairauden sijaan tarkoituksenmukaiseksi toiminnaksi (em., 48–50). Koska tämänlainen käytös on mahdollistanut haitallisuudessaankin ihmisten selviämisen epäsuotuisissa olosuhteissa, Alexander (1990, 48–49; 2008, 162–163) pitää sitä evoluutiobiologian mukaisena toimintana. Alexander (1987, 53–55) huomioi kuitenkin, että niin vallitsevaan sairausmalliin kuin adaptaatiomalliin tulisi suhtautua pikemminkin toisensa kanssa ristiriidassa olevina ja yhteismitattomina viitekehyksinä, joiden kautta voidaan suunnata tutkimusta, johtaa hypoteeseja ja tulkita saatuja empiirisiä tuloksia, mutta jotka eivät itsessään ole todistettavissa joko oikeaksi tai vääräksi.

Teoria laajenee 2000-luvulla vapaamarkkinakapitalismin kritiikiksi. Alexander (2000, 501–502; 2008, 58–60) käyttää Erik Eriksonilta lainattua psykososiaalisen integraation käsitettä kuvaamaan yksilön ja yhteisön välistä vastavuoroista yhdentymistä, jossa hyvinvoinnin kannalta

keskeiset itsenäisyyden, pätevyyden ja yhteenkuuluvuuden kokemisen tarpeet tulevat tyydyttyiksi. Riittämätöntä integraatiota hän kutsuu puolestaan dislokaatioksi taloushistorioitsija Karl Polanyitä seuraten. Dislokaatio viittaa teoriassa sosiaaliseen ja psykologiseen irrallisuutena, vieraantumisenä tai juurettomuutena koettuun tilaan sekä siitä johtuvaan ahdinkoon. Teoksessaan *The Globalization of Addiction: A Study in Poverty of the Spirit* Alexander (2008) viittaa teoriaansa dislokaatioteorian, joka koostuu kokonaisuudessaan kolmesta väitteestä:

1. Psykososiaalinen integraatio on välttämättömyys.
2. Globalisoituvat vapaat markkinat heikentävät psykososiaalista integraatiota.
3. Addiktio¹ on keino sopeutua pitkittyneeseen dislokaatioon.

Väite psykososiaalisen integraation välttämättömyydestä on intuitiivisesti uskottava ottaen huomioon ihmisten sosiaalisen toiminnan laaja-alaisuuden. Ihmislajin valtavan sosiaalisuuden oletetaan liittyneen evoluution saatossa erityisesti ongelmanratkaisu- ja yhteistyötaitojen kehittymiseen, mitä puoltaa myös aivojen otsalohkon suuruus muihin lajeihin nähden. Ihmisaivojen kehityksestäkin suuri osa tapahtuu vasta syntymän jälkeen, minkä vuoksi ihmislapsen tarvitsevat verrattain pitkään suojelua. (Dunbar & Shultz 2007; Adolphs 2009, 698–699; Maté 2010, 190–191; Purves ym. 2013, 529–530.) On esitetty, että sitoutumista edistävä kiintymyksen tunne liittyisi erityisesti aivojen opioidijärjestelmän toimintaan, mikä kytkee sen myös fyysisen ja emotionaalisen kivun säätelyyn (Baumeister & Leary 1995, 517–518; Maté 2010, 161–163). Vastavuoroisen rakkauden, naimisiinmenon, lapsen syntymän, työllistymisen ja uskoontulon kaltaisiin yhteenkuuluvuuden ja hyväksytyksi tulemisen kokemuksiin liitetään Roy Baumeisterin ja Mark Learyn (1995, 505–508) mukaan tyypillisesti voimakkaita myönteisiä tunteita, kun taas suhteiden päättymisen, eristäytyneisyyden ja yksinäisyyden tai niiden uhan kokemukset tuottavat voimakkaita kielteisiä tunteita ja stressiä.

Tunnetun itsemääräämisteorian kehittäjien Richard Ryanin ja Edward Decin (2017) mukaan itsenäisyys, pätevyys ja yhteenkuuluvuus ovat kolme toisiaan tukevaa psykologista perustarvetta, joiden kokeminen on kestävästi motivaation, kehityksen ja hyvinvoinnin perusta. Vaikka ihmiset ja yhteisöt voivatkin suhtautua perustarpeisiin välinpitämättömästi tai yrittää korvata niitä vaikkapa merkkituotteiden tai vallan tavoittelulla, korviketoiminnasta saatava tyydytys ei

---

¹ Alexander (2008, 30–37) antaa neljä määritelmää addiktiolle. Kirjassaan hän viittaa addiktiolla enimmäkseen kolmanteen määritelmäänsä, joka vastaa ongelmallisen kohtuutonta mielihalua.

ole pitkäkestoista (em., 81–91.) Pelkät kontaktitkaan eivät riitä, jos ihminen aiempien kokemustensa vuoksi kokee itsensä jatkuvasti ulkopuoliseksi kanssakäymistilanteissa, mikä altistaa hänet monille fyysisen ja psyykkisen terveyden häiriöille stressinsäätelyjärjestelmän yliaktivoitua ja immuunijärjestelmän heikentyessä (Baumeister & Leary 1995, 508–509; Cacioppo, Cacioppo, Capitanio & Cole 2016). Ryan ja Deci (2017, 295–296) täsmentävätkin, että myös läheisissä suhteissa voi painottua pinnallisuus ja esineellistäminen hyväksynnän ja tuen sijaan, jolloin nämä suhteet eivät mahdollista aidon yhteenkuuluvuuden tuottamaa hyvinvointia.

Psykologisten perustarpeiden näkökulmasta ihmisten tulisi kokea kykenevänsä vaikuttamaan heille sisäisesti merkityksellisiin asioihin, olevansa ehdottomasti tunnustettuja ja hyväksytyjä omana itsenään yhteisöjensä osaksi sekä olevansa halukkaita sitoutumaan täydellä panoksella yhteisön arvojen ja sääntöjen mukaiseen toimintaan (Ryan & Deci 2017, 95–98). Alexander (2008, 95–96) esittääkin, että vastakkainasettelu yksilönvapauden ja yhteiskunnallisen sääntelyn välillä on harhaanjohtavaa, sillä inhimillinen kukoistus edellyttää sekä autonomiaa että yhteenkuuluvuutta, ja siksi hän väittää yksilökeskeisyyttä korostavan ja globalisaation myötä leviävän vapaamarkkinaideologian uhkaavan ihmisten hyvinvointia. Koska kilpailulliset vapaat markkinat edellyttävät itsekeskeistä ajattelua ja oman edun tavoittelua toimiakseen tehokkaasti, Alexander (2008, 60–61; vrt. Salasuo 2014) tulkitsee sen uhkaavan sitoutumisia läheisiin ihmissuhteisiin, perinteisiin, tapoihin ja erilaisiin liittoihin.

Vapaamarkkinakapitalismin mahdollinen osuus addiktion kehityksessä on kokonaisuutena kenties liian laaja kysymys käsiteltäväksi perusteellisesti tämän tutkielman puitteissa, vähättelettä kuitenkaan sen kiinnostavuutta. Esimerkiksi Peele ja Brodsky (2015, 54–55) tulkitsevat liiallistuneen addiktiokäyttämisen reaktioksi yksilöllisen hallinnan puutteen ja ahdistuksen kokemiseen, mikä johtuu heidän mukaansa Yhdysvalloissa työnteon teollisen byrokratisoitumisen, tiukkojen koulutusvaatimusten sekä vapaiden maa-alueiden katoamisen tuottamasta riskitiriidasta vallitsevaan individualistiseen eetokseen nähden. Alexander (2008, 115–119) puolestaan esittää, että niin rikkaiden kuin köyhien kokema pahoinvointi johtuu markkinaehtoistumisesta, joka epävakauttaa taloudellisia ja sosiaalisia olosuhteita, vaatii ajan ja paikan joustavuutta sekä ohjaa ihmisiä tulkitsemaan maailmaa ja inhimillistä kokemista tuotteistamisen, omistamisen, erilaisten pääoman muotojen ja taloudellisen kasvun termein. Näkökulmaa puoltavia katksauksia on löydettävissä esimerkiksi sosiaali- ja terveystalitiikan tutkijoiden populaarijulkai-

suista, jotka käsittelevät kasvavien tuloerojen (Wilkinson & Pickett 2011) tai talouskuripolitiikan (Stuckler & Basu 2013) tuhoisia vaikutuksia väestön terveyteen ja hyvinvointiin, mutta asiasta tuskin kannattaa tässä suhteessa tehdä kovin suoraviivaisia johtopäätelmiä.

Eriarvoisuus on kuitenkin oleellinen osa ongelmaa. Alkoholikuolleisuus- ja ongelmat ovat yleisempiä alemmissa yhteiskuntaluokissa (Orford 2001a, 191–193), ja myös rahapeliongelmat kasautuvat alemmille sosioekonomisille ryhmille (Sulkunen ym. 2019, 47–49). Alexanderin (2008, 154–156) mukaan erityisesti ulkopuolisuutta ja kielteisiä tunnetiloja tuottavat poikkeavuuden, perheongelmien, siirtolaisuuden, köyhyyden ja väkivallan kokemukset myötävaikuttavat addiktio-ongelmien kehittymiseen, varsinkin kasautuessaan. Historiallisesti kuvaavana esimerkkinä Alexander (em., 131–136) kertoo, kuinka alkoholista tuli ongelma Kanadan alkuperäisheimojen keskuudessa vasta, kun eurooppalaiset siirtokunnat alistivat heimot hylkäämään omat kulttuuriset perinteensä. Tätä ajatusta tukee myös se, että esimerkiksi kohonneet itsemurhaluvut alkuperäiskansojen keskuudessa näyttävät kulttuuripsykologi Steven Heinen (2016, 580–581) mukaan liittyvän vaikeuksiin kokea kuuluvuutta niin oman kulttuurin perinteisiin kuin länsimaiseen valtavirtakulttuuriin.

Lopulta keskiöön nousevat stressi ja traumaattiset kokemukset vastaten Blaszczynskin ja Nowerin (2002) mallin toista ja kolmatta polkua. Stressiä voi ilmetä monien psykososiaalisten elämäntilanteiden seurauksena, mutta muun muassa Moustafa ja kumppanit (2018) päätyvät katsausartikkelissaan toteamaan ihmissuhteisiin liittyvien traumojen lisäävän tutkimusten perusteella hyvin voimakkaasti päihdeongelmien ilmenemisen ja vakavuuden riskiä, mikä johtuu mahdollisesti jopa pysyvistä muutoksista aivojen stressinsäätelyjärjestelmässä. Samansuuntaista näyttöä on havaittavissa myös lapsena koetun kaltoinkohtelun ja myöhempien rahapeliongelmiensa välillä (Lane ym. 2016), mikä ei ole sinällään ihme ottaen huomioon, miten laajasti erilaiset kielteiset lapsuusajan kokemukset lisäävät erilaisten fyysisten ja psyykkisten terveysongelmien, käytöshäiriöiden, rikollisuuden ja heikon koulumenestyksen riskiä (em., 25).

Mielenterveys-, päihde- ja rahapelihäiriöt esiintyvät hyvin usein samanaikaisesti ja monimutkaisissa syy-seuraussuhteissa (Thombs & Osborn 2013, 98–106; Sulkunen ym. 2019, 65–68). Kasautuvat kielteiset kokemukset toimivat tähän nähden uskottavana selityksenä. Lapsuuden kehitykseen ja traumoihin erikoistunut lääkäri Gabor Maté (2010) esittääkin addiktio-ongelmien juurisyyn olevan lapsena koetun emotionaalisen tyhjyyden tuottamissa traumoissa. Puut-

teet terveelle kasvulle tärkeissä kiintymyssuhteissa yhdistettynä stressaaviin kokemuksiin heikentävät Matén (em, 197–210) mukaan kasvavan ihmisen psykososiaalista selviytymiskykyä, jolloin hän myös turvautuu ja kiintyy herkemmin erilaisiin ulkoihin olotilan helpottajiin. Maté (em., 165) kertookin erään seksityöläisenä toimineen potilaansa kertoneen ensimmäisen heroiinikokeilun tuntuneen miellyttävältä halaukselta. Kohtuuttomia addiktiotoimintoja kuvataan usein Alexanderin (1990, 45–47) mukaan juuri monimuotoisina selviytymiskeinoina sosiaalisten, psyykkisten tai fyysisten vaikeuksien, jännityksen ja stressin hallinnassa tai – laillisten uramahdollisuuksien puuttuessa – vaihtoehtoisena ”elämäntyönä”.

Yhteenvedona voidaan todeta, että addiktiot kytkeytyvät hyvin laajasti yllättäviinkin elämän osa-alueisiin. Samoin rahapelaamiseen liittyviä ongelmia käsiteltäessä on vaikea olla vertaamalla ilmiötä muihin kiintymyksen muotoihin ja niitä mahdollisesti seuraaviin ristiriitoihin. On paljolti määritelmäkysymys, haluaako tämän mieltää sairaudeksi vai joksikin muuksi. Myös syiden paikantaminen tuottaa omia haasteitaan. Ajatus addiktiosta jonkinlaisena kiintymyksen jatkumona vaikuttaa kuitenkin uskottavalta, ja ongelmia tarkastellessa olisikin hyvä huomioida niin ihmisen monimuotoisuuden, yksilöllisten taustojen kuin sosiaalisen kontekstin vaikutus toimintaan. Jatkan tästä seuraavassa luvussa kuvatessani Yhdysvaltojen kontekstia ja nuorten aikuisten psykososiaalista hyvinvointia tässä kontekstissa.

3 NUORTEN AIKUISTEN PSYKOSOSIAALINEN HYVINVOINTI

3.1 Nuoruuden pitkittyminen ja integraation haasteet

Addiktioon liittyvät ongelmat näyttävät yhdistyvän saatavuuteen, psykososiaalisiin vaikeuksiin ja stressiin. Näin ollen pyrin tässä luvussa kuvaamaan nuorten ja nuorten aikuisten hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä erityisesti Yhdysvaltojen kontekstissa. Pohjois-Amerikan kulttuurista ilmapiiriä kuvataan erittäin individualistiseksi, vaikka yksilöllisen itseriitaisuuden kokemus vaihtelee osavaltiosta ja sosioekonomisesta asemasta riippuen (Heine 2016, 217–221). Tämän vuoksi niin yhdysvaltalainen individualismi kuin nuoruuden ja aikuisuuden välinen kehitysvaihe tarjoavat dislokaatioteorian kannalta kiinnostavan tutkimuskohteen.

Ihminen on sosiaalinen ja kulttuurinen olento. Ideoiden monimuotoinen kasautuminen on ihmiskulttuurien ainutlaatuinen piirre, ja niiden omaksuminen ja leviäminen on tapahtunut nopeammin laajemmissa ja yhtenäisemmissä sosiaalisissa verkostoissa (Heine 2016, 45–52). Tarkalleen ottaen Heine (em., 5–6) määrittelee kulttuurin sosiaalisen oppimisen kautta omaksumiseksi, käyttäytymiseen vaikuttavaksi informaatioksi sekä ihmisten ryhmytykseksi yhteisesti jaettujen kokemis- ja tulkintatapojen kautta. Hitaaseen luonnonvalintaan perustuvaan evoluutioon verraten kulttuurit voivat kehittyä ihmisten yhteisen toiminnan seurauksena hyvinkin nopeasti niin hyvässä kuin pahassa (em., 82–83).

Biologian osalta elämänkulku on mitä luultavimmin ollut melko samanlainen eri ajanjaksoina ja eri kulttuureissa. Ihmiset syntyvät, kasvavat, kasvattavat mahdollisesti jälkeläisiä ja kuolevat. Ympäristö ja sosiaaliset olosuhteet vaikuttavat kuitenkin vahvasti ihmisen kehitykseen, kuten edellisen luvunkin perusteella voi päätellä. Tähän liittyen Wilkinson ja Pickett (2011, 238) kirjoittavat osuvasti, kuinka ”[y]hteiskunnassa, jossa on valmistauduttava suhtautumaan kaikkiin epäluuloisesti, vilkuilemaan olkansa yli ja taistelemaan mahdollisuuksistaan, tarvitsee varsin erilaisia taitoja kuin yhteiskunnassa, jossa ollaan riippuvaisia empatiasta, vastavuoroisuudesta ja yhteistyöstä”. Useimpien eläinten kyky toimia ympäristöissään perustuu sisäänrakennetuille vaistoille, mutta ihmiset oppivat mukautumaan erilaisiin toimintaolosuhteisiin juuri sosiaalisen oppimisen avulla (Heine 2016, 161–162), minkä voi huomata hyvin nopeasti tarkastelemalla ihmisten toimintaa eri kulttuureissa, eri yhteiskunnissa ja eri ajankohtina.

Ottaen huomioon ihmisen elämänkulun pääpiirteet, on kenties yllättävää, miten vahvasti sosio-kulttuurinen ympäristö merkitsee sen varrella. Vaikka siirtymäriittejä lapsuuden ”riippuvuudesta” aikuisuuden ”riippumattomuuteen” sekä huolta nuorten moraalisesti hyvästä kehityksestä oli jo ennen modernia teollistumisen, kaupungistumisen, kansallisvaltion ja kapitalismin aikakautta, vasta teknologinen kehitys erotti perheen ja työn erillisiksi instituutioikseen ja etäännytti lapset vanhempiensa työnteon todellisuudesta. Tämä mahdollisti myös nuorten käsittämisen omaksi ryhmäkseen, jonka aiempaan nähden kasvanut toimetttömyys lisäsi ikäkautteen kohdistuvia moraalisia huolia. (Stearns 2007, 74–81; France 2007, 6–11.)

1800–1900-lukujen taitteessa keskiluokka kaipasi selityksiä ongelmalliseksi koettuun nuoruuteen. Tähän vastaten psykologian varhainen vaikuttaja G. Stanley Hall vakiinnutti selityksen nuoruuden ”luonnollisesta myrskyisyydestä” sekä lasten ja nuorten alkukantaisuudesta aikuisuuteen verraten. (France 2007, 25–27.) Myöhemmin käsitys ihmisen kehityksestä eri ikäkausiiin liittyvinä ratkaisua vaativina haasteina yleistyi Sigmund ja Anna Freudin psykoanalyttisen kehitysteorian ja Erik Erikson psykososiaalisen kehitysteorian myötä. Kun Freudit painottivat lapsuusajan seksuaalikehitystä persoonallisuuden pohjana, Erikson kuvasi ihmisen mielekkään identiteetin rakentumista koko elämän aikana, mutta erityisesti nuoruuden koulu- ja uravalinnoissa. (Furlong 2013, 120–122.) Myös Alexander (2008, 92) huomioi Eriksonin kuvailevan erityisen yksityiskohtaisesti identiteetin muodostamista nuoruudessa niin yksilöiden kuin yhteiskuntien hyvinvoinnin kannalta.

Identiteettiä on käsitelty monin tavoin sosiologiassa ja psykologiassa. Sosiokulttuuristen kontekstien tulkitaan kuitenkin näkökulmasta riippumatta vaikuttavan keskeisesti identiteettien muotoutumisessa pitkin elämänkulkua. Ihminen voi omaksua monia ristiriitaisiakin identiteettejä, ja yhtenäisen henkilökohtaisen identiteetin kehittämisen katsotaankin vaikeutuneen yhteiskuntien monimutkaistuessa ja erilaisten epävarmojen identiteettikokeilujen pidentäessä siirtymää aikuisuuteen. (Furlong 2013, 123–126.) Jeffrey Arnett (2015a, 8–17) kutsuu tätä Yhdysvalloissa suunnilleen ikävuosien 18–29 välille asettuvaa uutta elämänvaihetta ”muotoutuvaksi aikuisuudeksi” (*emerging adulthood*), joka koostuu viidestä pääpiirteestä:

1. Henkilökohtaisen elämän vaihtoehtojen kokeilu ennen identiteetin vakiinnuttamista.
2. Sitoumusten ja suunnitelmien epävakaus ja epävarmuus.
3. Huomion keskittyminen itseen päätöksenteon itsenäistymisen myötä.
4. Vastuullisuuden ja itsenäisyyden puutteista johtuva keskeneräisyyden tunne.
5. Mahdollisuuksista ja unelmien toteuttamisesta kumpuava optimismi.

Elämäntulkua prosessina pitävät nuorisososiolegit ovat kuitenkin esittäneet kritiikkiä ikävaiheiden tarkkaa tyypittelyä kohtaan. Lisäksi Arnett on saanut kritiikkiä sosiaaliluokan kaltaisten tekijöiden ohittamisesta, mihin hän on myös pyrkinyt vastaamaan. (Furlong 2013, 128.) Toisaalta Arnett (2015b) itse suhtautuu kriittisesti Eriksonin tulkintaan siitä, että identiteetin muodostaminen olisi universaali osa nuoruutta, koska se perustuu länsimaisista ihmisistä 1900-luvulla tehtyihin havaintoihin ja siten sivuuttaa ihmisen evoluutiohistorian sekä noin 90 prosenttia maailman väestöstä. Myös Heine (2016, 186–191) huomioi, että esimerkiksi uhmaiäksi ja nuoruuden kapinoinniksi nimetyt kaudet ovat tunnettuja ja yleisiä lähinnä teollistuneissa länsimaissa, joissa lapsia ja nuoria kannustetaan tekemään itsenäisiä valintoja lukuisien mahdollisuuksien keskellä jo hyvin varhaisessa vaiheessa.

Kehityksessä on tietenkin kyse myös neurobiologiasta, mutta nuoruutta ja aikuisuuteen siirtymistä koskevien yleistysten muodostaminen voi olla psykososiaalisesta näkökulmasta hankalaa ottaen huomioon aiempien kokemusten vaikutuksen myöhempisiin ikävaiheisiin. Saatavilla olevan neurotieteellisen näytön perusteella näyttää Bradley Taber-Thomasin ja Koraly Perez-Edgarin (2015) mukaan kuitenkin siltä, että aivojen – erityisesti toiminnanohjaukseen ja suunnitelmallisuuteen kytkeytyvän otsalohkon – hienosäätö jatkuu vielä nuoruuden jälkeen, jopa 43:n ikävuoteen saakka. Toisaalta on hyvä muistaa aivojen kykenevän mukautumaan muutoksiin (Lewis 2016, 30–32), mikä tuskin päättyy niin kauan kuin ihminen kykenee oppimaan ja kehittymään. Huolet nuorten riskikäyttäytymisestä (ks. Furlong 2013, 168) sekä huippulukemat liikenneonnettomuus-, rikollisuus- ja päihteidenkäyttötilastoissa varhaisella aikuisiällä (Arnett 2005a, 267–276) ovatkin varmasti perusteltavissa osittain ikäkauden neurobiologisella herkkyydellä, mutta aivojen kehityksen mukautumista sosiokulttuurisiin paineisiin ei voi tällöinkään täysin sulkea pois (Taber-Thomas & Perez-Edgar 2015, 135–136). Furlongin (2013, 102–104) mukaan vanhempien näkemykset voivat vaikuttaa nuorista vanhentuneilta nopeasti muuttuvassa maailmassa, jolloin kaveripiirin merkitys identiteetin kehitykselle kasvaa keskeisemmäksi. Pyrkimys mukautua kaveripiirin normeihin onkin merkittävä vaikutin erilaisten koekielujen aloittamisessa edellisessä luvussa käsiteltyjen muiden sosiaalisten riskitekijöiden ohella (Orford 2001a, 137–146; Savolainen, Sirola, Kaakinen & Oksanen 2019, 16–18).

Identiteetti näyttää lopulta jäävän väistämättä ihmisen ja hänen ryhmäjäsenyyksiinsä integroitumisestaan hieman epämääräisesti kuvaavaksi käsitteeksi. On esimerkiksi vaikea arvioida globalisaatioon liittyvän kulttuurien sekoittumisen vaikutusta identiteettien muotoutumiselle, vaikka merkkejä onkin länsimaisten arvojen leviämisestä kehittyviin maihin (Arnett 2015b, 59–

60). Arnett (em., 62–63) arvioikin Dan McAdamsin narratiivisen identiteetin teorian soveltuvan käyttökelpoiseksi teoreettiseksi viitekehykseksi tämänlaisissa muuttuvissa olosuhteissa.

McAdamsin (1997) mukaan myytit ovat erittäin tärkeitä niin yksilöllisten kuin kulttuuristenkin identiteettien eheyden kannalta. Hän esittää, että jo varhaislapsuudesta alkaen ihmiset keräävät ymmärrystä maailmasta kokemusten ja vastaanottamiensa myyttien kautta, minkä varassa he nuoruudesta vanhuuteen pyrkivät jäsentämään oman elämänsä merkitystä juonelliseksi myytiksi (em., 33–37). Tämä korostuu erityisesti individualismin yleistyttyä viime vuosisatoina, minkä seurauksena yksittäinen ideologia ja perinteet eivät ohjaa elämäntulkua, vaan ihmiset ovat eksistentiaalisessa mielessä pakotettuja rakentamaan merkitystä olemassaololleen valikoimalla itse omat ”totuutensa” (em., 80–86). Näkökulma on kiinnostava sitä tutkimusnäyttöä vasten, että yksilön eri identiteetit voivat olla ristiriidassa keskenään, vaihtelevasti sisäistettyjä ja jopa sosiaalista hyljeksintää tuottavia, mikä hankaloittaa yhtenäisen minuuden muodostamista ja heikentää siten hyvinvointia (Ryan & Deci 2017, 390–392). Oman tarinan jäsentäminen voi ymmärrettävästi olla tämänlaisessa tilanteessa haastavaa. Koska olosuhteilla on suuri merkitys identiteetin kehityksen ja integraation kannalta, tarkastelen seuraavaksi Yhdysvaltojen sosiokulttuuristen olosuhteiden historiallista kehitystä.

3.2 Yhdysvallat sosiokulttuurisena kontekstina

Pohjois-Amerikan Yhdysvallat on valtava kokonaisuus osavaltioita, kulttuurihistoriaa ja ihmisryhmiä. Siksi siitä tuskin saa tämän tutkielman puitteissa muodostettua yleispätevää kuvausta. Vaikka Yhdysvaltojen historia ulottuu pidemmällekin, myös siellä tapahtuneet muutokset työ- ja perhe-elämän mullistuksista monikansallisten yritysten nousuun perustuvat teolliselle vallankumoukselle (Stearns 2007), joten monista historiallisista tapahtumista juuri se vaikuttaa huomionarvoiselta lähtökohdalta. Maa teollistui alkujaan Isosta-Britanniasta maahantuotujen laitteistojen myötä 1820-luvulla, mutta siitä alkoi kehittyä merkittävä toimija 1870-luvulla yritysten massatuotannon kehittymisen ja ulkomaille haarautumisen myötä. Lisäksi laajat resurssit ja tehokkuuteen tähtäävä kurinpito tehtaissa pakotti myös muut länsimaat mukaan kiihtyvään kilpailuun globaaleilla markkinoilla. (Em., 62–68.) Stearns (em., 279–290) kertoo monikansallisten yritysten nousun ja siihen kytkeytyneen ennennäkemättömän työvoiman liikkuvuuden tarjonnan suurille yrityksille huomattavasti valtaa ja vapauksia 1900-luvun edetessä, mikä näkyi vuosituhannen lopulla rikkaiden rikastumisena ja köyhien köyhtymisenä.

Globalisoitumisen myötä Yhdysvaltoihin on kerääntynyt ihmisiä monista kulttuureista, minkä vuoksi maata on kuvattu ”kulttuurien sulatusuunina”. Silti varsinkin 1960-luvulle saakka maan valtakulttuuri rakentui valkoisen anglosaksisen protestantismien normin varaan, millä on hitaasti tapahtuneesta muutoksesta huolimatta edelleen vahva vaikutuksensa siihen, mitä pidetään ”todellisena amerikkalaisuutena”. (Stepick, Stepick & Vanderkooy 2011). Yhdysvaltoja leimaakin voimakkaan paatoksellinen uskonnollisuus, mikä perustuu McAdamsin (2006, 145–150) mukaan protestantismien ja valistusateen yhteenliittymälle 1800-luvulla. Alexander (2008, 252–264) kuvaa Yhdysvaltoja vallantavoitteluun ja jatkuvaan laajenemiseen addiktoituneena toimijana, joka oikeuttaa sisäistä ja kansainvälistä toimintaansa niin jumalalliseen johdatukseen, markkinoiden kaikkivoipaisuuteen kuin maan paremmuuteen tukeutuvalla fanaattisella uskolla. Tämänlainen usko omaan poikkeukselliseen hyvyyteen ja viattomuuteen sekä ulkopuolisen maailman pahuuteen on McAdamsin (2006, 249–255) mukaan tyypillinen piirre yhdysvaltalaisessa tarinallisen identiteetin rakentamisessa sekä kansallisella että yksilöllisellä tasolla.

Kuten sosiologi Max Weber esitti klassikkoteoksessaan vuonna 1905, kapitalismi näyttää saaneen alkusysäyksensä jokaisen omaa kutsumusta ja vastuuta korostavasta protestanttisesta etiikasta. Hänen mukaansa erityisesti puritanistiset suuntaukset kannustivat ihmisiä tekemään ahkerasti töitä, sillä maallisen menestyksen karttuessa he kykenisivät vakuuttamaan itselleen olevansa ”Jumalan osoittamalla polulla”. Kiistanalaisuudestaan huolimatta tulkinta on saanut tukea monista tutkimuksista, ja niin teollistuminen kuin markkinamyönteisyyskin on ollut voimakasta juuri protestanttisissa maissa. (Heine 2016, 316–322.) McAdamsin (2006, 24–33) mukaan puritaanien jatkuva itsetarkkailu jäi elämään Yhdysvaltojen kulttuuriin ja vaikuttaa edelleen ihmisten kertomissa henkilökohtaisissa myyteissä, joissa ihmiset tulkitsevat elämänsä kulkuaan ja sen varrella tapahtuneita asioita ”pahan vallasta vapautumisena”.

Historioitsija Truslow Adams tiivisti yhdysvaltalaisen vapauden kaipuun vuonna 1931 amerikkalaisen unelman käsitteeseen, jolla hän viittasi maan tarjoamiin ”rajoittamattomiin elämänlaadun kasvumahdollisuuksiin” (Reeves 2017, 15). Tämä unelma perustuu jo maan itsenäistymiseen vaikuttaneen valistusfilosofian korostamalle vapaudelle, järjelle ja kehitykselle sekä lukuisien vaikuttajien tarinoille, joissa ihmiset saavuttavat suuren menestyksen noustuaan omin ponnistuksin vaatimattomista oloista kohtaamiensa esteiden yli. Tämä yksinkertainen tarinankulku ohittaa kuitenkin hyvän tuurin tai heikompiosaisten sortamisen kaltaisia tekijöitä, joilla on ollut jo alusta saakka oma osansa monissa menestystarinoissa. (McAdams 2006, 34–40; Duncan 2015, 101–103.) Myytti on ongelmallinen myös siksi, että se tarjoaa lähinnä yksilöä

syyllyttäviä selitysmalleja niissä tapauksissa, joissa kaikesta huolimatta ihmiset eivät onnistu saavuttamaan menestystä, eivätkä kaikki välttämättä edes halua tavoitella omaa etuaan varsinkaan yhteisen hyvän kustannuksella (Duncan 2015, 67).

Yhdysvaltojen sisäisestä eriarvoisuudesta ja rikkaimman prosentin huimasta varallisuudesta on käyty julkista keskustelua erityisesti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Brookings-instituutin tutkija Richard Reeves (2017) esittää kuitenkin, että keskeisempi luokkaero on muodostunut sosioekonomisia etuoikeuksia järjestelmällisesti haalineen ylimmän viidenneksen ja lopun väestön välille. Tilannetta kuvaa muun muassa suuret tuloerot, koulutukseen suunnatun julkisen rahoituksen vähäisyys, asuinalueiden voimakas eriytyminen sosioekonomisen aseman mukaisesti sekä tämän aseman erittäin todennäköinen periytyminen (Wilkinson & Pickett 2011, 184–188; Putnam 2015). Maan markkinaperustainen terveydenhoitojärjestelmä toimii suureen budjettiinsa nähden hyvin tehottomasti, sillä se keskittyy halvemman ennaltaehkäisyn sijaan vasta ilmaantuneiden sairauksien hoitoon. Lisäksi yksityisten palveluntuottajien voitontavoittelun vuoksi hoitoa tarvitsevat saavat sitä vähiten, kun taas hoitoa vähemmän tarvitseville tehdään turhiakin operaatioita. (Stuckler & Basu 2013, 101–103). Näissä olosuhteissa menestyminen omien ponnistusten kautta on käytännössä epätodennäköistä.

Kenties amerikkalainen unelma onkin poliittinen myytti, jolla voi puolustaa yhteiskunnallisen eriarvoisuuden olemassaoloa (ks. Duncan 2015, 67–68). Reeves (2017, 75–78) pitää markkina-
valtaisen kilpailun sijaan yhdysvaltalaisen järjestelmän ongelmana sitä, että heikommissa olosuhteissa kasvaneiden lasten pääsy parempiosaisten kanssa samalle lähtöviivalle – jolla heidän oletetaan olevan ansioidensa puolesta – on hyvin poikkeuksellista. Nuoret ovat Arnettin (2015a, 185–193) mukaan valmiita kestäämään vaihtuvuutta aikansa etsiessään identiteetilleen sopivaa vakituista työtä, mutta osa voi kokea lopulta jäävänsä ulkopuoliseksi, koska heillä ei ole ollut mahdollisuuksia edetä korkeakouluihin nykyisen työelämän vaatimusten mukaisesti ja koska kokemattomuus on työnantajien näkökulmasta riskisijoitus. Reeves (2017) pitää ymmärrettävänä, että vanhemmat haluavat tukea lastensa etenemisen mahdollisuuksia, mutta asuinalueiden eriytymistä edistävien säädösten tukeminen, yliopistojen epäsuora lahjonta sekä omien tai tuttavien lasten suosiminen työkokeiluissa ovat hänen mukaansa tehneet kilpailusta epäreilua ja heikentäneet yhteiskunnan avoimuutta maan ideologisten periaatteiden vastaisesti.

Viime vuosituhanen loppua kohti edetessä yhdysvaltalaiset viettivät yhä enemmän aikaa työpaikoilla. Samalla erot ja yksinasuminen yleistyivät. Silti yleisestä viihtymisestä huolimatta

työyhteisöihin ei koettu kovin syvällistä sosiaalista yhteyttä, mahdollisesti työsuhteiden katkonaisuudesta ja epävarmuudesta johtuen. (Putnam 2000, 85–92.) Sukupolvieroja tutkineen Jean Twengen (2006, 114–116) mukaan epävarman ja pirstaloituneen työelämän koetaan vaikuttavan nykyisin henkilökohtaisen elämän järjestämiseen, ja muuttuvat työolot edellyttävät nuorilta valmiuksia muuttaa tarvittaessa toisille paikkakunnille, jolloin ystävyys-suhteiden muodostamiselle ja sitoutumiselle ei jää tarpeeksi aikaa. 1900-luvun puolivälistä alkaen teollisten työpaikkojen vähentyminen, uusien ehkäisymenetelmien kehitys, feministinen aktivismi sekä kapitalisuuden kasvu nuorten keskuudessa ovat myöhentäneet aikuisuuden rooleihin siirtymistä ja sitoutumista (Arnett 2015a, 2–8). Lisääntynyt vapaus voi eduistaan huolimatta myös lisätä kuormittuneisuutta muun muassa tuottamalla epävarmuutta parisuhteiden pysyvyydestä ja sopivan elämänkumppanin löytymisestä (em., 139–141).

Oli kyse sitten ystävyyydestä, parisuhteista tai yhteisöllisestä elämästä yleensä, yhdysvaltalaiset vaikuttavat olevan psykologisesti erityisen valmiita luopumaan tunteellisesti epätydyttävistä sitoumuksista. Tämänlainen ehdollinen sitoutuminen heijastuu myös paikallisyhteisöihin liikkuvien ihmisten suosiessa isompia ketjumyymälöitä tai heidän kannaltaan myönteisiä suhteita. Myös kasvaneet eroluvut näkyvät yhdistyvän myönteisten tunteiden arvostukseen suhteen perustana. (Heine 2016, 458–476.) 1900-luvun loppupuolella syntyneiden voikin Twengen (2006) mukaan havaita sisäistäneen minäkeskeisen ”kaikki on itsestä kiinni” -asenteen, jota heille on aiemmista ikäluokista poiketen koko elämänsä ajan korostettu.

Sosiaalisesta eristäytymisestä ja passivoitumisesta tuskin voi syyttää vain viihde-elektronikkaa, mutta televisioviihteen kulutuksen kasvu on ollut Putnamin (2000, 245–246) mukaan ollut merkittävimpiä selittäjiä tässä kehityksessä. Televisioviihde kaappaa helposti huomion itseensä ja mainokset pyrkivät houkuttelemaan myös nuoria katsojiaan hankintoihin, minkä Peele ja Brodsky (2015, 182–184) tulkitsevat edesauttavan addiktioiden muodostumista. Rahapelaamisen suosion kasvu nuorten keskuudessa voikin olla selitettävissä saatavuutta helpottavien tekijöiden ohella myös niillä helpon menestymisen mielikuvilla, joita televisiosarjat, elokuvat tai televisioidut pokerin mestaruuskisat tuottavat (Derevensky & Gilbeau 2019, 298; vrt. Duncan 2015). Vaikka vanhemmat panostavat aiempaa enemmän lapsiinsa ajallisesti ja rahallisesti, matalammin koulutettujen vanhempien lapset viettävät huomattavasti enemmän aikaa ruutujen äärellä vanhempien ajallisten ja taloudellisten paineiden vuoksi (Putnam 2015, 125–128). Lisäksi älylaitteet ja niiden mukana kaikkialle ulottuva internet vievät psykologi Adam Alterin (2017,

21–33) mukaan suuren osan ihmisten ajasta ja keskittymiskyvystä, ja saattavat jopa hankaloittaa arjen tehtävien hoitamista.

Vaikuttaa siis siltä, että moni nykyhetken ilmiö on yhdistettävissä hyvinkin pitkän aikavälin kehitykseen. Sinällään hyviltä kuulostavat vapaudet ja mahdollisuudet ovat tuoneet mukanaan paljon kuormitusta yhdysvaltaisten elämään, mutta erityisesti maan eriarvoisuuskehitys huolestuttaa monia. Putnam (2000) pitää ongelmana yhteisöllisten sidosten, normien ja luottamuksen murentumista, eikä internetin yleistymisenkään ole hillinnyt tätä kehitystä, sillä eritasoiset sosiaaliset valmiudet näkyvät myös internetin käyttötavoissa (Putnam 2015, 211–212; Olds & Schwartz 2009, 95–100). Wilkinsonin ja Pickettin (2011, 71–75) mukaan tuloerojen kasvulla on hyvin vahva yhteys ihmisten keskinäisen luottamuksen laskuun Yhdysvalloissa niin koko maan kuin eri osavaltioiden tasolla, mikä puolestaan heijastuu moniin sosiaali- ja terveysongelmiin, joita he käsittelevät kirjassaan. Reeves (2017, 106) varoittaakin tämänlaisen omiin sosiaalisiin kupliin asettumisen kehittyvän helposti empatiakuiluksi sosiaaliluokkien välillä.

3.3 Mielenterveys, osattomuus ja elämänhallinta

Vaikka mielenterveyttä tulkitaan tyypillisesti ihmisen sisäisenä asiana, laajempi tarkastelu osoittaa sosioekonomisten ja kulttuuristen tekijöiden vaikuttavan jopa monien fyysisten terveysongelmien ilmenemiseen. Lukuiset tutkimukset osoittavat johdonmukaisesti, miten suhteellisen huono-osaisuuden ja hallinnan puutteen kokeminen elämän eri osa-alueilla altistavat terveyskäyttäytymistä ja immuunijärjestelmän toimintaa heikentävälle stressille (Heine 2016, 540–547). Vastaavaa ilmenee myös sellaisissa sosiaalisissa eläinyhteisöissä, joiden keskuudessa suhteellisen pysyviä valta-asemia ylläpidetään psykososiaalisesti fyysisen aggression sijaan ja huonompiosaisilla yhteisön jäsenillä on niukasti mahdollisuuksia selviytyä stressaavista tilanteista välttelemällä parempiosaisia tai hakemalla tukea lajitovereilta (Sapolsky 2005). Kuten Wilkinson ja Pickett (2011, 242–243) esittävät neurologisten tutkimusten perusteella, eriarvoisuus, alemmuus ja ulkopuolisuus aiheuttavat ihmisille samanlaista tuskaa kuin fyysinen kipu, kun taas oikeudenmukainen yhteistyö ja vastavuoroisuus auttavat yksittäisten ihmisten lisäksi todennäköisesti myös yhteiskuntaa kukoistamaan.

Ulkoisesti ilmenevän riskikäyttäytymisen lisäksi myös masennus-, ahdistus- ja syömishäiriöiden kaltaiset sisäisesti ilmenevät tilat ovat yleisiä noin 18–29-vuotiailla yhdysvaltalaisilla ikäluokalle tyypillisestä optimismista ja elämäntyytyväisyydestä huolimatta. Erityisesti mieliala- ja ahdistusoireilu on yleisempää kuin myöhemmissä ikäluokissa, vaikka itse diagnosoinneissa ei esiinny suuria piikkejä. (Arnett 2015a, 276–278.) Twengen (2006, 105–109) mukaan nämä häiriöt ovat moninkertaistuneet yhä nuoremmissa ikäluokissa vajaassa vuosisadassa minäkeskeisyyden, yksinäisyyden sekä ristiriitaisten ja stressaavien elinolosuhteiden yleistyessä.

Yksinäisyyden kokeminen on oleellinen tekijä stressin kokemisen taustalla. John Cacioppon, Stephanie Caccioppon, John Capitanion ja Steven Colen (2016) mukaan jatkuva kokemus sosiaalisesti merkityksellisten suhteiden häiriöistä tai puutteesta aktivoi ihmis- ja eläintutkimusten perusteella elimistön stressihormonijärjestelmää ja lisää sairauksien ja kuolleisuuden riskiä. Kyse on ulkoisesti havaittavan tilanteen sijaan sisäisestä kokemuksesta, sillä osa sosiaalisista suhteista voi merkityksellistyä uhkaaviksi tai epäluotettaviksi ja ihmiset voivat kokea yhteiskuuluvuutta myös ollessaan toisinaan yksin (em., 734–735). John Cacioppo, Hsi Chen ja Stephanie Cacioppo (2017) puolestaan havaitsivat, että yksinäisyys ja minäkeskeisyys ennakoivat toistensa esiintymistä peräkkäisinä vuosina ainakin yli 50-vuotiaiden yhdysvaltalaisien keskuudessa, mikä voi viitata näiden kahden tekijän välisen ”noidankehän” olemassaoloon.

Psykiatrit Jacqueline Olds ja Richard Schwartz (2009, 1–12) arvioivat yhdysvaltalaisien mielialaongelmien kumpuavan usein mielensisäisten tekijöiden sijaan maassa yleistyneestä eristyneisyydestä ja kiireellisyydestä. Tämä huoli ei ole sinällään uutta, sillä Alexis de Tocquillestä alkaen useat filosofit, sosiologit ja psykologit ovat vuorollaan varoittaneet yhdysvaltalaisia individualismin kääntöpuolista (McAdams 2006, 245–248). Uutta kuitenkin on, että Yhdysvalloissa ja muissa teollistuneissa maissa yksinasuminen on yleistynyt koko 1900-luvun ajan nollasta prosentista 60–90:een prosenttiin kotitalouksista (Snell 2016, 18–20), mikä näyttää yhdessä jo aiemmin läpikäymieni arvioiden perusteella tukevan esitettyjä varoituksia.

Myös materialistinen ja teknologinen kehitys tukee eristäytymistä. Kun yhdysvaltalaiset vielä vuosikymmeniä sitten kokoontuivat säännöllisesti korttipelien ääreen, 1980-luvulta lähtien yhä useampi pelaa niin viihde- kuin rahapelejä yksin kasinoilla, pelikoneilla tai internetin anonyymeissa ympäristöissä (Putnam 2000, 104–105; Duncan 2015, 49–50). Esimerkiksi Twenge (2006, 99–103) kertoo, kuinka muutaman vuosikymmenen aikana yhdysvaltalaiset – erityisesti nuoret – ovat alkaneet arvostaa yhä enemmän rahaa, mahdollisimman suurta yksityistilaa sekä

kalliita ja yksilöityjä tuotteita, luultavasti televisiosta saatujen vaikutteiden ja oman erityisyyden kokemisen vuoksi. 18–29-vuotiaat saattavatkin nykyisin käyttää medialaitteita Arnettin (2015a, 195–199) mukaan jopa koko hereilläolon ajan erilaisiin tarkoituksiin stressaavien velvoitteiden välttelystä aktiiviseen yhteydenpitoon etäällä asuvien ystävien tai sukulaisten kanssa.

Ulkoisia tavoitteita kohti pyrkiminen esimerkiksi materialismin muodossa yhdistyy kuitenkin heikompaan yksilöllisen ja yhteisöllisen hyvinvoinnin tasoon psykologisten perustarpeiden laiminlyönnin vuoksi. Omistuksenhalun tai kilpailullisuuden kaltaiset tekijät ovat yhteydessä heikompiin ihmissuhteisiin, ja yksinäisemmät ihmiset ovat todennäköisemmin materialistisia. Kasvuympäristöllä ja kaupallisella medialla voi olla keskeinen merkitys asiassa. (Ryan & Deci 2017, 282–287.) Internetin ulkopuoliset mielekkäät ystäväsuhteet ja sosiaalisen tuen saaminen näyttävät vähentävän rahapeliongelmiensa todennäköisyyttä nuorilla aikuisilla Suomessa ja Yhdysvalloissa (Savolainen, Sirola, Kaakinen & Oksanen 2019), mikä antaa tukea osaltaan psykologisten perustarpeiden tärkeydelle.

Erilaisten medialaitteiden käytön yleisyys on tuottanut huolta nuorten eristäytymisestä ja terveydestä, mutta Francen (2007, 122–123) mukaan tutkimusnäyttö ei erityisemmin tue näitä huolia ja viittaa pikemminkin sosiaalisen aktiivisuuden kasvuun. Mahdolliset ongelmat voivatkin kummuta yhtä lailla esimerkiksi sosiaalisesta jännittyneisyydestä kuin laitteiden tuottamasta ärsyketulvasta ja keskittymiskyvyn laskusta (Arnett 2015a, 205–208; vrt. Alter 2017), mikä muistuttaa hyvin paljon tyypillisiä addiktioihin liittyviä psykososiaalisia kysymyksiä. Kuten Olds ja Schwartz (2009, 109–112) asiaa osuvasti kuvaavat, internetin tarjoamat mahdollisuudet voivat myös uhata ihmisten sosiaalista elämää, jos ihmiset eivät kykene parempia tilaisuuksia odottaessaan asettumaan ja sitoutumaan jo tarjolla oleviin vaihtoehtoihin. Päätöksenteon tutkimineet psykologit (esim. Schwartz & Cheek 2017) ovatkin toistuvasti kertoneet ihmisten olevan taipuvaisia tekemään huonoja päätöksiä, kokemaan tyytymättömyyttä jo tehtyihin hyviinkin päätöksiin ja jopa lamaantumaa liiallisten valintojen ylikuormituksesta.

Nykyisissä lukuisien vapauksien ja vaihtoehtojen yhteiskunnissa siirtymä nuoruudesta aikuisuuteen pitkittyy nuorten tasapainoillessa heidän identiteettiinsä sopivien monimutkaisten valintojen välillä (McAdams 1997, 91–95). Monimutkaisuutta lisää se, että vaikka ihmiset kertovat suosivansa runsaita vaihtoehtoja, käytännössä yhä useammista valintatilanteista voi tulla kuormittavia identiteettikysymyksiä. Ilman kattavaa tietämystä ja varmuutta tämänlaisesta va-

paudesta voikin siten seurata hyvinvoinnin laskua. (Schwartz & Cheek 2017.) Ihmis- ja työsuhteiden sekä asuinpaikkojen jatkuva vaihtuvuus tai koetut epäonnistumiset voivat tuoda paljonkin kuormitusta 18–29-vuotiaiden itseluottamukselle ja mielenterveydelle (Arnett 2015a, 280–283). Pahimmillaan elämän varrella kasautuneet kielteiset kokemukset ja vastoinkäymiset saavat ihmisen kokemaan elämänkulkunsa toistuvien vaikeuksien ja menetettyjen mahdollisuuksien kierteeseen pysähtyneenä kehänä. Tällöin tulevan suunnittelu vaikeutuu ja huomio kiinnittyy tuotteliaisuuden sijaan todennäköisemmin oman sisäisen hämmennyksen, masennuksen ja ahdistuksen parissa kamppailuun. (McAdams 2006, 213–224.)

On hyvin vaikea ennakoida täsmällisesti, millaisia seurauksia erilaisista kuormitustekijöistä on ottaen huomioon ihmisten yksilöllisen monimutkaisuuden. Esimerkiksi Wilkinsonin ja Pickettin (2011, 199–201) mukaan monet sosiaaliset ongelmat yleistyvät eriarvoisuuden kasvun yhteydessä, mutta itsemurhien kohdalla yhteys on päinvastainen, mikä voi viitata mahdollisesti ilmiön riippumattomuuteen sosioekonomisesta asemasta tai kasautuneesta pahoinvoinnista kumpuavan vihan ja väkivallan kohdistamiseen itsen sijasta muihin. Yhteyden tai erillisyyden kokeminen seurauksineen näyttää Oldsin ja Schwartzin (2009, 148–154) mukaan ylipäätään kumpuavan vastavuoroisesti perheissä ja kouluissa koetusta yhdessäolosta tai hyljeksinnästä, mikä yhdistyy myös yhdysvaltalaisissa väestötutkimuksissa päihdeongelma- ja itsemurhalukujen tasoihin. Rahapeliongelmatkin ovat yleisempiä matalan sosioekonomisen aseman ryhmissä, monissa etnisissä vähemmistöryhmissä sekä 18–30-vuotiaiden keskuudessa, vaikka toistuva pelaaminen onkin muihin ikäryhmiin verraten vähäisintä tässä ikäryhmässä (Welte ym. 2015, 707). Ongelmien kohtaaminen ja niiden ratkaisukeinot voivatkin riippua monista tekijöistä.

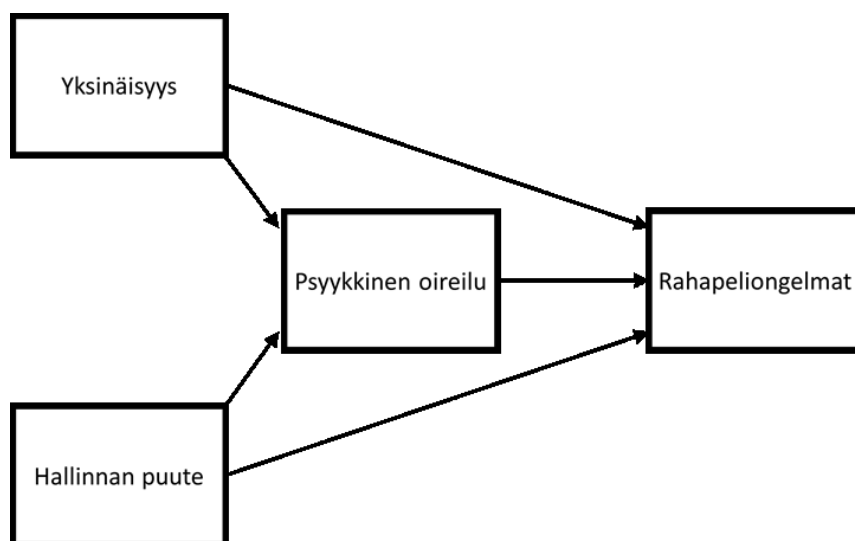
Olen tässä luvussa pyrkinyt hahmottamaan Yhdysvaltojen kontekstia kehityksen ympäristönä sekä maan individualistisen kulttuurin osuutta nuorten ja nuorten aikuisten psykososiaalisen hyvinvoinnin tasoon. Maan individualistinen, kilpailullinen ja materialistinen kulttuuri on voimakkaassa ristiriidassa kasvaneen eriarvoisuuden kanssa ja näyttää eriyttävän maan väestöä. Tarkastelukulman laajentaminen yksilöstä ja yksittäisistä yhteiskunnan instituutioista sosio-kulttuurisiin ja historiallisiin tekijöihin tarjoaakin huomionarvoisen näkökulman myös addiktiokysymyksiin. Kaikki ei välttämättä kanavoidu juuri rahapeliongelmiin, mutta tämän luvun perusteella Alexanderin (2008) dislokaatioteorian oletus vapaiden markkinoiden psykososiaalista integraatiota heikentävästä vaikutuksesta näyttää soveltuvan Yhdysvaltojen kontekstiin.

4 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA HYPOTEESEIT

Edellisten lukujen perusteella voidaan todeta, että psykososiaalisella hyvinvoinnilla on merkitystä yllättävänkin moniin ilmiöihin. Addiktioita tutkittaessa olisi hyvä ottaa huomioon ihmisten sosiaaliset olosuhteet ja heidän yhteenkuuluvuutensa hyvinvoinnille tärkeisiin ryhmiin ja yhteisöihin. Tätä pyrin selvittämään tässä tutkielmassa käyttämäni aineiston avulla. Dislokaatioteoriaan pohjaten haen vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Millainen yhteys on yhdysvaltalaisten 15–25-vuotiaiden psykososiaalisen hyvinvoinnin ja rahapeliongelmiin välillä?
  - 1.1. Millainen yhteys on yksinäisyyden kokemisen ja rahapeliongelmiin välillä?
  - 1.2. Millainen yhteys on hallinnan puutteen kokemisen ja rahapeliongelmiin välillä?
  - 1.3. Millainen yhteys on psyykkisen oireilun ja rahapeliongelmiin välillä?
2. Välittääkö psyykinen oireilu yksinäisyyden kokemisen sekä hallinnan puutteen yhteyttä rahapeliongelmiin ja kuinka voimakkaasti?

Aiempaan teoreettiseen kirjallisuuteen ja tutkimusnäyttöön pohjaten oletan, että psykososiaalisen integraation puute voi lisätä alttiutta rahapeliongelmiin kaltaisille tekijöille. On uskottavaa, että psyykinen oireilu voi altistaa rahapeliongelmiin, mikäli pelaamisella pyritään lievittämään koettua stressiä, masennusta ja ahdistusta. Saatavilla oleva kirjallisuus vaikuttaa tukevan dislokaatioteorian oletusta addiktio-ongelmien muodostumisesta kuulumisen puutteen tuottaman oireilun seurauksena. Näin ollen oletan löytäväni yhteyden yksinäisyyden ja rahapeliongelmiin väliltä myös psyykkisen oireilun toimiessa välittävänä tekijänä kuvion 1 mukaisesti.

Kuvio 1. Polkumalli, jossa psyykinen oireilu välittää yksinäisyyden ja hallinnan puutteen yhteyttä rahapeliongelmiin.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Aineisto

Tutkielmani aineisto on peräisin Alkoholitutkimussäätiön rahoittamasta *Rahapeliongelmat ja verkkoyhteisöt: sosiaalipsykologinen tutkimus nuorten toiminnasta sosiaalisen median peliyhteisöissä* -hankkeesta, jota johtaa sosiaalipsykologian professori Atte Oksanen. Hanke tarkastelee erityisesti rahapeliongelmiä, mutta myös muita ongelmallisiksi miellettyjä käyttäytymisen muotoja 15–25-vuotiaiden keskuudessa sosiaalisen median kontekstissa. Tätä varten hankkeeseen on kerätty kattavat aineistot YouGamble-kyselyn muodossa Suomesta vuonna 2017, Yhdysvalloista ja Etelä-Koreasta 2018 ja Espanjasta vuonna 2019. Aineistot edustavat hankkeen tutkijoiden mukaan tasapainoisesti maiden 15–25-vuotiasta väestöä iän, sukupuolen ja aluerakenteen osalta. Survey Sampling International (nykyinen Dynata) rekrytoi osallistujat vapaaehtoisten joukosta ja vastaaminen tapahtui anonyymisti. Tampereen alueen akateemisen eettinen toimikunta on todennut, ettei hankkeeseen sisälly eettisiä ongelmia. (Oksanen, Savolainen, Sirola & Kaakinen 2018, 3; Savolainen, Sirola, Kaakinen & Oksanen 2019, 20.)

Tähän mennessä hanke on julkaissut jo noin kymmenen vertaisarvioitua artikkelia, joista lähes kaikissa rahapelaaminen tai siihen liittyvät yhteisöt ovat keskeisessä osassa. Tähänastisista julkaisuista jokaisessa on käsitelty Suomen aineistoa, mutta muutamassa artikkelissa (Oksanen, Savolainen, Sirola & Kaakinen 2018; Sirola, Kaakinen, Savolainen & Oksanen 2019; Savolainen, Sirola, Kaakinen & Oksanen 2019) analyysija on tehty myös Yhdysvaltojen aineistolla. Uudemmissa artikkeleissa vertailuja on tehty näiden lisäksi vähitellen myös Etelä-Korean (Savolainen, Oksanen, Kaakinen, Sirola & Paek 2020) ja Espanjan (Savolainen, Oksanen, Kaakinen, Sirola, Miller, Paek & Zych 2019) aineistoilla. Itse YouGamble-kysely koostuu useasta mittarista, mikä mahdollistaa aineiston monipuolisen käytön. Kyselyn perusteella on mahdollista tutkia muun muassa rahapeliasenteita, rahapeliongelmiä, internetin ja sosiaalisen median käyttöä, alkoholin ongelmakäyttöä, huumausaineiden käyttöä, subjektiivista hyvinvointia, itsetuntoa, riskien ottamista, yksinäisyyden tunnetta, ryhmiin kuulumisen kokemista, psyykkistä oireilua, hallinnan tunnetta, impulsiivisuutta ja palkintoviivettä.

Käytössäni on hankkeen Yhdysvalloista kerätty kyselyaineisto, jossa on kaikkiaan 1212 vastaajaa. Koska Yhdysvallat on yksi keskeisiä Alexanderin (2008) käsittelemiä esimerkkimaita,

joissa vapaiden markkinoiden ideaali on hänen mukaansa johtanut lukuisiin psykologisiin ja sosiaalisiin ongelmiin (em., 118), aineisto tarjoaa hyvän vertailukohdan hänen teoriaansa nähden. Rahapeliongelmiin suorilla ja vertaisryhmien kautta välittyviä yhteyksiä psyykkiseen oireiluun on tarkasteltu suomalaisten keskuudessa (Savolainen ym. 2018, 77–78), mutta vastaavaa tutkimusta ei ole tehty Yhdysvaltojen aineistolla. Tutkimusasetelmani etenee hieman samoilla päämäärillä kuin Hannu Jouhkin (2018) pro gradu -tutkielma, jossa tarkastelun kohteena oli yksinäisyyden, kuulumattomuuden ja heikon hallinnan kokemusten yhteydet rahapeli- ja internetaddiktioihin suomalaisten keskuudessa. Aineiston lisäksi käyttämäni muuttujat ja menetelmät tuottavat eroavuuksia Jouhkin tutkielmaan, mutta on silti kiinnostavaa, miten saadut tulokset pääpiirteidensä puolesta vertautuvat toisiinsa.

5.2 Operationalisointi

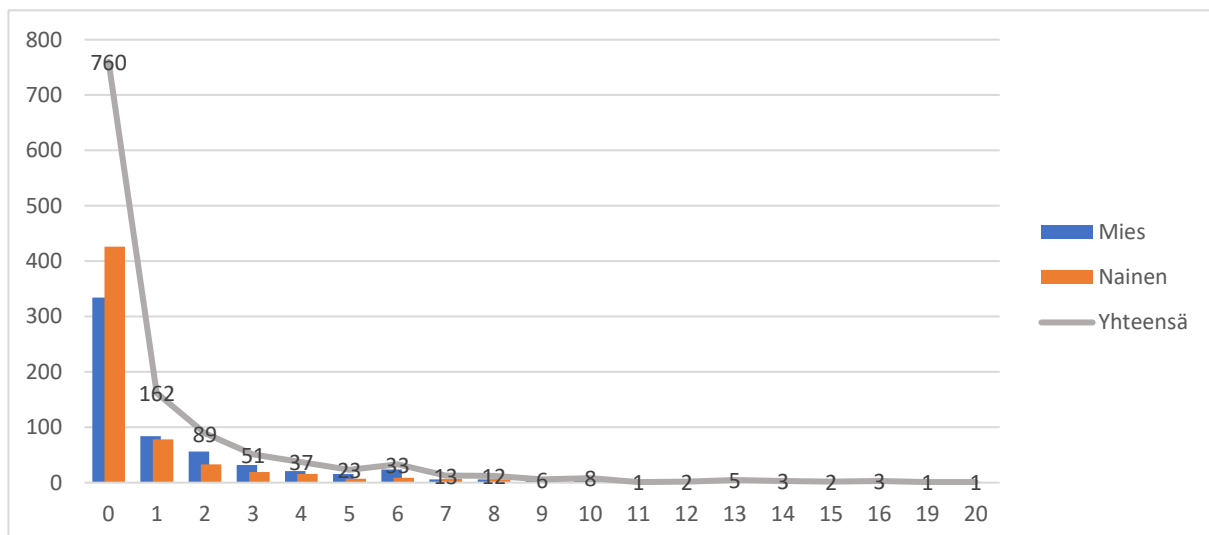
Koska teoreettista taustaa ei sellaisenaan voi soveltaa aineiston tarkasteluun, joudun valitsemaan teoreettisesti mielekkäät muuttujat erikseen. YouGamble-kyselyaineisto tarjoaa runsaasti vaihtoehtoja rahapeliongelmiin ja psykososiaalisen hyvinvoinnin tutkimiseksi. Esittelen seuraavaksi valitsemani muuttujat tunnuslukuineen, jotka olen koostanut taulukkoon 2. Sisällytän mukaan myös jakauman normaalisuutta kuvaavat huipukkuus- ja vinouskertoimet, joiden tulisi ihannetapauksessa olla mahdollisimman lähellä arvoa 0 (Tabachnick & Fidell 2013, 79).

Taulukko 2. Muuttujia kuvailevat tunnusluvut.

	N	%	vaihteluväli	keskiarvo	keskihajonta	vinous	huipukkuus ^a	α
1. Rahapeli-ongelmat			0–20	1,27	2,56	3,13	12,06	0,82
2. Psyykkinen oireilu			0–12	3,26	3,40	0,88	-0,27	0,87
3. Yksinäisyys			1–3	1,84	0,62	0,24	-0,84	0,82
4. Hallinnan puute			1–4	2,27	0,55	-0,27	-0,07	0,76
5. Ikä			15–25	20,05	3,19	0,02	-1,24	
6. Sukupuoli			0–1					
0 Nainen	608	50,2						
1 Mies	604	49,8						
Yhteensä	1212	100						

^aStata jättää vähentämättä huipukkuuden laskukaavasta arvon 3. Tässä olen vähentänyt arvon erikseen Statan ilmoittamista huipukkuusarvoista.

Rahapeliongelmien mittaamiseen käytän South Oaks Gambling Screen -mittarin (Lesieur & Blume 1987) päivitettyä versiota (SOGS-R). Seuraan summamuuttajaa muodostaessani yhdysvaltalaisen National Center for Responsible Gaming -organisaation (2019) sekä Suomen Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019) ohjeistuksia, joissa osa mittarin kysymyksistä jätetään pisteyttämättä ja osasta toteutetaan erikseen muuttujamuunnoksia. Siten summamuuttujan pisteytyksen vaihteluväliksi muodostuu 0–20. Myöntävät vastaukset muun muassa menetettyjen rahojen jahtaamista, voitoista valehtelua, syyllisyyden tunteita, salailua, lopettamisen vaikeuksia, sosiaalisia ristiriitoja, pelaamiseen liittyvää lainaamista tai muuta rahan hankintaa ja omaa peliongelman kokemista kuluneen 12 kuukauden aikana koskeviin väittämiin tuovat kukin yhden lisäpisteen. Tällä tavoin muodostetun summamuuttujan saama Cronbachin α :n – mittarin sisäistä reliabiliteettia mittaavan tunnusluvun (Nummenmaa 2009, 356–357) – arvo on 0,82, joten sen voi arvioida olevan melko yhtenäinen.

Kuvio 2. Rahapeliongelmien jakautuminen yhteensä sekä mies- ja naisvastaajien kesken.

Kuviosta 2 on nähtävissä, kuinka summamuuttujan pistemäärät jakautuvat kaikkien vastaajien kesken. Sisällytin kuvioon myös sukupuolikohtaiset jakaumat kuvaamaan rahapeliongelmien jakautumista mies- ja naisvastaajien kesken. Erot sukupuolten välillä eivät ole valtavia, vaikka naisilla ilmeneekin ongelmia hieman miehiä harvemmin. Varsinaiset ongelmat kasautuvat kuitenkin harvemmillle vastaajille, mikä vastaa Orfordin (2001, 19) kuvausta kohtuuttomiin haluihin liittyvien jakaumien huomattavasta vinoutuneisuudesta. Tämä näkyy myös taulukossa 2 rahapeliongelma-muuttujan suurina vinous- (3,13) ja huipukkuusarvoina (12,06) keskiarvon (1,27) ollessa hyvin matala.

Edgrenin ja kumppanien (2016) vertailussa SOGS-mittari osoittautui suosituksi nuorten rahapeliongelmiin mittaamisessa. Myös Stinchfieldin (2002) mukaan mittari soveltuu hyvin rahapeliongelmiin mittaamiseen, mutta se yliarvioi rahapelihäiriön omaavien määrää väestötason tutkimuksissa. Goodien ja kumppanien (2013) tarkastelussa tämä ongelma liittyi erityisesti siihen, että mittarille tyypillisesti asetettu ”todennäköisen rahapelihäiriön” kynnyksarvo on perusjoukkoon nähden liian matala. Jatkuvana muuttujana mittari toimi paremmin. Näin ollen tarkastelen mittarin pisteskaalaa pääasiassa jatkuvassa muodossaan sen sijaan, että määrittäisin tietyn kynnyksarvon ongelmille.

Psyykkistä oireilua mittaamaan olen valinnut General Health Questionnaire (GHQ-12) -mittarin (Goldberg ym. 1997), joka kartoittaa asteikolla 0 (merkiten erittäin hyvää tilannetta) – 3 (merkiten erittäin huonoa tilannetta) muun muassa vastaajan keskittymiskykyä, huolestuneisuutta, psyykkistä rasitusta, elämästä nauttimista, masentuneisuutta, itseluottamusta, onnellisuutta ja omanarvontuntoa. Seuraan summamuuttujan teossa tavanomaista pisteytystä, jossa arvot 0 ja 1 yhdistetään arvoksi 0 ja arvot 2 ja 3 arvoksi 1, sillä se toimii Goldbergin ja kumppanien (em., 195) mukaan hieman paremmin muihin pisteytystapoihin nähden. Suurempi pistemäärä merkitsee kokonaisuudessaan suurempaa oireilua. Summamuuttujan saamat arvot vaihtelevat välillä 0–12 nousten pisteen kerrallaan, ja sen reliabiliteettikerroin ($\alpha = 0,87$) tekee siitä yhtenäisimmän muuttujan muihin muodostamiini summamuuttujiin nähden. Myös tämä muuttuja on oikealle vino kertoimella 0,88, ja pistemäärä jääkin maksimissaan 2:een hieman yli puolella vastaajista ja vain neljäsosalla vastaajista pistemäärä on 5 tai enemmän. Summamuuttujan keskiarvo on 3,26, keskihajonta 3,40 ja huipukkuus -0,27.

Yksinäisyyden kokemista mittaamaan kolmen kysymyksen Loneliness Scale -mittarin (Hughes, Waite, Hawkley & Caccioppo 2004) avulla. Mittarin kohdat koskevat yksinäisyyden, ulkopuolelle jäämisen sekä eristäytyneisyyden tuntemuksia vastausvaihtoehdoilla 1 (ei juuri koskaan), 2 (silloin tällöin) tai 3 (usein). Näistä muodostamani keskiarvomuttujan arvot asettuvat välille 1–3 nousten kolmasosapisteen välein matalimmasta arvosta korkeimpaan, ja sen reliabiliteettikerroin ($\alpha = 0,82$) on aiempien summamuuttujien tavoin hyvä. Suurempi pistemäärä merkitsee suurempaa yksinäisyyden kokemista. Vastaajista lähes kolme neljäsosaa asettuu välille 1–2, mikä tekee myös tästä jakaumasta vähäisesti oikealle vinon kertoimella 0,24. Jakauman huipukkuus on puolestaan -0,84, keskiarvo 1,84 ja keskihajonta 0,62.

Hallinnan puutteen kokemisen mittaamisessa hyödynnän Sense of Mastery Scale -mittaria (Pearlin & Schooler 1978, 20), joka koostuu seitsemästä väittämästä. Nämä väittämät kartoittavat vastaajan käsitystä omasta kyvystä hallita itseä koskevia asioita ja hänen elämässään kokemiaan ongelmia sekä avuttomuuden kokemista asteikolla 1 (täysin samaa mieltä) – 4 (täysin eri mieltä). Viisi ensimmäistä väittämää ovat kielteisiä ja kaksi viimeistä väittämää ovat myönteisiä. Yhdenmukaistaakseni pisteytyksen muiden summamuuttujien kanssa koodasin mittarin viisi ensimmäistä kohtaa arvoiltaan päinvastaiseksi ennen keskiarvomuuttujan tekoa. Tässä keskiarvomuuttujassa korkeammat pistemäärät välillä 1–4 merkitsevät siten vähäisempää hallinnan kokemista ja pisteet nousevat asteikolla seitsemäsosan kerrallaan. Reliabiliteettikerroin ($\alpha = 0,76$) on hieman muita muodostamiani summamuuttujia matalampi, mutta kertoo silti riittävän hyvästä yhtenäisyydestä. Jakauma on melko normaalisti jakautunut eli puolet vastaajista asettuu jakauman keskivaiheen pistemäärille 1,86–2,57 keskiarvon ollessa 2,27, keskihajonnan ollessa 0,55 ja vinous- (-0,27) kuin huipukkuuskertoimenkin (-0,07) ollessa lähellä arvoa 0.

Taustamuuttujina sisällytän analyysiin tyypilliset *ikä-* ja *sukupuolimuuttujat*. Aineisto on jakautunut erittäin tasaisesti miehiin ja naisiin, jotka ovat myös ainoat kyselyn tarjoamat vaihtoehdot sukupuolen osalta. Vastaajat jakautuvat myös iän osalta melko tasaisesti 15-vuotiaasta 25-vuotiaisiin keskiarvon ollessa 20,05.

5.3 Regressioanalyysi

YouGamble -kyselyaineistosta valitsemieni mittarien ja muuttujien analysointi edellyttää määrällisten menetelmien hyödyntämistä. Analyysit toteutan Stata-ohjelmiston versiolla 16 hyödyntäen pääasiassa lineaarista regressioanalyysiä aiemmin mainitsemieni kynnsarvoihin liittyvien ongelmallisuuksien takia. Tämän lisäksi tarkastelen muuttujien välisiä epäsuoria eli välittävän muuttujan kautta tapahtuvia yhteyksiä polkuanalyysin muodossa.

Regressioanalyysin tarkoituksena on muodostaa malli, jonka avulla on mahdollista ennustaa ja selittää tietyn muuttujan arvojen vaihtelua yhden tai useamman selittävän muuttujan avulla. Kun korrelaatiokerroin kertoo muuttujien välisten riippuvuuksien voimakkuudesta, regressiomalli tarjoaa tarkempaa tietoa näiden riippuvuussuhteiden laadusta. (Nummenmaa 2009, 309; Tabachnick & Fidell 2013, 57.) Menetelmä on joustavuudessaan hyödyllinen juuri ihmistieteille tyypillisten monimutkaisten ilmiöiden tarkastelussa (Tabachnick & Fidell 2013, 118).

Muodostamassani regressiomallissa rahapeliongelmia kuvaava summamuuttuja on niin sanottu selitettävän muuttujan asemassa. Psykkistä oireilua, yksinäisyyden kokemista ja vähäistä hallinnan kokemista kuvaavat summamuuttujat oletan mallin kannalta näitä ongelmia selittäviksi muuttujiksi. Lisäksi huomioin sukupuolen ja iän vaikutuksen tuloksiin.

Muuttujien välisten riippuvuussuhteiden tarkastelussa selvitetään, missä määrin eri muuttujien arvoissa ilmenevä vaihtelu on samankaltaista satunnaisuuden sijasta. Tämänlaisessa poikkileikkaukseen perustuvassa tutkimuksessa on kuitenkin huomioitava, ettei näiden muuttujien välisiä syy-seuraussuhteita pysty aukottomasti todistamaan, vaikka yhteisvaihtelua ilmenisikin. (Nummenmaa 2009, 276–277.) Esimerkiksi päinvastaisen syy-seuraussuhteen tai muiden mahdollisten tekijöiden vaikutuksen poissulkeminen tuottavat käytössäni olevan aineiston kaltaisessa poikkileikkauksaineistossa tämänlaiselle kausaalipäätelylle merkittäviä haasteita (Ketokivi 2015, 42–45). Toisaalta kuten Timothy Keith (2015, 248–250) esittää, päätelmät kausaalisista yhteyksistä perustuvat tällöinkin sekä aiemman teoreettisen ja empiirisen tutkimuksen että loogisten ja ajallisten säännönmukaisuuksien tuntemiseen, ja aineiston empiirinen tarkastelu on vain osa tätä päättelyketjua.

Käytän regressio- ja mediaatioanalysejä asettamieni hypoteesien testaamiseen. Testaamisen tarkoituksena on arvioida, ”kuinka luotettavia populaatiota koskevia päätelmiä otoksen avulla voidaan tehdä” (Nummenmaa 2009, 146–147). Toisin sanoen arvioin yksinäisyyden, hallinnan puutteen ja psyykkisen oireilun selitysvoimaa rahapeliongelmiin kohdalla sekä näiden yhteyksien yleistettävyyttä yhdysvaltalaisiin nuoriin aikuisiin. Arviointi perustuu todennäköisyyksiin, joilla hypoteesit ”jäävät voimaan”. Tätä kuvataan havaituilla merkitsevyytasoilla eli p-arvoilla. Esimerkiksi $p = 0,05$ on ihmistieteellisessä tutkimuksessa tyypillinen kriittinen raja-arvo tilastolliselle merkitsevyydelle. Tällöin testattava hypoteesi on viiden prosentin todennäköisyydellä väärä, mikä riittää osoitukseksi sen paikkansapitävyydestä. (Em. 148–149.) Käytän kuitenkin myös pienempiä raja-arvoja 0,01 ja 0,001 tulosten antaessa siihen aiheita.

Koska tilastollisen merkitsevyyden raja on periaatteessa mielivaltainen ja otoskoosta riippuvainen, tulosten käytännön merkityksen kannalta muun muassa efektikokojen, luottamusvälien ja tutkimusasetelman tarkka kuvaaminen ovat tärkeämmässä osassa (Nummenmaa 2009, 381–383; Tabachnick & Fidell 2013, 37). Tätä huomiota pyrin noudattamaan myös tuloksia raportoidessani ja tulkitessani. Keithin (2015, 62) mukaan regressioanalyysin eräs etu onkin siinä,

että efektikokojen raportointi regressiomallin selitysosuutta kuvaavien lukujen ja regressioker-
toimien muodossa ovat osa analyysiä.

Regressioanalyysissä kiinnostuksen kohteena ovat siis selittävien muuttujien yhteydet selittä-
vään muuttujaan ja mallin selitysaste eli näiden yhteyksien tarkkuus selitettävän muuttujan se-
littämässä (Ketokivi 2015, 134). Selitettävän muuttujan (rahapeliongelmiä) ennustearvo voi-
daan siten selvittää lisäämällä niin sanottuun vakiotermiin kunkin selittävän muuttujan regres-
siokerroimilla b_1 – b_n kerrotut pistemäärät. Vakiotermi edustaa eräänlaista analyysin nolllapis-
tettä eli selittävien muuttujien ja mahdollisen virhetermin vaikutuksen puutetta. Virhetermi
puolestaan viittaa mallin selitysvajeeseen, johon vaikuttaa sen selityskyvyn ulkopuolelle jää-
neet residuaalit eli jäännöstermit. Ohjelmistot käyttävät tyypillisesti parhaan mahdollisen mal-
lin muodostamisessa pienimmän neliösumman menetelmää (*ordinary least squares, OLS*) eli
ne pyrkivät minimoimaan kaikkien jäännöstermien neliöiden yhteenlasketun summan. (Metsä-
muuronen 2008, 90; Nummenmaa 2009, 310–311, 315.)

Muodostettu malli huomioi myös samankaltaisuudet selittävien muuttujien keskinäisessä vaih-
telussa, mikä vähentää vääristymää tietyn selittäjän hyväksi ja antaa tarkemman kuvan yksit-
täisten muuttujien vaikutuksesta selitettävään muuttujaan. Asiassa on syytä olla tarkkana, sillä
kontrollimuuttujien perusteeton lisääminen voi jopa poistaa sen vaihtelun, jota olisi tarkoitus
selittää. (Keith 2015, 35–36; Ketokivi 2015, 159–162.) Tästä syystä esimerkiksi impulsiivisuus-
den kontrollointi olisi teoreettisesti todennäköinen riski omalle mallilleni, minkä vuoksi olen
jättänyt sen tarkastelun ulkopuolelle. Regressiomallin selitystasetta kuvataan R^2 -suureella. Mitä
lähempänä se on arvoa 1,0, sitä tarkemmin selittävien muuttujien arvoilla pystytään selittämään
selittävää muuttujaa. Monimutkaisten ilmiöiden ja ei-kokeellisten asetelmien kohdalla seli-
tysaste ei kuitenkaan yleensä ole kovin korkea, mikä kertoo selitystasteen kontekstisidonnaisuus-
desta. (Ketokivi 2015, 149.) Eräs keskeinen syy tähän on se, että selittävät muuttujat korreloivat
tyypillisesti myös keskenään heikentäen yhteistä selitysvoimaa (Keith 2015, 44–47). Lisäksi
mallin perustuessa otokseen – kuten tässä tutkielmassa – niin sanottu korjattu selitystaste antaa
Nummenmaan (2009, 321) mukaan todenmukaisemman käsityksen mallin sopivuudesta tutki-
muksen kohteena olevaan ryhmään, sillä se ottaa huomioon muuttujien määrän korottavan vai-
kutuksen mallin selitystasteeseen.

Tyypillisesti erilaisiin tilastollisiin menetelmiin liittyy erilaisia taustaoletuksia. Näin on myös regressioanalyysin kohdalla. Lineaarisen regressioanalyysin toteuttamisessa tärkeintä on muuttujien välisten yhteyksien lineaarisuus. Toisena oletuksena on, ettei selittävien muuttujien välillä saa olla liian suurta keskinäistä yhteyttä eli kollinearisuutta. Muuttujien jakaumien tulisi myös olla normaalisti jakautuneita tai aineiston otoskoon tulisi olla riittävän suuri, jotta tästä voi joustaa. (Nummenmaa 2009, 315–316.) YouGamble US -aineiston 1212 vastaajan otoskoko mahdollistaa periaatteessa itsessään tämänlaisen jouston normaalijakaumaoletukseen. Mikko Ketokiven (2015, 146) mukaan myöskään kollinearisuus ei yleensä ole ongelma otoskooltaan suurissa aineistoissa informaation määrän vuoksi. Sen sijaan residuaalien normaalijakautuneisuuden ja homoskedastisuuden eli hajonnan tasaisuuden toteutumiseen on hyvä kiinnittää lisäanalyysissä huomiota (Metsämuuronen 2008, 89). Näissä apuna ovat normaalijakauman todennäköisyyskuvio (*normal probability plot*), jossa residuaalien tulisi silmämääräisesti seurata keskiviivaa, sekä homoskedastisuutta selvittävät kuviot (Metsämuuronen 2008, 99–100). Taustaoletusten täytyminen selviääkin siksi paremmin vasta saaduista tuloksista ja lisäanalyysistä.

Regressioanalyysi koostuu kolmesta vaiheesta, joista ensimmäisessä valitaan muuttujat, toisessa toteutetaan itse regressioanalyysi ja kolmannessa tarkastellaan mallia diagnostisesti eli selvitetään residuaalien normaalijakautuneisuutta, poikkeavien havaintojen läsnäoloa sekä selittävien muuttujien multikollinearisuutta ja singularisuutta (Metsämuuronen 2008, 86–87). Näistä viimeisimmät viittaavat jo aiemmin mainittuihin selittävien muuttujien keskinäisiin yhtenevyyksiin, jotka eivät saa olla liian suuria. Yhteyksien tulkinnassa auttavat niin sanotut toleranssi- ja *variance inflation factor (VIF)* -arvot (em., 21–22). Rahapeliongelmat- ja psyykinen oireilu -summamuuttujien vinoutuneisuus (ks. taulukko 1) voivat muodostaa huomattavia haasteita. Tämä on kuitenkin ymmärrettävä välttämättömyys, sillä rahapeliongelmat-muuttuja kuvaa Metsämuuronen (em., 20) sanoin ”marginaalista ilmiötä”, jolloin ”ei edes oleteta, että aineiston tulisi olla normaalisti jakautunut”. Tällöin virheellisten tulosten riski kuitenkin kasvaa, mikä puoltaa epäparametristen testien käyttöä (Nummenmaa 2009, 259–261).

Myös outlierit eli selvästi muiden havaintojen arvoista poikkeavat havainnot voivat johtaa virheellisiin tuloksiin. Tämän vuoksi ne vääristävät helposti tilastoja. Syynä voi olla karkeasti jakaen aineiston virheellinen koodaus tai havaintojen tosiasiallinen poikkeavuus. (Tabachnick & Fidell 2013, 72–73.) Ne saattavat myös kertoa joidenkin kyselyyn osallistuneiden vastaustyylin satunnaisuudesta (King, Kim & McCabe 2018, 106). Seurauksena voi joka tapauksessa olla tulosten huomattavaa poikkeamista siitä, mitä niiden pitäisi olla (Metsämuuronen 2008, 17;

Nummenmaa 2009, 292–293). Metsämuurosen (2008, 18–19) mukaan poikkeavien havaintojen kohdalla onkin mahdollista harkita tapauskohtaisesti jopa niiden lievää korjailua tai poistamista. Koska tarkastelemassani ilmiössä vinoutuneisuus on teoreettisesti uskottavaa, suhtaudun varauksellisesti tämänlaisten muutosten toteuttamiseen. Käyttämäni asteikko on myöskin yleisesti käytössä, joten erilaiset muuttujamuunnokset eivät ole perusteltuja (Tabachnick & Fidell 2013, 86–88). Vaihtoehto voisi olla kvasi-Poisson-regressiomallien käyttäminen, sillä ne ovat Baggion, Iglesiaksen ja Roussonin (2018) vertailujen perusteella addiktio tutkimuksen kaltaisiin haastaviin tilanteisiin jopa usein käytettyjä negative binomial -malleja yleisesti soveltuvampia ja verraten helppokäyttöisiä malleja.

Poisson- ja negative binomial-regressiomalleja käytetään tyypillisesti silloin, kun selitettävä muuttuja koostuu positiivisia arvoja saavista kokonaisluvuista, jolloin muuttuja edustaa tavallaan kategoristen ja jatkuvien muuttujien välimuotoa (Orme & Combs-Orme 2009, 152–153; Hoffmann 2016, 131). Tällöin tämänlaisten diskreettien muuttujien tutkiminen on mahdollista regressioanalyysin keinoin, eikä se edellytä tavanomaisten regressiomallien tavoin normaalisuutta (Cameron & Trivedi 2013, 2). Koska Poisson-regressiossa mallinnetut tulokset esitetään logaritmeina, niiden tulkitseminen helpottuu eksponentoimalla ne ilmaantumistiheyksien suhteiksi (*incidence rate ratio, IRR*), jolloin selittävän muuttujan osuutta selitettävän muuttujan arvojen vaihteluun voi tulkita prosentuaalisesti (Hoffmann 2016, 136–139). Poisson-regressiolla on kaksi keskeistä taustaoletusta: muuttujan varianssin pitäisi olla yhtä suuri kuin sen keskiarvo ja muuttujan lukumäärien pitäisi olla riippumattomia toisistaan. Näiden oletusten rikkoutuessa seurauksena voi olla niin sanottua ylihajontaa, mikä johtaa vääriin tuloksiin tilastollisesta merkitsevyydestä. Lisäksi esimerkiksi arvon nolla määrän ollessa huomattavan suuri arvioihin nähden on syytä turvautua muihin keinoihin. (Orme & Combs-Orme 2009, 170–172.) Näin on nähdäkseni tehtävä myös rahapeliongelmat-summamuuttujan tapauksessa.

Vaikuttaakin siltä, että toimivin tapa vastata ilmenneisiin haasteisiin on hyödyntää Diane Lambertin (1992) esittelemää ”nollilla täyttynyttä Poisson-regressiota” (*zero-inflated Poisson, ZIP*). Tämänlainen regressiomalli huomioi poikkeuksellisen suuret nolla-arvot jakamalla mallin kahden osaan, jossa näitä suuria nolla-arvoja selitetään logistisen regression avulla ja tämä yhdistetään tavalliseen Poisson-regressioon (Hilbe 2011, 36–37, 370–371). Kun Poisson-regressiosta saadut ilmaantumistiheyksien suhteet kuvaavat odotettua pisteytyksen kasvua, logistiset regressiokertoimet eksponentoidaan vetosuhteiksi (odds ratio, OR) kuvaamaan nolla-arvon ”ris-

kiä” (Hoffmann 2016, 150–151) eli tässä tapauksessa sitä, ettei rahapeliongelmia ole. Camerinin ja Trivedin (2013, 227) mukaan ylenpalttisten nollamäärien ja oikealle pitkään kapeana jatkuvan jakauman hännän samanaikaisuutta voidaan tulkita joko heterogeenisyytenä eli vastaajien epäyhtenäisyytenä asiassa tai sitten nämä nollamäärät todella edustavat käyttäytymistä. Rahapeliongelmat-summamuuttujan tapauksessa jälkimmäinen on uskottavampi tulkinta – valtaosaa vastaajista tuskin kiinnostaa pelata rahapelejä kovinkaan paljoa – joten tämänlaisen nolilla täyttyneen Poisson-regressiomallin soveltaminen on perusteltua.

5.4 Mediaatio- ja polkuanalyysi

Vaikka jo regressioanalyysi tarjoaa keinoja aineiston empiiriseen tarkasteluun ja teoreettisten johtopäätösten tekemiseen, pelkkä regressioanalyysi ei vielä selvitä Alexanderin (2008) teoreettista tulkintaa psyykkisen oireilun välittävästä vaikutuksesta psykososiaalisen integraation ja kohtuuttoman toiminnan välillä. Näin ollen tarkastelen muuttujien välisiä yhteyksiä tarkemmin rakenneyhtälöiden avulla. Koska mallini perustuu vain mitatuille muuttujille, sitä voidaan kutsua myös polkuanalyysiksi (Ketokivi 2015, 175). Ketokiven (em., 178) mukaan itse asiassa niin polkuanalyysi kuin regressioanalyysikin ovat rakenneyhtälömallin erikoistapauksia, vaikka jälkimmäistä harvoin sellaiseksi kutsutaan. Rakenneyhtälömallit ovatkin tavallaan faktori- ja regressioanalyysin yhdistelmiä, jotka mahdollistavat periaatteessa monenlaisten kausaalisten yhteyksien tarkastelun (Ullman 2013, 681).

Polkumalli on Nummenmaan (2009, 438–439) mukaan lineaarisen regressioanalyysin laajennus, jolla voidaan tarkasti kuvata useiden muuttujien välisiä suoria ja epäsuoria eli jonkin muuttujan kautta välittyviä yhteyksiä. Oletuksetkin ovat molemmissa samankaltaisia, ja Keith (2015, 267–268) lisää tähän neljä muuta oletusta: käänteisen kausaation poissulkeminen, niin sanotut eksogeeniset muuttujat ovat oikein mitattuja, kausaalisuhte on ehtinyt muodostua ajallisesti riittävän hyvin ja niin syyhyn kuin seuraukseen yhteydessä olevat mahdolliset muut tekijät on otettu huomioon. Näistä neljästä oletuksesta ensimmäiseen vastaaminen voi olla haastavin tehtävä, sillä ei ole täysin poissuljettu ajatus, että rahapeliongelmista seuraisi psyykkistä oireilua tai yksinäisyyden ja hallinnan puutteen kokemista tai että vaikutus olisikin kehämäinen. Hyväksyn tämän tulkinnallisen haasteen kuitenkin osaksi analyysin toteuttamista, sillä tämänlai-

sessä tutkimuksessa on joka tapauksessa vaikeaa tehdä absoluuttisen pitäviä kausaalisia väitteitä. Kuten Andrew F. Hayes (2018, 81) esittää, tulkinnat perustuvat teoriaan ja argumentointiin, eivät matemaattisiin menetelmiin itsessään.

Graafinen diagrammikuvio (ks. kuvio 1) voi auttaa analyysin kausaalisessa hahmottamisessa. Tyypillisesti näiden diagrammien muodostamisessa käytetään merkintöjä, joista seuraavat ovat mallini kannalta oleellisimpia:

1. Suorakulmiot kuvaavat havaittuja eli mitattuja muuttujia.
2. Viivat kuvaavat yhteyttä muuttujien välillä ja nuolet oletetun kausaaliyhteyden suuntaa.
3. Muuttujaan osoittava irrallinen nuoli kuvaa virhetermin osuutta.

(Nummenmaa 2009, 437–438; Ullman 2013, 682–683.)

Teoreettisesti rakenneyhtälömallien muodostaminen edellyttää jonkinlaista pohjatietoa malliin valittavien muuttujien välisistä mahdollisista yhteyksistä sekä tähän liittyvää suunnittelua. Käytännön kannalta on puolestaan huomioitava muutamia seikkoja. Ensinnäkin sen vakaus edellyttää suurehkoa otoskokoja, sillä erilaiset estimaatit ja mallin soveltuvuutta testaavat χ^2 -testit ovat herkkiä otoskoon suuruudelle. Normaalisuuden ja lineaarisuuden poikkeamiin sekä poikkeaviin havaintoihin on reagoitava samoin keinoin kuin regressioanalyysinkin kohdalla. Multikollineaarisuutta on vältettävä myös rakenneyhtälömalleja muodostettaessa. Lopulta mallin estimoinnin jälkeen saatujen residuaalien tulisi olla pieniä ja nollan ympärille keskittyneitä. Niiden tulisi olla symmetrisesti jakautuneita, tai mallissa saattaa olla puutteita. (Ullman 2013, 687–689.)

Käytän rakenneyhtälömallinnusta mediaatiopolkujen tutkimiseen. Mediaatiolla viitataan määrällisessä tutkimuksessa muuttujien välisiin epäsuoriin efekteihin eli siihen, että selittävän muuttujan vaikutus selitettävään muuttujaan välittyy toisen muuttujan kautta. Toisin sanoen tarkoituksena on tarkentaa, miten selittävä muuttuja vaikuttaa välillisesti selitettävään muuttujaan. Jos tietyn muuttujan lisääminen regressioon heikentää selittävän muuttujan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä selitettävään muuttujaan säilyttäen itse tilastollisen merkitsevyyden, kyseinen muuttuja voi välittää tätä yhteyttä osittain, ja jos yhteys häviää kokonaan, tämä muuttuja välittää yhteyden täysin. (Tabachnick & Fidell 2013, 160; Keith 2015, 169–170.) Mikäli siis yksinäisyys tai hallinnan puute ovat tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä rahapeliongelmiin, mutta psyykkisen oireilun lisääminen regressioyhtälöön heikentää tai poistaa tämän yhteyden ja oireilu on itse tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä rahapeliongelmiin, oireilun voi olettaa

todella toimivan välittävänä tekijänä kokonaisuudessa. Keithiä (2015, 171) mukaillen yksinäisyyden tai hallinnan puutteen voi arvioida olevan lisäksi psyykkisen oireilun ja rahapeliongelmiin välistä yhteyttä sekoittavia tekijöitä, jos ne ovat mallissa tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä sekä oireiluun että rahapeliongelmiin.

Tutkimuskysymykseni pohjalta olen muodostanut polkumallin, jonka tarkoituksena on testata Alexanderin (2008) dislokaatioteoriaa psykososiaalisen integraation merkityksestä rahapeliongelmiin tapauksessa. Kuten edellä jo olen maininnut, yksinäisyyden kokeminen sekä hallinnan kokemisen puute vastaavat mallissa integraation heikkenemisen eri puolia. Tarkoitukseni on selvittää, miten nämä tekijät selittävät rahapeliongelmiä suoraan, mutta myös välillisesti psyykkisen oireilun kasvun kautta dislokaatioteoriaa mukaillen. Tämänlaisten epäsuorien efektien selvittäminen edellyttää yksinäisyyden ja psyykkisen oireilun välisen yhteyden arvon kertomista oireilun ja rahapeliongelmiin välisen yhteyden arvolla sekä toistamalla operaatio korvaamalla yksinäisyys hallinnan puutteella. Yksinäisyyden ja rahapeliongelmiin sekä hallinnan puutteen ja rahapeliongelmiin väliset kokonaisefektit selviävät puolestaan lisäämällä mainittuihin yhtälöihin erikseen muuttujien välisten suorien yhteyksien efektit. (Keith 2015, 257; Hayes 2018, 83–86.)

Epäsuorien ja kokonaisefektien voimakkuuden lisäksi on tärkeä tietää myös, ovatko nämä efektit tilastollisesti merkitseviä ja siten yleistettävissä (Hayes 2018, 93). Keith (2015, 288) esittää bootstrap-toimenpiteen olevan tässä tapauksessa hyvä keino asian selvittämiseksi. Bootstrap-toimenpiteessä alkuperäistä otantaa ($N = 1212$) käsitellään eräänlaisena tutkittavan populaation pienoismallina, josta rakennetaan uusi otos poimimalla yksittäisiä havaintoja jopa tuhansia kertoja, palauttaen jokaisella kerralla poimitut havainnot takaisin alkuperäisotokseen. Kullakin havainnolla on siten mahdollisuus tulla poimituksi useita kertoja tai ei ollenkaan. Mediaatioanalyysin tapauksessa bootstrap-menetelmää käytetään luottamusvälien tuottamisessa, sillä se huomioi mahdolliset epäsäännönmukaisuudet epäsuorien efektien jakaumassa ja auttaa siten todennäköisemmin paikkansa pitävien tulkintojen muodostamisessa kuin vaihtoehtoiset menetelmät. (Hayes 2018, 97–100.) Hayesin (em., 103) mukaan 5 000–10 000 toistoa on menetelmällisesti riittävä määrä, sillä suuremmat otokset eivät tuota juurikaan lisäarvoa analyysille.

6 TULOKSET

6.1 Korrelaatiomatriisi

Edellisessä luvussa esittämäni tunnuslukutaulukko (taulukko 2) yhdessä rahapeliongelmasummamuuttujan jakaumaa esittävän kuvion 2 kanssa antavat syyn olettaa, ettei kyseinen muuttuja ole normaalisti jakautunut. Muissa muuttujissa ei vastaavia haasteita näytä kuitenkaan ilmenevän ainakaan vastaavassa mittakaavassa. Ennen regressio- ja polkuanalyysihin siirtymistä pohjustan analyysjä tarkastelemalla muuttujien keskinäisiä korrelaatioita erikseen.

Taulukko 3. Korrelaatiomatriisi.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Rahapeliongelmat	1					
2. Psykkinen oireilu	0,24*	1				
3. Yksinäisyys	0,11*	0,43*	1			
4. Hallinnan puute	0,17*	0,44*	0,39*	1		
5. Ikä	0,18*	0,21*	0,12*	0,08*	1	
6. Sukupuoli ^a	0,16*	-0,03	-0,03	0,02	0,00	1

* $p < 0,001$; ^aSukupuoli: 0 = nainen, 1 = mies

Valitsemieni muuttujien keskinäiset korrelaatiot löytyvät korrelaatiomatriisista (taulukko 3). Muuttujien väliset yhteydet ovat matriisin perusteella valtaosin tilastollisesti merkitseviä ja enimmäkseen positiivisia eli arvojen muutos on muuttujien välillä samansuuntaista. Rahapeliongelmiin yhteydet kaikkiin muuttujiin ovat melko vähäisiä voimakkuudeltaan. Yhteydet ovat silti tilastollisesti merkitseviä eli ne eivät todennäköisesti perustu sattumaan. Psykkisen oireilun ja yksinäisyyden sekä oireilun ja hallinnan puutteen väliset yhteydet ovat oletusten mukaisesti voimakkaita, kuin myös yksinäisyyden ja hallinnan puutteen keskinäinen korrelaatio. Korrelaatio ei sinällään ole vielä liian korkea, mutta vasta kollineaarisuustesteistä selviää, ovatko yhteydet liian voimakkaita. Myös ikä on tilastollisesti merkitsevässä positiivisessa yhteydessä muihin muuttujiin, kun taas sukupuoli korreloi vain rahapeliongelmiin kanssa merkitsevästi.

6.2 OLS- ja ZIP-regressiomallit

Selvitän ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni liittyvien psykososiaalisten hyvinvointitekijöiden yhteyksiä rahapeliongelmiin regressioanalyysin keinoin. Mukana analyysissä ovat kaikki

edeltävässä luvussa esittelemäni selittävät muuttujat ja taustamuuttujat. Rahapeliongelmia mitaavan summamuuttujan suuresta vinoutuneisuudesta ja huipukkuudesta johtuen suoritin analyysin kahdella eri menetelmällä, joista ensimmäinen perustuu lineaariseen regressioon ja jälkimmäinen zero-inflated Poisson -regressioon. Taulukosta 4 löytyy lineaarisen regression pienintä neliösummaa (OLS) hyödyntävän mallin tulokset, joita tulkiten ensin.

Kuten jo aiemmin kävin läpi, lineaarisen regressioanalyysin muodostamisessa hyödynnetään tyypillisesti pienimmän neliösumman menetelmää, joten kyseinen menetelmä toimii analyysien vertailukohtana. Multikollineaarisuustestien (liite 1) tulosten perusteella voidaan todeta, ettei korrelaatiomatriisissa esiintynyt selittävien muuttujien välinen korrelaatio muodosta ongelmaa regressioanalyysille. Sen sijaan studentisoitujen residuaalien tarkastelun perusteella jopa 55 havaintoa ylittää raja-arvon 2 (liite 2), minkä vuoksi ne saattavat tuottaa ongelmia tässä muodossa tehtyjen analyysien tuloksin. Etäisyydet näyttävät suurilta myös leverage-kuvion perusteella (liite 3) ja myös muun muassa Cookin etäisyyden raja-arvo ylittyy 57:n havainnon kohdalla.

Osittaisregressiokuvioiden (liite 4) perusteella yhteydet näyttävät sekavilta. Niiden perusteella voi kylläkin arvioida, että SOGS-mittarilla ainakin lukemiin 19 ja 20 yltäneet havainnot eroavat muista, ja ne olisi mahdollista poistaa. Analyysin kannalta tämä tosin ei välttämättä tuottaisi merkittävää eroa lopputulokseen. Viimeistään residuaalien normaalisuutta ilmentävät kuviot (liite 5) sekä Shapiro-Wilkin testi ($W = 0,732$; $z = 13,243$; $p < 0,001$) osoittavat, etteivät oletukset normaalisuudesta täyty. Residuaalit ovat myös heteroskedastisia Cameronin ja Trivedin ($\chi^2 = 121,04$; $df = 19$; $p < 0,001$) ja Breusch-Paganin ($\chi^2 = 392,08$; $p < 0,001$) testien sekä homoskedastisuuskuvion (liite 6) perusteella.

Taulukko 4. OLS-regressioanalyysin tulokset. Selitettävä muuttuja: Rahapeliongelmat (SOGS-R).

	b	beta	SE	Luottamusväli	
Vakio	-2,51**		0,55	-3,59	-1,44
Psyykinen oireilu	0,14**	0,19**	0,02	0,09	0,21
Yksinäisyys	-0,04	-0,01	0,13	-0,30	0,21
Hallinnan puute	0,36*	0,08*	0,15	0,08	0,64
Ikä	0,11**	0,14**	0,02	0,07	0,15
Sukupuoli ^a	0,81**	0,16**	0,14	0,54	1,08

* $p < 0,05$; ** $p < 0,001$

$R^2 = 0,107$; Adj. $R^2 = 0,103$

$F(5, 1206) = 28,87$; $p < 0,001$

^aSukupuoli: 0 = nainen, 1 = mies

Lineaarisen regressioanalyysin oletukset eivät lisäanalyysien perusteella täyty. Näin ollen taulukon 4 tuloksiin on suhtauduttava varauksella. Tästä huolimatta yhteydet vaikuttavat enimmäkseen oletusten mukaisilta. Mallin selitysaste on 0,107 eli valitsemani muuttujat selittävät tämän perusteella rahapeliongelmienvaihtelusta lähes yksitoista prosenttia. Selitysaste ei siis ole erityisen voimakas, mitä ei sinällään voi odottaakaan käyttäytymistieteellisiltä korrelatiivisilta asetelmilta. F-testin perusteella malli on silti tilastollisesti merkitsevä.

Selittävästä muuttujista lähes kaikki ovat tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä rahapeliongelmiin mallin perusteella. Poikkeuksen muodosti vain yksinäisyys, jonka tilastollisesti merkitsevä korrelaatio hävisi muiden muuttujien yhteisvaikutuksen myötä. Sen yhteys muuttui myös negatiiviseksi ja vähäiseksi, mikä saattaa kertoa esimerkiksi yhteyksistä muihin selittäviin muuttujiin. Sukupuoli on mallissa voimakkain rahapeliongelmienvaihtelun selittäjä miessukupuolen yhdistyessä suurempiin ongelmiin. Myös korkeampi psyykkinen oireilu, ikä ja hallinnan puutteen kokeminen ovat yhteydessä suurempiin rahapeliongelmiin, mutta yksittäisen selittävän muuttujan vaikutus on kaikissa verrattain vähäinen. Koska tyypillinen regressioanalyysi ei kuitenkaan tarjoa tässä tapauksessa luotettavia tuloksia jakauman ylihajonnasta ja nolla-arvojen korostumisesta johtuen, siirryn zero-inflated Poisson-regressiomallin tarkasteluun. Lisäksi Cameronin ja Trivedin (2013, 89) suosituksia seuraten hyödynnän tässä mallissa robustia keskihajontaa tavanomaisen keskihajonnan sijaan.

Zero-inflated Poisson-regressioanalyysin tulokset ovat taulukossa 5. Waldin χ^2 -testin perusteella malli on tilastollisesti merkitsevä, vaikkakin McFaddenin selitysaste on matalampi kuin lineaarisen regressioanalyysin selitysaste. Mallin selitysvoima ei siis edelleenkään ole kovin suuri, mutta nyt on kuitenkin oletettavaa, että malli vastaa paremmin haasteisiin, joita voimakkaasti vinoutuneet ja ylihajautuneet arvot sille asettavat.

Koska Poisson-regressio perustuu logaritmeille, tuloksia on helpompi tulkita eksponentoitujen suhdelukujen kautta. Malli jakautuu kahteen osaan, josta alempi selittää nolla-arvojen saamista rahapeliongelmat-summamuuttujassa eli rahapeliongelmienvaihtelun puutetta ja ylempi pistemäärien eli rahapeliongelmienvaihtelun kasvua. Tulkitsen ensin alempaa osiota. Siinä tilastollisesti merkitseviä arvoja saavat vakiotermin lisäksi psyykkinen oireilu sekä taustamuuttujat ikä ja sukupuoli. Yksinäisyys ($p = 0,494$) ja hallinnan puute ($p = 0,187$) eivät yllä tilastollisesti merkitseviksi tuloksiltaan. Vetosuhteiden (OR) perusteella voidaan todeta Hoffmannia (2016, 152) seuraten, että jokaisen nousun myötä psyykkisen kuormituksen pisteytyksessä voidaan odottaa vähäistenkin

Taulukko 5. Zero-inflated Poisson-regressioanalyysin tulokset. Selitettävä muuttuja: Rahapeliongelmat (SOGS-R).

Poisson	log(b)	IRR	Robust SE	Luottamusväli	
Vakio	-0,87	0,42	0,24	0,14	1,29
Psyykkinen oireilu	0,07*	1,07*	0,02	1,04	1,11
Yksinäisyys	0,06	1,06	0,11	0,87	1,30
Hallinnan puute	0,27*	1,31*	0,13	1,07	1,60
Ikä	0,04	1,04	0,02	1,00	1,08
Sukupuoli ^a	0,29*	1,33*	0,14	1,09	1,63
0-arvot	log(b)	OR	Robust SE	Luottamusväli	
Vakio	3,50*	33,26*	0,56	2,40	4,61
Psyykkinen oireilu	-0,07*	0,93*	0,02	-0,12	0,02
Yksinäisyys	0,09	1,09	0,13	-0,16	0,33
Hallinnan puute	-0,19	0,83	0,15	-0,48	0,09
Ikä	-0,11*	0,89*	0,02	-0,16	-0,07
Sukupuoli ^a	-0,63*	0,53*	0,14	-0,90	-0,36

* $p < 0,01$

McFadden's $R^2 = 0,074$; McFadden's Adj. $R^2 = 0,067$

Wald χ^2 : (5) = 46,03; $p < 0,001$

^aSukupuoli: 0 = nainen, 1 = mies

rahapeliongelmien riskin kasvavan noin seitsemällä prosentilla ja jokaisen ikävuoden kasvaessa tämän riskin voi odottaa kasvavan noin yhdellätoista prosentilla. Lisäksi naissukupuoli selittää rahapeliongelmien puuttumista. Vakiotermin korkea vetosuhde luultavimmin kuvastaa rahapeliongelmien lähtökohtaisesti vähäistä riskiä aineistossa.

Rahapeliongelmien kasvua merkitsevästi selittävät muuttujat ovat lähes samat kuin lineaarisessa regressioanalyysissäkin. Tässä tapauksessa kuitenkin iän selitysosuus jää juuri tilastollisen merkitsevyyden ulkopuolelle ($p = 0,051$) samalla, kun yksinäisyyden p-arvo laskee hieman, mutta pysyttelee edelleen hyvin suurena ($p = 0,570$). Myös vakiotermi jää tilastollisen merkitsevyyden ulkopuolelle ($p = 0,129$), vaikka näyttääkin nyt olevan maltillisempi arvoltaan. Tilastollisesti merkitseviä selittäviä muuttujia ovat siten psyykkinen oireilu, hallinnan puute ja sukupuoli. Näiden muuttujien arvot ovat hypoteesien mukaisia: jokainen lisäys psyykkisen oireilun pisteissä näkyy mallissa noin seitsemän prosentin ja jokainen nousu koetussa hallinnan puutteessa noin 31 prosentin nousuna koetuissa rahapeliongelmissa, kun muiden tekijöiden vaikutus otetaan huomioon. Miessukupuoli lisää muut tekijät huomioiden rahapeliongelmiä noin 33 prosentilla. Yksinäisyyden osalta on vielä mahdollista, että muuttujien välillä on jonkinlaista yhteisvaihtelua, jota tulisi kenties tarkastella erikseen. Pyrin selvittämään tätä mediaatioanalyysin avulla seuraavassa alaluvussa.

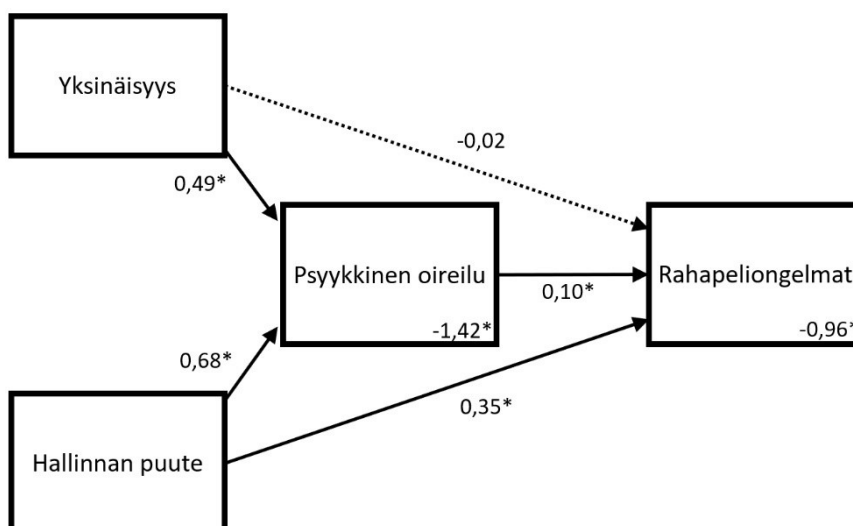
6.3 Mediaatioanalyysi

Edeltävät analyysit antavat käsityksen vähäisestä yhteydestä selittävien muuttujien – erityisesti yksinäisyyden – ja rahapeliongelmienvälillä. Viimeisenä analyysinäni selvitän psyykkistä oireilua yksinäisyyden ja hallinnan puutteen mediaattorina eli välittävänä tekijänä rahapeliongelmienvälillä säilyessä edelleen selitettävänä muuttujana. Tarkoitukseni on hakea tällä analyysillä lisäselvyyttä muuttujien välisiin yhteyksiin.

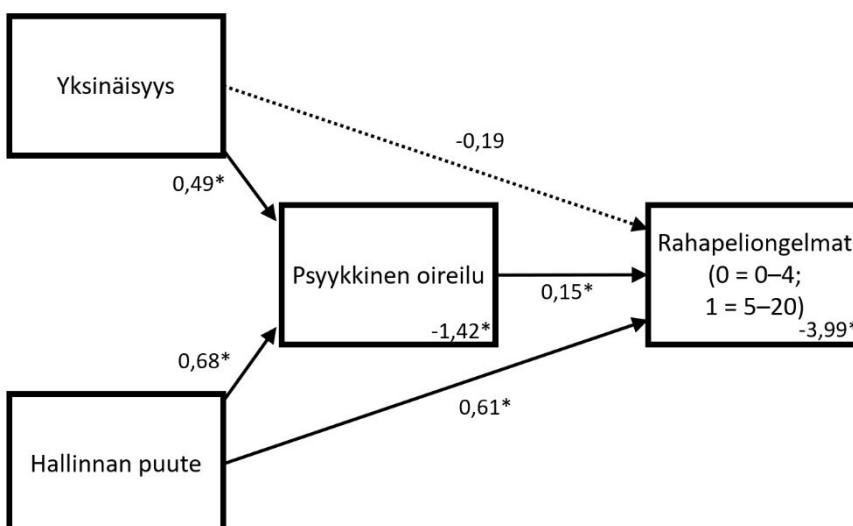
Mediaatioanalyysin polkumallit löytyvät kuvioista 3 ja 4. Kuvio 3 ilmentää muuttujien välisiä yhteyksiä silloin, kun rahapeliongelmat-muuttuja on ilmoitettu Poisson-jakaumaksi, jolloin Stata laskee ja ilmoittaa regressiokertoimien luonnolliset logaritmit. Tilanne on sama myös psyykkisen oireilun kanssa, jolloin yksinäisyyden ja hallinnan puutteen yhteydet siihen ovat molemmissa kuvioissa luonnollisia logaritmeja. Sen sijaan kuviossa 4 rahapeliongelmat-muuttuja on logistisen regression tavoin binäärinen, eli se saa vain arvoja 0 tai 1. Kynnysarvo on tässä mittarille tyypillisesti asetettu 5 (=todennäköinen rahapelaamishäiriö). Tämä binäärinen malli toimii tässä yhteydessä lähinnä vertailukohtana Poisson-pohjaisen mallin tuloksille, koska rahapeliongelmat-muuttujan suurten nolla-arvojen mahdollisen vaikutuksen huomioiminen on tämän analyysin osalta muuten hankalaa.

Yksinäisyys ja hallinnan puute selittävät psyykkistä oireilua tilastollisesti merkitsevästi. Siinä missä yksinäisyyden kertoimen saama arvo on $\exp^{0,49} = 1,63$ psyykkisen oireilun selittäjänä, hallinnan puutteen kerroin on $\exp^{0,68} = 1,97$ vakiotermin ollessa $\exp^{-1,42} = 0,24$. Yhden askeleen nousu yksinäisyydessä ennakoisi siis 63 prosentin kasvua ja yhden askeleen nousu hallinnan puutteen kokemisessa peräti 97 prosentin kasvua psyykkisen oireilun kokemisessa. Hallinnan puute myös selittää edelleen suoraan rahapeliongelmiä tilastollisesti merkitsevästi, kun taas yksinäisyyden suora yhteys ei kummassakaan mallissa saavuta tilastollista merkitsevyyttä. Psyykkisen oireilun osalta yhteys on edelleen merkitsevä kertoimien ollessa melko samankaltaiset molemmissa kuvioissa, joskin logistisen mallin vakio-termi $\exp^{-3,99} = 0,18$ eroaa Poisson-mallin vakio-termistä $\exp^{-0,96} = 0,38$. Tulkinnessa voikin olla hienoista eroa kuviossa 4 rahapeliongelmienvälillä binäärisyydestä johtuen, mutta yhteydet näyttävät joka tapauksessa melko samankaltaisilta. Yksinäisyys selittää suoraan psyykkistä oireilua, psyykkinen oireilu rahapeliongelmiä ja hallinnan puute sekä psyykkistä oireilua että rahapeliongelmiä. Psyykkinen oireilu voi siis hyvinkin välittää yksinäisyyden ja hallinnan puutteen yhteyttä rahapeliongelmiin, mutta varsinaisen mediaation olemassaolo ja voimakkuus on kuitenkin vielä varmistamatta.

Kuvio 3. Polkumalli, jossa selitettävä muuttuja (rahapeliongelmat) ja mediaattori (psykkinen oireilu) on merkitty Poisson-jakaumiksi. Arvot luonnollisia logaritmeja. * $p < 0,01$

Kuvio 4. Polkumalli, jossa selitettävä muuttuja (rahapeliongelmat) on merkitty binääriseksi raja-arvolla 5 ja mediaattori (psykkinen oireilu) on merkitty Poisson-jakaumiksi. Arvot luonnollisia logaritmeja. * $p < 0,01$

Taulukko 6. Mediaatioihin liittyvät suorat ja epäsuorat efektit sekä kokonaisefektit.

	Suora efekti	Robust SE	Epäsuora efekti	Bootstrap ^a SE	Kokonaisefekti	Bootstrap ^a SE
Poisson-regressio						
Psyykinen oireilu	0,10*	0,02	-	-	0,10*	-
Yksinäisyys	-0,02	0,11	0,05*	0,01	0,03	0,11
Hallinnan puute	0,33*	0,11	0,07*	0,01	0,41*	0,11
Logistinen regressio						
Psyykinen oireilu	0,15*	0,03	-	-	0,15*	-
Yksinäisyys	-0,19	0,18	0,08*	0,02	-0,11	0,18
Hallinnan puute	0,61*	0,22	0,10*	0,02	0,71*	0,22

* $p < 0,001$; ^aBootstrap-otoksia 5000.

Taulukko 6 koostaa kuvioissa 3 ja 4 esiintyvien yhteyksien suorat ja epäsuorat voimakkuudet. Näin ollen se täsmentää kuvioita ja antaa syyn olettaa mediaation olevan todellinen. Niin Poisson-regressiossa (kuvio 3) kuin logistisessa regressiossa (kuvio 4) psyykkinen oireilu ja hallinnan puute selittävät rahapeliongelmiä suoraan tilastollisesti merkitsevästi. Poisson-regressiossa psyykkisen oireilun kerroin rahapeliongelmiä selittäjänä on $\exp^{0,10} = 1,11$ (95% CI = $\exp^{0,07} - \exp^{0,13}$) ja hallinnan puutteen kerroin $\exp^{0,35} = 1,41$ (95% CI = $\exp^{0,12} - \exp^{0,57}$) eli jokainen nousu psyykkisen oireilun pisteissä ennakoivat rahapeliongelmiä kasvua noin yhdellätoista prosentilla ja jokainen nousu hallinnan puutteessa ennakoivat tätä kasvua noin 41 prosentilla. Yksinäisyys sen sijaan näyttää selittävän malleissa rahapeliongelmiä vain epäsuorasti, psyykkisen oireilun kautta. Psyykkinen oireilu välittää tätä yhteyttä täysin, mutta yhteys ei silti näytä nousevan kovin voimakkaaksi kertoimella $\exp^{0,05} = 1,05$ (95% CI = $\exp^{0,03} - \exp^{0,07}$) eli jokainen nousu yksinäisyyden pistemäärissä ennakoivat vain noin viiden prosentin kasvua rahapeliongelmissä ja tässä mallissa vain psyykkisen oireilun kautta.

Hallinnan puute näyttää olevan tilastollisesti merkitsevästi niin suoraan, epäsuorasti kuin kokonaisuudessaan psyykkistä oireilua ja yksinäisyyttä voimakkaampi rahapeliongelmiä selittäjä. Sen suora vaikutus on epäsuoraa selkeästi voimakkaampi, psyykkisen oireilun välittäessä yhteyttä rahapeliongelmiin vain osittain kertoimella $\exp^{0,07} = 1,07$ (95% CI = $\exp^{0,05} - \exp^{0,09}$). Hallinnan puutteen kokonaisefekti on $\exp^{0,41} = 1,51$ (95% CI = $\exp^{0,19} - \exp^{0,64}$), josta suurin osa näyttää tulevan suorasta yhteydestä. Kokonaisuudessaan jokainen lisäys hallinnan puutteessa näyttää siis tämän mallin perusteella ennakoivan rahapeliongelmiä kasvua noin 51 prosentilla, josta noin seitsemän prosenttia välittyy psyykkisen oireilun kautta.

Keskivirheet ja luottamusvälit tukevat tulosten tilastollista merkitsevyyttä, joten malli näyttäisi kuvastavan hyvällä tarkkuudella näiden muuttujien välisiä yhteyksiä. Tulokset ovat samansuuntaisia logistisessa mallissa, vaikkakin binäärisen kynnyksarvon asettaminen rahapeliongelmanmittarin tavanomaiseen pisteeseen nostaakin jonkin verran efektien voimakkuuksia. Tämä riittää kyseisen mallin osalta tässä tapauksessa, sillä Poisson-malliin verraten se ei tarjoa tässä yhteydessä erityisen oleellista tai yllättävää lisätietoa. Oleellista sen sijaan on, että psyykkisen oireilun kautta tapahtuva mediaatiovaikutus näyttää olevan molempien mallien perusteella mahdollinen, mutta se ei ole voimakkuudeltaan lopulta kovin suuri suoriin yhteyksiin nähden.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Yhteenveto

Olen pyrkinyt testaamaan tässä tutkielmassa nuorten aikuisten psykososiaaliseen hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden yhteyttä rahapeliongelmiin yhteyttä Bruce Alexanderin (2008) dislokaatioteoriaa seuraten. Keskeiset tutkimuskysymykseni koskivat yhteyksiä, joiden arvioin vastaavan parhaiten tämän kyselyn ja aineiston tapauksessa vastaajien psykososiaalista integraatiota kirjallisuuskatsauksen mukaisesti. Selvitin ensinnäkin kahden erilaisen regressiomallin avulla, millainen itsenäinen yhteys yksinäisyydellä, hallinnan puutteella ja psyykkisellä oireilulla on rahapeliongelmiin, kun niiden keskinäiset vaikutukset sekä vastaajien iän ja sukupuolen vaikutukset otetaan huomioon. Toisekseen muodostin mediaatiomallin, jossa psyykinen oireilu välittää yksinäisyyden ja hallinnan puutteen epäsuoria yhteyksiä rahapeliongelmiin tutkiakseni tarkemmin dislokaatioteorian olettamusta addiktio-ongelmien muodostumisesta reaktiona pitkään jatkuneeseen dislokaatioon ja siitä syntyneeseen ahdinkoon.

Regressioanalyysien tulokset viittaavat siihen, että valitsemani tekijät selittävät rahapeliongelmiä yhdysvaltalaisnuorten keskuudessa, mutta niiden yhteinen selitysosuus on melko vähäinen. Erityisesti yksinäisyyden kokeminen ei näytä suoraan selittävän rahapeliongelmiä silloin, kun muiden tekijöiden vaikutukset otetaan huomioon, mutta dislokaatioteorian mukaisesti psyykinen oireilu voi toimia välittävänä tekijänä yksinäisyyden ja rahapeliongelmiä välillä. Muuttujien välillä voi kuitenkin olla monimutkaisempaa yhteisvaihtelua kuin mitä näissä analyyseissä sain selville. On myös tärkeä huomioida, että rahapeliongelmiä puuttumisen vakiotermin on hyvin korkea, minkä arvelen vakiotermiin liittyvästä tulkinnallisesta haastavuudesta (vrt. Keith 2015,131) huolimatta viittaavan summamuuttujan lähtökohtaiseen vinoutuneisuuteen.

Taustamuuttujat ikä ja sukupuoli selittävät rahapeliongelmiä lähes kauttaaltaan tilastollisesti merkitsevästi. Ainoana poikkeuksena on zero-inflated Poisson-regression rahapeliongelmiä selittävä osuus, jossa ikä ei enää säilyttänyt tilastollista merkitsevyyttä, joskin raja ylittyi vain vähäisesti. Logaritmiin perustuvien tulosten tulkinnan hankaluudesta huolimatta arvioin yhteyksien viittaavan siihen, että alhaisempi ikä ja naissukupuoli selittävät rahapeliongelmiä puuttumista, kun taas miessukupuoli lisää mallin perusteella muut tekijät huomioon ottaen ra-

hapeliongelmiä voimakkuutta noin 33 prosentilla. On toki mahdollista, että ikäkin olisi säilyttänyt merkitsevyytensä esimerkiksi outlier-havaintojen poiston tai toisenlaisten muuttujamuunnosten myötä, mutta tulosten perusteella sen vaikutus rahapeliongelmiin olisi ehkä tällöinkin melko olematon.

Psyykinen oireilu selitti johdonmukaisesti ja merkitsevästi rahapeliongelmiä voimakkuuden kasvua, eikä merkitsevyys muuttunut eri malleissa. Rahapeliongelmat näyttävät silti kasvavan vain noin 7 prosenttia oireilun kasvaessa yhdellä pisteellä, kun muut tekijät otetaan huomioon, mikä on hallinnan puutteeseen nähden vähän.

Hallinnan puutteen kokeminen osoittautui eri mallien perusteella suhteellisen merkittäväksi rahapeliongelmiä voimakkuuden selittäjäksi, sillä noin 31 prosentin kasvu rahapeliongelmissä hallinnan puutteen pistemäärän kasvaessa yhden askelman verran on melko suurta muihin yhteyksiin verrattuna. Kokemus omien vaikutusmahdollisuuksien puuttumisesta, avuttomuudesta ja voimattomuudesta suhteessa elämän haasteisiin selittää siten voimakkaasti rahapeliongelmiä kasvua silloin, kun ongelmia koetaan. Yhteys on sekä suora että psyykkisen oireilun kautta välittyvä, ja hallinnan puute kokonaisuudessaan selittää rahapeliongelmiä kasvua vahvemmin kuin yksinäisyys tai psyykinen oireilu.

On kiinnostavaa ja hieman yllättävää, että korrelaatiomatriisissa (taulukko 3) havaittavissa ollut yksinäisyyden tilastollisesti merkitsevä yhteys rahapeliongelmiin hävisi muiden muuttujien lisäyksen myötä, mutta merkitsevyys palautui psyykkisen oireilun ollessa välittävänä tekijänä näiden kahden muuttujan välillä. Tällöinkin mediaatiomallin perusteella yksinäisyyden kokemisen kasvu yhdellä askeleella sen seitsemänportaisella asteikolla ennakoiti vain viiden prosentin kasvua rahapeliongelmiä voimakkuudessa epäsuorasti psyykkisen oireilun välittämänä.

7.2 Tutkimuksen rajoitteet

Tämän asetelman puitteissa dislokaatioteoria saa vain vähäistä tukea. Olettaen, että yksinäisyys vastaa yhteenkuulumisen puutteen kokemista ja hallinnan puute autonomian tai pätevyyden puutteen kokemista, jälkimmäinen selittää yhdysvaltalaisnuorten rahapeliongelmiä voimakkaammin kuin yhteenkuulumisen puute. Toisaalta molempia on mahdollista tulkita psykososiaalisen integraation ja psykologisten perustarpeiden kautta.

Osa valitsemistani muuttujista oli jopa voimakkaasti vinoutuneita. Esimerkiksi noin 63 prosenttia vastaajista ei koe ilmoituksensa perusteella minkäänlaisia rahapeliongelmiä. Tämä on ymmärrettävää esimerkiksi siinä mielessä, ettei rahapelaaminen välttämättä erityisemmin kiinnosta kovin suurta osaa yhdysvaltalaisista 18–25-vuotiaista. On myös mahdollista, että addiktio-ongelmia kokevat poikkeavat muusta väestöstä hyvinvointia ja elämänhallintaa heikentävien taustatekijöiden, kuten mielenterveysongelmien vuoksi (Heyman 2009, 78–85), eikä tämänlainen aineistonkeruutapa tavoita heitä riittävän kattavasti. Voisikin olla kiinnostavaa selvittää, miten esimerkiksi psyykkisen oireilun kokemisen painottaminen vaikuttaisi tutkimusasetelmaan sisällyttämieni muuttujien välisiin yhteyksiin. Selvittämättä on myös esimerkiksi se, onko näissä yhteyksissä sukupuolittaisia tai ikäryhmäkohtaisia eroja.

Käyttämäni survey-aineisto perustuu poikkileikkaukseen ja osallistujien omiin arvioihin. Näin ollen psykososiaalista integraatiota edustavien tekijöiden ja rahapeliongelmiä väliset yhteydet eivät luotettavasti kerro kausaliteetista. Asiaa olisikin hyvä selvittää myös pitkittäisasetelmiin perustuvien tutkimusten muodossa. Lisäksi regressioanalyysi periaatteessa toimisi parhaiten silloin, kun selittävät muuttujat korreloivat vain selitettävän muuttujan kanssa ja muuttujia on yhtälössä niin vähän kuin on luotettavasti mahdollista analyysiin sisällyttää (Tabachnick & Fidell 2013, 122), mutta tässä tapauksessa on teoreettisesti ymmärrettävää, ettei tämä ihannetilanne täyty. Kuten Keith (2015, 70–72) asian ilmaisee, ihmisen käyttäytymistä on vaikea selittää, joten pelkkien korkeiden selitysasteiden tavoittelua ei kannata pitää analyysin pääasiana.

Regressio- ja mediaatioanalyysien tulokset ovat uskottavia aiempaan tutkimukselliseen ja teoreettiseen tietoon suhteutettuna. Niin psyykinen oireilu, yksinäisyys kuin hallinnan puute ovat yhteydessä rahapeliongelmiä voimakkuuteen, mutta yksinäisyyden ja rahapeliongelmiä yhteys välittyy ainakin psyykkisen oireilun kautta. On kuitenkin hyvä huomioida, että selittävien muuttujien väliset korrelaatiot ovat suuria. Näiden muuttujien keskinäiset yhteydet vaatisivatkin kenties monimutkaisempia malleja kuin tässä esittämäni melko yksinkertaiset mallit. Vaikka saamani tulokset ovat samansuuntaisia hankkeen Suomen aineistolla toteutettuun vastaavaan malliin (Jouhki 2019) verraten, sosiokulttuuriset erot voivat vaikuttaa rahapelaamisen motiiveihin, kuten Sirola, Kaakinen, Savolainen ja Oksanen (2019, 142) ehdottavat.

7.3 Pohdinta

Hyvinvointi on mielekkään elämän perustekijöitä. On sinällään helppo ymmärtää, minkälaisesta kokemuksesta siinä on kyse, mutta paljon vaikeampi tavoittaa sen objektiivisia ehtoja. Esimerkiksi subjektiiviseen, koettuun hyvinvointiin liittyvät elämäntyytyväisyyden ja onnellisuuden kaltaiset tekijät vaihtelevat paljon alueiden ja kulttuurien välillä, mihin vaikuttavat maiden väliset erot absoluuttisessa köyhyydessä sekä tasa-arvon ja ihmisoikeuksien toteutumisessa. Yksilötasolla on kuitenkin suuri merkitys myös sillä, miten vahvasti onnellisuuden tulkitaan perustuvan hyvään tuuriin tai miten kokemus omasta tilanteesta vastaa kulttuurisia olettamuksia. (Heine 2016, 429–438.) Tämä tekee nähdäkseni hyvinvoinnista vaikkapa fysiologisesti ilmeneviin oireisiin tai vammautumisiin verraten huomattavasti monimutkaisemman ilmiön.

Psykologiset perustarpeet voivat kertyneen tutkimustiedon perusteella soveltua hyvinvoinnin mittariksi. Kuten kirjallisuuskatsauksessa kirjoitin, Ryan ja Deci (2017) pitävät autonomian, pätevyyden ja yhteenkuuluvuuden kokemista objektiivisina, ajasta ja paikasta riippumattomina hyvinvoinnin ehtoina. Heidän mukaansa on parempi arvioida subjektiivisen onnellisuuden kokemisen sijaan ihmisen elinvoimaisuutta ja psyykkistä toimintakykyä. Esimerkiksi mania, päihteidenkäyttö tai ahneus voivat tuottaa hetkellisiä myönteisiä tunteita, mutta eivät viittaa aitoon hyvinvointiin, kun taas menetyksiä tai muiden kärsimystä surevat voivat ilmentää aitoa yhteyttä sekä sisäisiin tarpeisiinsa että ympäröivään yhteisöön. Tämänlainen sisäisen ja ulkoisen kokemusmaailman integraatio on heidän mukaansa siten hyvinvoinnin kannalta oleellisempi tekijä, ja oletettavasti heijastuu myös subjektiiviseen hyvinvoinnin kokemiseen. (Em., 239–241.)

Teoreettisesti näyttää uskottavalta, että addiktio-ongelmat yhdistyvät monenlaisiin psykososiaalisiin vaikeuksiin ja erilaiset kielteiset elämäkokemukset ennakoivat myöhempiä ongelmia, mutta erityisesti yksilökeskeisessä tulkintakehyksessä tämänlaiset tekijät eivät näytä saavan tarvitsemaansa huomiota. Jos ongelmien alkulähde on hyljeksinnän ja ulkopuolisuuden kokemisessa lapsuuden ja nuoruuden aikana, pelkästään erilaisten addiktion kohteiden saatavuuden rajoittaminen lähinnä siirtää tältä osin ongelmia toisenlaiseen kohteeseen. Alexander (2008, 38) toteaaakin, että psykososiaalisen integraation puute ei ole riippuvainen addiktion kohteesta tai sen aiheuttamista haitoista, ja haasteet tämänlaisten vaihtoehtoisten elämäntapojen ylläpidossa voivat lisätä masentuneisuutta, väkivaltaisuutta tai itsemurha-alttiutta, niin haitallisia kuin ne itsessäänkin saattavat olla. Kenties vahvinta ja johdonmukaisinta tukea tälle lähestymistavalle tarjoavat lukuisat lapsuudenaikaisen kaltoinkohtelun seurauksia käsittelevät tutkimukset, joita

Moustafa kumppaneineen (2018) sekä Lane kumppaneineen (2016) käsittelevät systemaattisissa kirjallisuuskatsauksissaan. Koska jo varhaiset lapsuuskokemukset voivat heikentää itesesäätelykyvyn ja luottamuksen kehitystä (ks. Maté 2010, 308–311), hallinnan puutteen ja rahapeliongelmiin välinen voimakas yhteys voi viitata tämänlaiseen pitkällä aikavälillä tapahtuneeseen psykososiaalisen integraation heikkenemiseen.

Eräs mahdollinen sosiokulttuurinen tekijä voi liittyä iällisiin ja sukupuolittuneisiin käyttäytymisnormeihin. Rahapelaaminen on tyypillisesti yleisempää miesten ja työikäisten keskuudessa, vaikka asiassa on selkeitä pelikohtaisia eroja. Esimerkiksi naiset pelaavat bingoa miehiä todennäköisemmin ja nuoret suosivat pokeria, rahapeliautomaatteja ja verkkorahapelejä vanhempia ikäryhmiä enemmän. Virallisilla ikärajoillakin on varmasti osansa rahapelaamisessa, vaikka ne eivät estäkään rahapelaamista kaverien tai perheenjäsenten kesken (Sulkunen ym. 2019, 56–57.) Monissa maissa rahapelaaminen on kuitenkin yleistynyt naisten keskuudessa saatavuuden kasvun ja pelaamisen normalisoitumisen myötä. Naiset saattavat myös kohdata suurempaa paheksuntaa pelaamisensa vuoksi, ja rahapeliongelmiä kokevat naiset kertovat todennäköisemmin pelaavansa pakoillakseen kielteisiä tunteita. (Orford 2011, 59–61.) Näin ollen on ymmärrettävää, että naissukupuoli ja nuorempi ikä selittävät rahapeliongelmiin puutetta.

Rahapeliongelmiin voimakkaasti vinoutunut jakauma voi itse asiassa hyvinkin viitata pelaamista virallisesti tai epävirallisesti rajoittavien tekijöiden, kuten lakien tai asenteiden vaikutukseen sekä vastaajien enemmistön taipumukseen mukautua näihin normeihin (vrt. Orford 2001a, 205–208). Rahapeliongelmiin puuttuminen voi siis tavallaan selittää itse itseään olemalla norminmukainen tavoite. Kohtuullisuusnormin kääntöpuolena voi kuitenkin olla kohtuuttoman toiminnan eskaloituminen normeista poikkeaviin kohdistuvan paheksunnan, leimaamisen ja ulossulkemisen seurauksena (em., 250–274; Orford 2001b, 24–25). Tämä tuskin auttaa ongelmien ratkaisussa varsinkaan silloin, jos kohtuuttomuus alkuaankin kumpuaa psykososiaalisen integraation puutteesta. Vaikka onkin mahdotonta päätellä kausaliteettia tämänlaisen poikkeileikkausasetelman perusteella, psyykkisen oireilun kasvu selittää rahapeliongelmiin voimakkuuden kasvua ja koetun yksinäisyyden ja hallinnan puutteen kasvu puolestaan psyykkisen oireilun kasvua. Yhteydet voivat olla jopa voimakkaampia, jos vastaajat ovat esimerkiksi olleet haluttomampia tulkitsemaan itseään yksinäisiksi siihen kulttuurisesti liitetyn kielteisen leiman takia, kuten Olds ja Schwartz (2009, 4–6) esittävät. Asiasta on vaikea saada varmuutta sen subjektiivisen luonteen vuoksi, mutta yhteydet näyttävät silti olevan olemassa.

Putnam (2000) arvioi 1960-luvulta eteenpäin tapahtuneen heikentymisen yhdysvaltalaisien sosiaalisessa aktiivisuudessa ja poliittisessa osallistumisessa johtuneen muutoksista ajallisissa ja taloudellisissa paineissa, yksityisten kotien, autojen ja viihde-elektroniikan käytön yleistymisestä sekä ihmisiä yhdistävien sukupolvikokemusten puutteesta. Vastaavanlaisia havaintoja on tehty ainakin Isossa-Britanniassa ja Japanissa (Heine 2016, 96). Ollessaan ristiriidassa psykologiin perustarpeisiin nähden tällaiset olosuhteet eivät kuitenkaan tarjoa edes hyötyjille mahdollisuutta saavuttaa kestävää hyvinvointia (ks. Alexander 2008, 99–119; Ryan & Deci 2017, 605–615). Wilkinson ja Pickett (2011, 252–261) varoittavatkin oman edun tavoittelun ja materialistisen statuskilpailun uhkaavan hyvinvoinnin lisäksi koko planeetan sietokykyä.

Monet addiktioasiantuntijat (Alexander 2008; Maté 2010; Peele & Brodsky 2015) ovat korostaneet addiktioon liittyvien ongelmien kuvastavan laajemmin yhteiskunnan tilannetta. Voi olla helppoa kiinnittää huomiota ongelmia kokevia ihmisiä käytöksen ristiriitaisuuteen, mutta tällöin inhimillisen toiminnan kehitykselle oleellinen kontekstisidonnaisuus – yhteisöjen ja yhteiskuntien merkitys – jää vaille tarvitsemaansa huomiota. Olisikin tärkeää tunnistaa kestävästi hyvinvoinnin kannalta, miten yhteisöt ja yhteiskunnan instituutiot kykenevät tukemaan ihmisiä itsenäisyyden, pätevyyden ja yhteenkuuluvuuden kokemusten toteutumisessa.

7.4 Lopuksi

Addiktiota käsitellään pääasiassa yksilökeskeisenä ilmiönä, vaikka siihen liittyvistä sosiaalisista ja kehityksellisistä puolista on tiedetty jo pitkään. Pyrin tässä tutkielmassa tutkimaan psykososiaalisen hyvinvoinnin ja addiktion välisiä yhteyksiä Bruce Alexanderin (2000; 2008) dislokaatioteoriaa seuraten yhdysvaltalaisien 15–25-vuotiaiden rahapelaamisen osalta. Tulokset ja erityisesti tutkimuskirjallisuus tukevat dislokaatioteorian oletuksia, mutta yhteyksien välisen kausaliteetin tutkiminen vaatisi pitkittäisasetelmiin perustuvien tutkimusten toteuttamista. Joka tapauksessa tämän tutkielman perusteella addiktio-ongelmia tarkastellessa on syytä laajentaa perspektiiviä yksilötasolta laajempaan kontekstiin.

8 LÄHTEET

- Adolphs, R. (2009). The Social Brain: Neural Basis of Social Knowledge. *Annual Review of Psychology*, 60(1), 693–716. DOI: 10.1146/annurev.psych.60.110707.163514
- Alexander, B. K. (1987). The disease and adaptive models of addiction: A framework evaluation. *Journal of Drug Issues*, 17(1), 47–66. DOI: 10.1177/002204268701700104
- Alexander, B. K. (1990). The empirical and theoretical bases for an adaptive model of addiction. *Journal of Drug Issues*, 20(1), 37–65. DOI: 10.1177/002204269002000103
- Alexander, B. K. (2000). The Globalization of Addiction. *Addiction Research*, 8(6), 501–526. DOI: 10.3109/16066350008998987
- Alexander, B. K. (2008). *The Globalization of Addiction: A Study in Poverty of the Spirit*. New York: Oxford University Press.
- Alexander, B.K., Coombs, R.B. & Hadaway, P.F. (1978). The effect of housing and gender on morphine self-administration in rats. *Psychopharmacology* 58 175–179. DOI: 10.1007/BF00426903
- Alexander, B., & Hadaway, P. (1982). Opiate addiction: The case for an adaptive orientation. *Psychological Bulletin* 92(2), 367–381. DOI: 10.1037/0033-2909.92.2.367
- Alter, A. (2017). *Vastustamaton. Miksi emme pysty lopettamaan tsekkaamista, skrollaamista, klikkaamista ja seuraamista*. Helsinki: Terra Cognita. Suomentanut Kimmo Pietiläinen. Englanninkielinen alkuteos *Irresistible, Why We Can't Stop Checking, Scrolling, Clicking and Watching*.
- Arnett, J. J. (2015a). *Emerging Adulthood. The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties*. 2. painos. New York: Oxford.
- Arnett, J. J. (2015b). Identity Development from Adolescence to Emerging Adulthood: What We Know and (Especially) Don't Know. Teoksessa Kate C. McLean & Moin Syed (toim.) *The Oxford Handbook of Identity Development* (s. 53–64). New York: Oxford University Press.
- American Gambling Association (2019). *State of the States 2019. The AGA Survey of the Commercial Casino Industry*. Washington (D.C.): American Gambling Association.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5*. 5. painos. Washington (D.C.): American Psychiatric Publishing.

- Baggio, S., Iglesias, K. & Rousson, V. (2018). Modeling count data in the addiction field: Some simple recommendations. *International Journal of Methods in Psychiatric Research* 27(1): e1585. DOI: 10.1002/mpr.1585
- Baumeister, R. F., Heatherton, T. F. & Tice, D. M. (1994). *Losing control: How and why people fail at self-regulation*. San Diego: Academic Press.
- Baumeister, R. F. & Leary, M. R. (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin* 117(3): 497–529. DOI: 10.1037/0033-2909.117.3.497
- Bellegarde, J. D. & Potenza, M. N. (2010). Neurobiology of Pathological Gambling. Teoksessa Don Ross, Harold Kincaid, David Spurrett & Peter Collins (toim.) *What is Addiction?* (s. 27–52). Cambridge: MIT Press.
- Blaszczynski, A., & Nower, L. (2002). A pathways model of problem and pathological gambling. *Addiction*, 97(5), 487–499. DOI: 10.1046/j.1360-0443.2002.00015.x
- Burkett, J. P. & Young, L. J. (2012). The behavioral, anatomical and pharmacological parallels between social attachment, love and addiction. *Psychopharmacology* 224(1), 1–26.
- Burr, V. (2015). *Social constructionism*. 3. painos. Lontoo: Routledge.
- Cacioppo, J. T., Cacioppo, S., Capitanio, J. P., & Cole, S. W. (2016). The Neuroendocrinology of Social Isolation. *Annual Review of Psychology*, 66(1), 733–767. DOI: 10.1146/annurev-psych-010814-015240
- Cacioppo, J. T., Chen, H. Y., & Cacioppo, S. (2017). Reciprocal Influences Between Loneliness and Self-Centeredness: A Cross-Lagged Panel Analysis in a Population-Based Sample of African American, Hispanic, and Caucasian Adults. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(8), 1125–1135. DOI: 10.1177/0146167217705120
- Cameron, A. C. & Trivedi, P. K. (2013). *Regression Analysis of Count Data*. 2. painos. New York: Cambridge University Press.
- Derevensky, J. L. & Gilbeau, L. (2019). Preventing Adolescent Gambling Problems. Teoksessa Andreas Heinz, Nina Romanczuk-Seiferth & Marc N. Potenza (toim.) *Gambling Disorder* (s. 297–312). Cham: Springer.
- Dickerson, M. & O'Connor, J. (2006). *Gambling as an addictive behaviour: Impaired control, harm minimisation, treatment and prevention*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Dunbar, R. I. M. & Shultz, S. (2007). Evolution in the Social Brain. *Science* 317, 1344–1347. DOI: 10.1126/science.1145463
- Duncan, A. (2015). *Gambling with the myth of the American dream*. New York: Routledge.
- Earp, B. D., Wudarczyk, O. A., Foddy, B., & Savulescu, J. (2017). Addicted to love: What is love addiction and when should it be treated? *Philosophy, Psychiatry, & Psychology*, 24(1), 77–92. DOI: 10.1353/ppp.2017.0011
- Edgren, R., Castrén, S., Mäkelä, M., Pörfors, P., Alho, H. & Salonen, A. H. (2016). Reliability of Instruments Measuring At-Risk and Problem Gambling Among Young Individuals: A Systematic Review Covering Years 2009–2015. *Journal of Adolescent Health* 58(6): 600–615. DOI: 10.1016/j.adohealth.2016.03.007
- Ferentzy, P. & Turner, N. E. (2013). *The History of Problem Gambling: Temperance, Substance Abuse, Medicine, and Metaphors*. New York: Springer.
- France, A. (2007). *Understanding youth in late modernity*. Maidenhead: Open University Press.
- Furlong, A. (2013). *Youth studies: An introduction*. London: Routledge.
- Gage, S. H., & Sumnall, H. R. (2019). Rat Park: How a rat paradise changed the narrative of addiction. *Addiction* 114(5), 917–922. DOI: 10.1111/add.14481
- Gergen, K. J. (1973). "Social Psychology As History". *Journal Of Personality And Social Psychology* 26(2), 309–320. DOI: 10.1037/h0034436
- Goldberg, D. P., Gater, R., Sartorius, N., Ustun, T. B., Piccinelli, M., Gureje, O & Rutter, C. (1997). The validity of two versions of the GHQ in the WHO study of mental illness in general health care. *Psychological Medicine* 27(1), 191–197. DOI: 10.1017/s0033291796004242
- Goodie, A. S., MacKillop, J., Miller, J. D., Fortune, E. E., Maples, J., Lance, C. E. & Campbell, W. K. (2013). Evaluating the South Oaks Gambling Screen With DSM-IV and DSM-5 Criteria: Results From a Diverse Community Sample of Gamblers. *Assessment* 20(5): 523–531. DOI: 10.1177/1073191113500522
- Hadaway, P.F., Alexander, B.K., Coombs, R.B. & Beyerstein, B. (1979). The effect of housing and gender on preference for morphine-sucrose solutions in rats. *Psychopharmacology* 66 87–91. DOI: 10.1007/BF00431995
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis*. 2. painos. New York: Guilford Press.
- Heine, S. J. (2016). *Cultural psychology*. 3. painos. New York: Norton.

- Heyman, G. M. (2009). *Addiction: A Disorder of Choice*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hilbe, J. M. (2011). *Negative Binomial Regression*. 2. painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffmann, J. P. (2016). *Regression models for categorical, count, and related variables: an applied approach*. Oakland: University of California Press.
- Hoffman, W. & Vohs, K. D. (2016). Desire and Self-Regulation. Teoksessa Kathleen D. Vohs & Roy F. Baumeister (toim.) *Handbook of self-regulation: Research, theory, and applications* (s. 76–94). 3. painos. New York: The Guilford Press.
- Hughes, M. E., Waite, L. J., Hawkley, L. C., & Cacioppo, J. T. (2004). A short scale for measuring loneliness in large surveys: Results from two population-based studies. *Research on aging*, 26(6), 655–672. DOI: 10.1177/0164027504268574
- Humphrey, J. & Richard, C. S. (2014). Dopamine and Learning: Brain–Behavior Interactions in Disordered Gambling. Teoksessa David C. S. Richard, Alex Blaszczynski & Lia Nower (toim.) *The Wiley-Blackwell Handbook of Disordered Gambling* (s. 98–116). Chichester: Wiley.
- Jouhki, H. (2018). *Vapaus on suuri vankila: Yhteiskunnallisen kehityksen yhteys addiktiokäyttäytymiseen*. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalipsykologia. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kaasinen, V., Halme, J. & Alho, H. (2009). Pelihimon neurobiologiaa. *Duodecim* 125, 2075–2083.
- Kalant, H. (2009). What neurobiology cannot tell us about addiction. *Addiction* 105(5): 780–789. DOI: 10.1111/j.1360-0443.2009.02739.x
- Keith, T. Z. (2015). *Multiple Regression and Beyond. An Introduction to Multiple Regression and Structural Equation Modeling*. 2. painos. New York: Routledge.
- Ketokivi, M. (2015). *Tilastollinen päättely ja tieteellinen argumentointi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Khavari, K. A., Peters, T. C., Baity, P. L. & Wilson, A. S. (1975). Voluntary morphine ingestion, morphine dependence, and recovery from withdrawal signs. *Pharmacology Biochemistry and Behavior* 3(6), 1093–1096. DOI: 10.1016/0091-3057(75)90022-2
- Kielitoimiston sanakirja (2019a). Hakusana *rahapeli*. Verkkojulkaisu. Päivitetty 6.6.2018. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Haettu 29.12.2019 osoitteesta <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/rahapeli>.

- Kielitoimiston sanakirja (2019b). Hakusana *uhkapeli*. Verkkojulkaisu. Päivitetty 6.6.2018. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Haettu 29.12.2019 osoitteesta <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/uhkapeli>.
- King, K. M., Kim, D. S. & McCabe, C. J. (2018). Random responses inflate statistical estimates in heavily skewed addictions data. *Drug and Alcohol Dependence* 183: 102–110. DOI: 10.1016/j.drugalcdep.2017.10.033
- Korpiola, M. & Sallila, J. (2012). Uhkapelin oikeushistoriallisilla lähteillä. Teoksessa Pauliina Raento (toim.) *Rahapelaaminen Suomessa* (s. 43–65). Helsinki: Gaudeamus.
- Koski-Jännes, A. (2004). In Search of a Comprehensive Model of Addiction. Teoksessa Pia Rosenqvist, Jan Blomqvist, Anja Koski-Jännes & Leif Öjesjö (toim.) *Addiction and Life Course* (s. 49–67). Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research.
- Lambert, D. (1992). Zero-Inflated Poisson Regression, With an Application to Defects in Manufacturing. *Technometrics* 34(1): 1–14. DOI: 10.2307/1269547
- Lane, W., Sacco, P., Downton, K., Ludeman, E., Levy, L., & Tracy, J. (2016). Child maltreatment and problem gambling: A systematic review. *Child Abuse & Neglect*, 58, 24–38. DOI: 10.1016/j.chiabu.2016.06.003
- Leshner, A. I. (1997). Addiction Is a Brain Disease, and It Matters. *Science* 1997 Oct 3;278(5335): 45-7. DOI: 10.1126/science.278.5335.45
- Lesieur, H. R. & Blume, S. B. (1987). The south oaks gambling screen (SOGS): A new instrument for the identification of pathological gamblers. *The American Journal of Psychiatry* 144(9), 1184–1188. DOI: 10.1176/ajp.144.9.1184
- Levine, H. G. (1978). The Discovery of Addiction: Changing Conception of Habitual Drunkenness in America. *Journal of Studies on Alcohol* 39(1): 143–174.
- Levy, N. (2013). Addiction is not a brain disease (and it matters). *Frontiers in Psychiatry* 4(24): 1–7. DOI: 10.3389/fpsy.2013.00024
- Lewis, M. (2016). *The Biology of Desire: Why Addiction is Not a Disease*. Melbourne: Scribe.
- Lobo, D. S., Aleksandrova, L., Knight, J., Casey, D. M., el-Guebaly, N., Nobrega, J. N. & Kennedy, J. L. (2015). Addiction-related genes in gambling disorders: new insights from parallel human and pre-clinical models. *Molecular Psychiatry* 20(8): 1002–1010. DOI: 10.1038/mp.2014.113

- Manson, N. (2010). Addiction and the Diagnostic Criteria for Pathological Gambling. Teoksessa Don Ross, Harold Kincaid, David Spurrett & Peter Collins (toim.) *What is Addiction?* (s. 377–389). Cambridge: MIT Press.
- Maranges, H. M. & Baumeister, R. F. (2016). Self-Control and Ego Depletion. Teoksessa Kathleen D. Vohs & Roy F. Baumeister (toim.) *Handbook of self-regulation: Research, theory, and applications* (s. 42–61). 3. painos. New York: The Guilford Press.
- Maté, G. (2010). *In the Realm of Hungry Ghosts: Close Encounters with Addiction*. Berkeley: North Atlantic Books.
- McAdams, D. P. (1997). *The Stories We Live By: Personal Myths and the Making of the Self*. New York: Guilford Press.
- McAdams, D. P. (2006). *The Redemptive Self: Stories Americans Live By*. Oxford: Oxford University Press.
- Metsämuuronen, J. (2008). *Monimuuttujamenetelmien perusteet*. 2. painos. Helsinki: International Methelp.
- Mikkeli, H. (2012). Tieteidenvälisen tutkimuksen luonne ja käsitteet. Teoksessa Pauliina Raento (toim.) *Rahapelaaminen Suomessa* (s. 25–42). Helsinki: Gaudeamus.
- Miller, W. R. (2015). Motivational Interviewing in Treating Addictions. Teoksessa Hal Arkowitz, William R. Miller & Stephen Rollnick (toim.). *Motivational interviewing in the treatment of psychological problems* (s. 249–270). New York: Guilford Press.
- Moustafa, A. ym. (2018). The relationship between childhood trauma, early-life stress, and alcohol and drug use, abuse, and addiction: An integrative review. *Current Psychology*, 1–6. DOI: 10.1007/s12144-018-9973-9
- National Center for Responsible Gaming (2019). South Oaks Gambling Screen. Haettu 16.12.2019 osoitteesta <http://www.ncrg.org/sites/default/files/uploads/docs/monographs/sogs.pdf>.
- Nummenmaa, L. (2009). *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. 2. painos. Helsinki: Tammi.
- Nutt, D., Lingford-Hughes, A., Erritzoe, D. & Stokes, P. R. A. (2015). The dopamine theory of addiction: 40 years of highs and lows. *Nature Reviews Neuroscience* 16, 305–312. DOI: 10.1038/nrn3939
- Olds, J. & Schwartz, R. S. (2009). *The Lonely American. Drifting Apart in the Twenty-first Century*. Boston: Beacon Press.

- Oksanen, A., Savolainen, I., Sirola, A. & Kaakinen, M. (2018). Problem gambling and psychological distress: a cross-national perspective on the mediating effect of consumer debt and debt problems among emerging adults. *Harm Reduction Journal* 15(45). DOI: 10.1186/s12954-018-0251-9
- Orford, J. (2001a). *Excessive Appetites: A Psychological View of Addictions*. 2. painos. Chichester: Wiley.
- Orford, J. (2001b). Addiction as excessive appetite. *Addiction* 96(1): 15–31. DOI: 10.1080/09652140020016932
- Orford, J. (2011). *An Unsafe Bet? The Dangerous Rise of Gambling and the Debate We Should Be Having*. Chichester: Wiley.
- Orme, J. G. & Combs-Orme, T. (2009). *Multiple Regression with Discrete Dependent Variables*. New York: Oxford University Press.
- Pearlin, L. I. & Schooler, C. (1978). The Structure of Coping. *Journal of Health and Social Behavior* 19(1), 2–21. DOI: 10.2307/2136319
- Peele, S. & Brodsky, A. (2015). *Love and Addiction*. Watertown: Broadrow Publications. Alkuperäinen ilmestymisvuosi 1975.
- Petry, N. M. ym. (2014). An overview of and rationale for changes proposed for pathological gambling in DSM-5. *Journal of gambling studies*, 30(2), 493–502. doi:10.1007/s10899-013-9370-0
- Poikolainen, K. (2011). Mitä addiktio ovat? *Yhteiskuntapolitiikka* 76(2): 192–200.
- Purves, D., Cabeza, R., Huettel, S. A., LaBar, K. S., Platt, M. L. & Woldorff, M. G. (2013). *Principles of Cognitive Neuroscience*. 2. painos. Sunderland: Sinauer.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R. D. (2015). *Our Kids: The American Dream in Crisis*. New York: Simon & Schuster.
- Raento, P. & Tammi, T. (2014). Addiktio – ristiriitainen ja vaikutusvaltainen ilmiö. Teoksessa Tuukka Tammi & Pauliina Raento (toim.) *Addiktioyhteiskunta* (s. 7–27). Helsinki: Gaudeamus.
- Reed, G. M. ym. (2019). Innovations and changes in the ICD-11 classification of mental, behavioural and neurodevelopmental disorders. *World psychiatry: official journal of the World Psychiatric Association* 18(1), 3–19. doi:10.1002/wps.20611

- Reeves, R. V. (2017). *Dream Hoarders: How the American Upper Middle Class Is Leaving Everyone Else in the Dust, Why That Is a Problem, and What to Do About It*. Washington (D.C.): Brookings Institution Press.
- Rosenthal, R. J., Rugle, L. J. (1994). A psychodynamic approach to the treatment of pathological gambling: Part I. Achieving abstinence. *Journal of Gambling Studies* 10, 21–42. DOI: 10.1007/BF02109777
- Ruckenstein, M. (2014). Raha ja addiktioit ajan sykklisessä taloudessa. Teoksessa Tuukka Tammi & Pauliina Raento (toim.) *Addiktioyhteiskunta* (s. 165–180). Helsinki: Gaudeamus.
- Ruuska, A. & Sulkunen, P. (2014). Addiktiosairaus ja moraali: Lääketieteellisen alkoholiajattelun kehitys. Teoksessa Tuukka Tammi & Pauliina Raento (toim.) *Addiktioyhteiskunta* (s. 28–50). Helsinki: Gaudeamus.
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2017). *Self-Determination Theory. Basic Psychological Needs in Motivation, Development and Wellness*. New York. Guilford Press.
- Sapolsky, R. M. (2005). The Influence of Social Hierarchy on Primate Health. *Science* 308(5722), 648–652. DOI: 10.1126/science.1106477
- Salasuo, M. (2014). Omistautuminen – tapa hallita mahdollisuuksien paljoutta Teoksessa Tuukka Tammi & Pauliina Raento (toim.) *Addiktioyhteiskunta* (s. 106–124). Helsinki: Gaudeamus.
- Salonen, A. & Raisamo, S. (2015). *Suomalaisten rahapelaaminen 2015. Rahapelaaminen, rahapeliongelmat ja rahapelaamiseen liittyvät asenteet ja mielipiteet 15–74-vuotiailla*. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.
- Savolainen, I., Kaakinen, M., Sirola, A. & Oksanen, A. (2018). Addictive behaviors and psychological distress among adolescents and emerging adults: A mediating role of peer group identification. *Addictive Behaviors Reports* 7, 75–81. DOI: 10.1016/j.abrep.2018.03.002
- Savolainen, I., Sirola, A., Kaakinen, M. & Oksanen, A. (2019). Peer Group Identification as Determinant of Youth Behavior and the Role of Perceived Social Support in Problem Gambling. *Journal of Gambling Studies* 35(1), 15–30. DOI: 10.1007/s10899-018-9813-8
- Savolainen, I., Oksanen, A., Kaakinen, M., Sirola, A. & Paek, H.-J. (2020). The Role of Perceived Loneliness in Youth Addictive Behaviors: Cross-National Survey Study. *JMIR Mental Health*, 7(1), e14035. DOI: 10.2196/14035

- Savolainen, I., Oksanen, A., Kaakinen, M., Sirola, A., Miller, B., Paek, H.-J. & Zych, I. (2019). The Association Between Social Media Use and Hazardous Alcohol Use Among Youths: A Four-Country Study. *Alcohol and alcoholism* agz088. DOI: 10.1093/alcalc/agz088.
- Schwartz, B., & Cheek, N. (2017). Choice, freedom, and well-being: considerations for public policy. *Behavioural Public Policy* 1(1), 106–121. DOI: 10.1017/bpp.2016.4
- Sirola, A., Kaakinen, M. & Oksanen, A. (2018). Excessive Gambling and Online Gambling Communities. *Journal of Gambling Studies* 34(4), 1313–1325. DOI: 10.1007/s10899-018-9772-0
- Sirola, A., Kaakinen, M., Savolainen, I. & Oksanen, A. (2019). Loneliness and online gambling-community participation of young social media users. *Computers in Human Behavior* 95, 136–145. DOI: 10.1016/j.chb.2019.01.023
- Snell, K. D. M. (2016). Modern Loneliness in Historical Perspective. Teoksessa Ami Rokach (toim.) *The Correlates of Loneliness*, 3–33. Sharjah: Bentham Science Publishers.
- Stearns, P. N. (2007). *The industrial revolution in world history*. 3. painos. Boulder: Westview Press.
- Stepick, A., Stepick, C. D. & Vanderkooy, P. (2011). Becoming American. Teoksessa Seth J. Schwartz, Koen Luyckx & Vivian L. Vignoles (toim.) *Handbook of Identity Theory and Research* (s. 867–893). New York: Springer.
- Stinchfield, R. (2002). Reliability, validity, and classification accuracy of the South Oaks Gambling Screen (SOGS). *Addictive Behaviors* 27, 1–19. DOI: 10.1016/s0306-4603(00)00158-1
- Stolerman, I.P. & Kumar, R. (1970). Preferences for morphine in rats: Validation of an experimental model of dependence. *Psychopharmacologia* 17(2): 137–150. DOI: 10.1007/BF00402704
- Stuckler, D & Basu, S. (2013). *The Body Economic: Why Austerity Kills*. New York: Basic Books.
- Sulkunen, P. ym. (2019). *Setting Limits: Gambling, Science & Public Policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. 6. painos. Harlow: Pearson.

- Taber-Thomas, B. & Perez-Edgar, K. (2015). Emerging Adulthood Brain Development. Teoksessa Jeffrey J. Arnett (toim.). *The Oxford handbook of emerging adulthood* (s. 126–141). New York: Oxford University Press.
- Thombs, D. L. & Osborn, C. J. (2013). *Introduction to Addictive Behavior*. 4. painos. New York: Guilford Press.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019). Rahapelilaskuri. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 16.12.2019 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/rahapelit/rahapeliongelman-hoito-ja-tuki/rahapelilaskuri>.
- Ullman, J. B. (2013). Structural Equation Modeling. Teoksessa Barbara G. Tabachnick & Linda S. Fidell *Using Multivariate Statistics* (s. 681–785). 6. painos. Harlow: Pearson.
- Volberg, R. A., Gupta, R., Griffiths, M. D., Ólason, D. T. & Delfabbro, P. (2011). An international perspective on youth gambling prevalence studies. Teoksessa Jeffrey Derevensky, Daniel T. L. Shek & Joav Merrick (toim.) *Youth Gambling: The Hidden Addiction* (s. 21–56). Berliini: De Gruyter.
- Volkow, N. D. & Boyle, M. (2018). Neuroscience of Addiction: Relevance to Prevention and Treatment. *American Journal of Psychiatry Aug 1;175(8): 729-740*. DOI: 10.1176/appi.ajp.2018.17101174
- Wakefield, J. C. (1997). Diagnosing DSM-IV—Part I: DSM-IV and the concept of disorder. *Behaviour Research and Therapy 35(7), 633–649*. DOI: 10.1016/s0005-7967(97)00018-1
- Weinstock, J. (2018). Call to action for gambling disorder in the united states. *Addiction 113(6), 1156–1158*. DOI: 10.1111/add.14225
- Welte, J. W., Barnes, G. M., Tidwell, M. O., Hoffman, J. H. & Wieczorek, W. F. (2015). Gambling and problem gambling in the united states: Changes between 1999 and 2013. *Journal of Gambling Studies, 31(3), 695-715*. DOI: 10.1007/s10899-014-9471-4
- West, R. & Brown, J. (2013). *Theory of Addiction*. 2. painos. Chichester: Wiley.
- Wilkinson, R. & Pickett, K. (2011). *Tasa-arvo ja hyvinvointi. Miksi tasa-arvo on hyväksi kaikille?* Helsinki: HS-kirjat. Englanninkielinen alkuteos *The Spirit Level. Why Equality is Better for Everyone*.
- Wolfe, B., Jakubowski, J., Haveman, R. & Courey, M. (2012). The Income and Health Effects of Tribal Casino Gaming on American Indians. *Demography 49(2), 499–524*. DOI: 10.1007/s13524-012-0098-8

- World Health Organization (2018). *International classification of diseases for mortality and morbidity statistics*. 11. painos. URL: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en>
- Wölfling, K., Mörsen, C., Duven, E., Albrecht, U., Grüsser, S. & Flor, H. (2011). To gamble or not to gamble: At risk for craving and relapse – learned motivated attention in pathological gambling. *Biological Psychology*, 87(2), 275–281. DOI: 10.1016/j.biopsycho.2011.03.010

LIITTEET

Liite 1. Multikollineaarisuustestien tulokset.

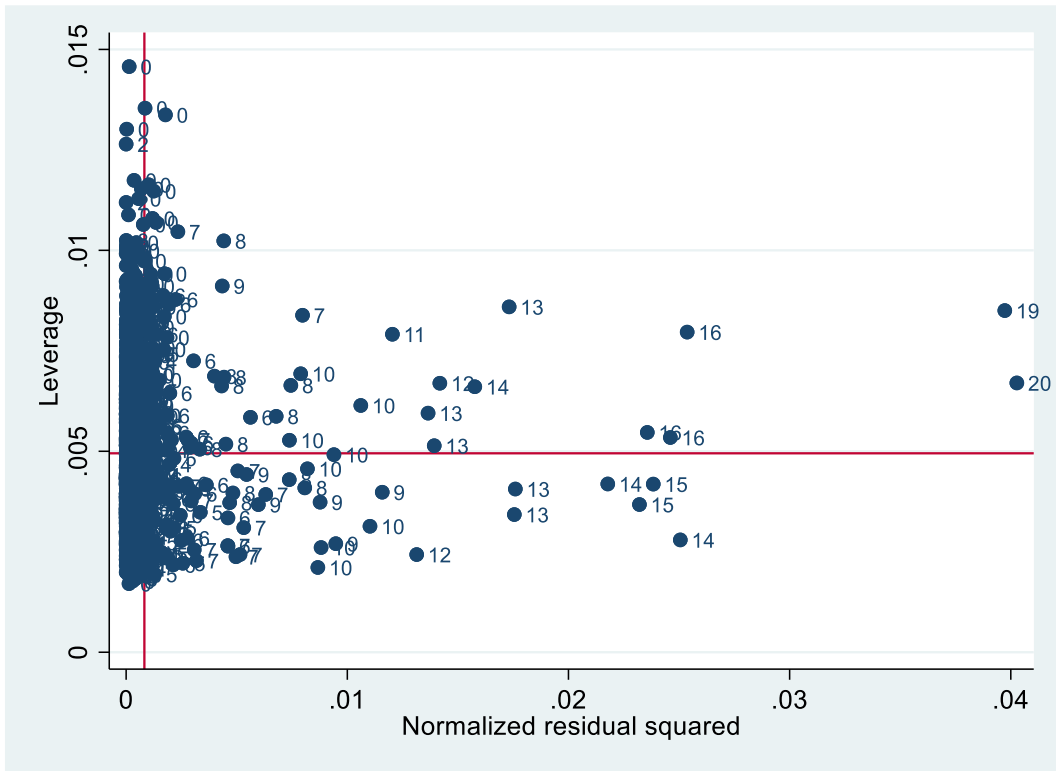
	Toleranssi	VIF-arvot
Psyykinen oireilu	0.70	1.42
Yksinäisyys	0.77	1.31
Hallinnan puute	0.75	1.33
Ikä	0.95	1.05
Sukupuoli	1.00	1.00

Selitettävä muuttuja: Rahapeliongelmat

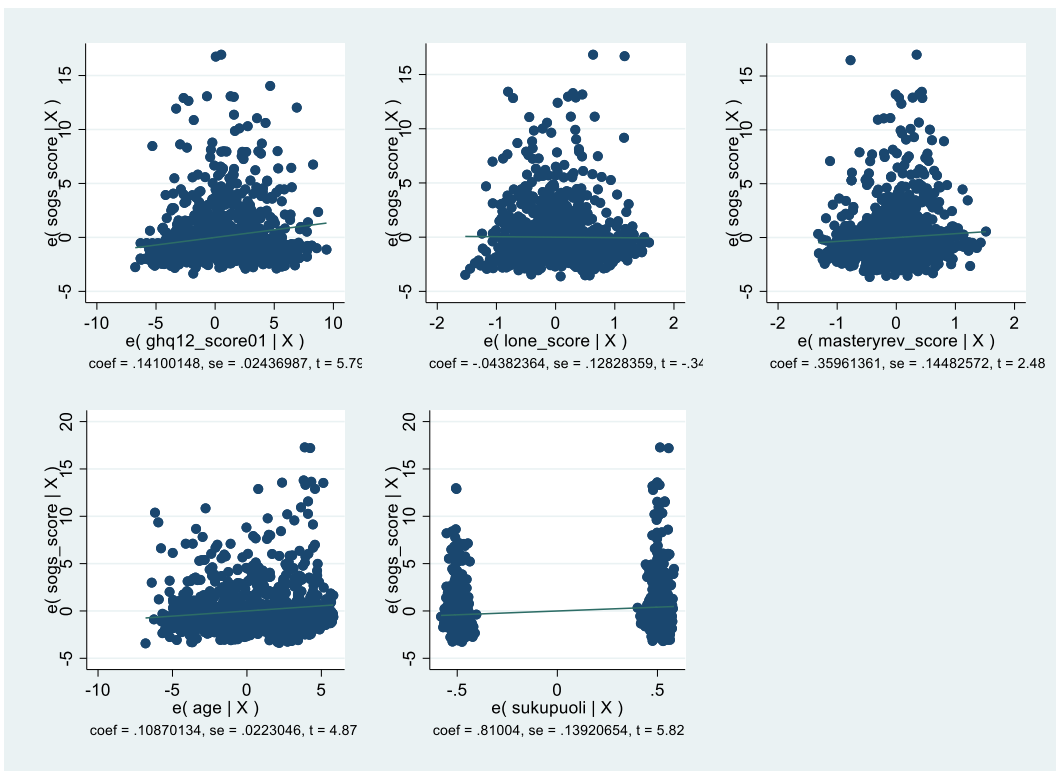
Liite 2. Regressioanalyysin suurimmat studentoidut residuaalit. r = residuaalien saamat arvot.

	sogs_s~e	ghq12~01	lone_s~e	master~e	age	sukupu~i	r
1153.	6	7	1	2.714286	18	0	1.926395
1154.	7	5	2	2.571429	23	1	1.931665
1155.	6	4	1.333333	2	24	0	1.940768
1156.	7	6	2	2.571429	21	1	1.963158
1157.	8	9	2.333333	3	24	1	2.012267
1158.	5	0	1.666667	2.428571	17	0	2.017432
1159.	6	0	1	1.428571	20	1	2.098983
1160.	8	7	3	2.285714	25	1	2.205643
1161.	8	9	2.666667	3.428571	24	0	2.293458
1162.	9	12	2.666667	2.428571	25	1	2.303812
1163.	8	6	2.666667	1.857143	25	1	2.322665
1164.	8	12	2	2	24	0	2.323374
1165.	8	9	2	2.571429	18	1	2.342324
1166.	7	5	2	2.857143	20	0	2.361796
1167.	6	2	2	2.142857	17	0	2.364269
1168.	6	3	1.666667	1.714286	17	0	2.364487
1169.	8	7	1.666667	2.714286	19	1	2.385339
1170.	8	4	2.666667	2.857143	22	1	2.422888
1171.	7	5	2.333333	2.571429	19	0	2.455566
1172.	7	1	1.666667	2.714286	23	0	2.478591
1173.	7	3	2	2.714286	20	0	2.500466
1174.	7	5	2.333333	2	19	0	2.54226
1175.	9	6	2	2.857143	25	1	2.57481
1176.	6	0	1	1.142857	17	0	2.617749
1177.	9	5	2	2.428571	25	1	2.697063
1178.	7	3	2	2.428571	15	0	2.77223
1179.	8	5	1	2.714286	18	0	2.877635
1180.	8	4	1	2.285714	18	0	2.998863
1181.	10	9	2	3.142857	20	1	3.001665
1182.	8	7	1.666667	2	15	0	3.017128
1183.	10	11	3	3.142857	23	0	3.107269
1184.	7	0	2	1	16	0	3.125821
1185.	8	4	1.333333	2	16	0	3.138786
1186.	10	6	1.333333	2.857143	21	1	3.163107
1187.	10	5	2	2.428571	22	1	3.249519
1188.	9	1	1	1.571429	20	1	3.271412
1189.	10	5	2.333333	2.285714	22	1	3.277995
1190.	10	7	2.333333	2	18	1	3.389157
1191.	9	2	1.333333	2	22	0	3.400639
1192.	10	2	1.333333	2.857143	24	0	3.6062
1193.	10	4	1.666667	2.857143	20	0	3.671126
1194.	9	0	2	2.285714	16	0	3.764904
1195.	11	1	3	2.714286	23	1	3.847519
1196.	12	6	2	2.571429	22	1	4.010207
1197.	13	8	2	3.142857	25	1	4.096231
1198.	13	9	2.666667	2.857143	24	1	4.136699
1199.	12	8	2	2.857143	15	1	4.178142
1200.	14	10	2.333333	3.142857	25	1	4.408186
1201.	13	9	1.666667	2.285714	15	1	4.628463
1202.	13	2	2	2.142857	24	1	4.647974
1203.	13	6	2.666667	2.428571	18	1	4.655723
1204.	14	0	1.666667	2.142857	24	1	5.190475
1205.	15	5	1.333333	2.714286	21	1	5.360892
1206.	16	8	2.666667	3	25	1	5.407866
1207.	15	2	2	2.285714	25	1	5.435912
1208.	16	6	2.666667	3	25	1	5.528727
1209.	14	1	2	2.142857	22	0	5.573122
1210.	16	10	1.666667	3	25	0	5.623374
1211.	19	5	3	1.857143	25	1	7.092157
1212.	20	8	3	3.142857	25	1	7.136005

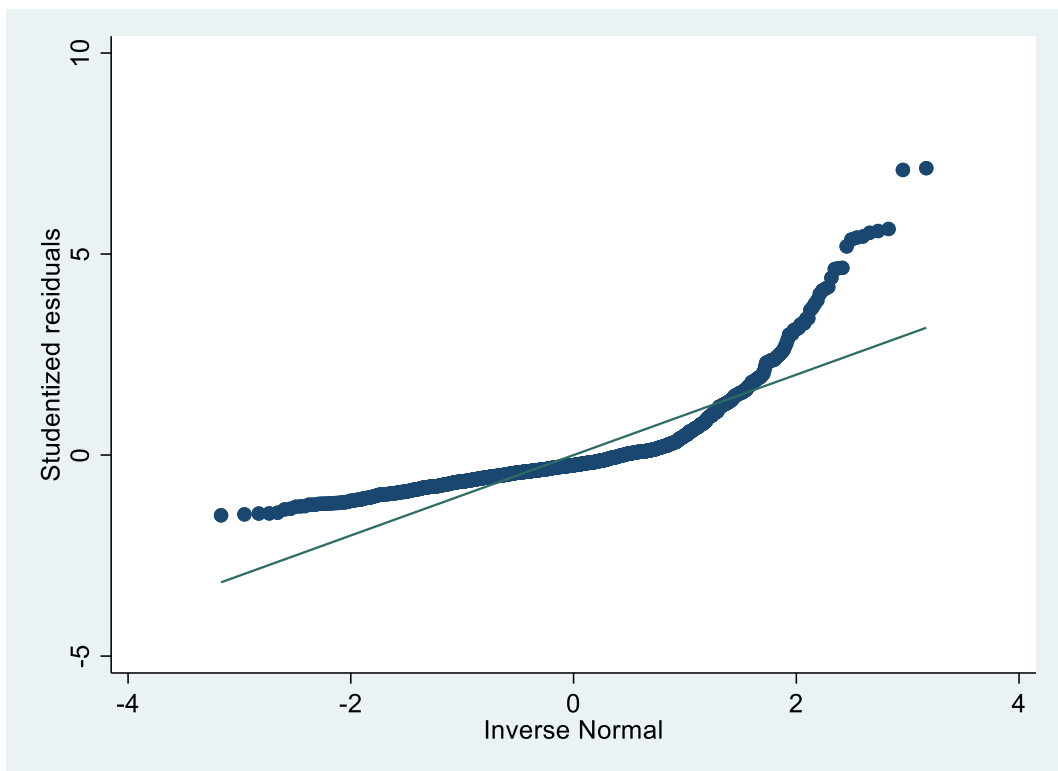
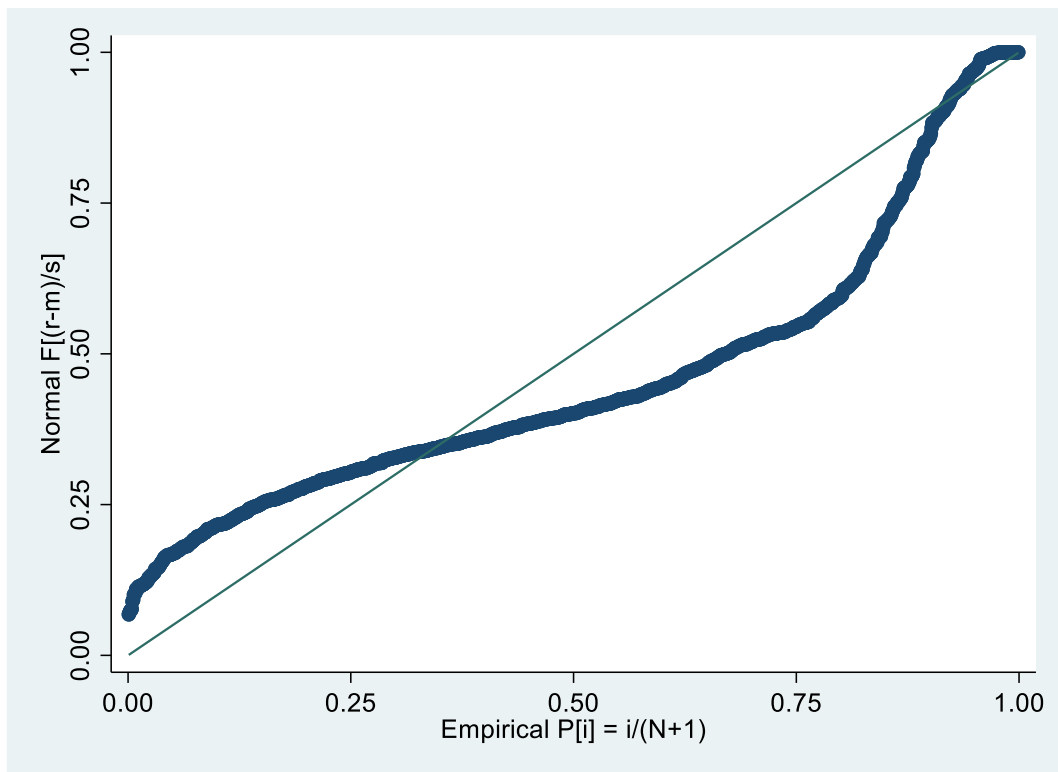
Liite 3. Leverage by the residual squared.

Liite 4. Osittaisregressiokuviot (added-variable plots).

Liite 5. Residuaalien normaalisuuskuviot.

Liite 6. Residuaalien homoskedastisuus.

